huwitus wäliaikoina. — Warallisemmat eiwät huoneensa hallituksesta huolineet, eikä paljon köyhemmätkään. Naimisissa ei kysytty morsiamen omaa suostumista, waan liitto tehtiin wanhempain kanssa, eikä parikunta ennen wihkimistä saanut toinen toistansa nähdäkään. Paras koreus oli waatteissa, koreista huoneista eiwät rikkaammatkaan paljo huolineet. Owet oliwat matalat ja puiset penkit ympäri seiniä, jotka muutoin oliwat paljaat ja paitsi kaikkea kauniistusta.

Wenäläiset wihasiwat paawin uskoisia ja karttoiwat Juutalaisia. Wenäjän maahan tullessa piti wierasten lähettiläisten monta temppua tehdä. Heti rajasta poikki tultua piti heidän lähimmäiselle maaherralle ilmoittaman tulonsa ja wastaaman seurawihin kysymyksiin: "mistä oletta? — mistä tuletta? miká nimi on ruhtinallone? — mikä on wirkanne? — olettako ennen Wenäjässä käyneet? — taidattako Wenäjän kieltä? — onko muita ja keitä seurassanne? j. n. e. Sen jälkeen saiwat waan wähän matkaa päiwässä Wenäjän wirkamiehiltä seurattuna Moskowaa kohden kulkea. Sama menetys odotti heitää matkansa perille päästyä. Siellä saiwat usiammasti kauan odottaa, ennenkun suuriruhtinan puheille pääsiwät. Howissa puhuttiin waan Wenäjän kieltä, joka jo oli lewinnyt ympäri koko waltakunnan. Tähän aikaan ruwettiin Wenäjässä painetuilla kirjoillakin oppia ja tietoja lewittämään.

Yhdestoista Luku.

Iwana IV:jäs; hänen nuoruutensa aika ja luonteensa; uusia sotamenoin muutoksia; jousikkaat; hirmuja; ansioita.

Wasilialta jäi kaksi poikaa eloon: Iwana ja Yrjä, joista edellisen määräsi suuriruhtinaksi jälken-

sá, kun ei wielá ollut kolmen wuoden wanha. Hoitohallitus uskottiin leskiruhtina Helenalle ja Mikaeli Glinskolle. Siihen asti oliwat ruhtinasten lesket Wenájállá, eroitettuna maallisista toimista, monasterein hiljaisessa hartaudessa lopun ikánsá eláneet. Sentáhden oudoksui kansa, kun Helena otti hallituksen páállensá, ja liiatenkin ystáwyydestánsá ruhtinas Obolenskon kanssa tuli pian soimion alaisekſi. Mutta pahat puhet rankaisi Helena kowasti ja usiampia bojaria kuolemmallakin. Glinsko näki tarpeelliseksi siitá waroittaa hántá, josta niin suuttui, että julkisesti syytti hänen walkaa itsellensá hankkiwan. Sitten soastutti Glinskon ja sulki monasteriin, jossa ei kauwan elányt. Waan tállá tawalla saatti leskiruhtina yhteisen wihan hallituksellensa. Eräs ruhtinas Simona Bálsko, ei woiden semmoista suunnattomuutta kauemmin kársiá, láhti ynná monen muun kanssa Puolan kuninkaan Sigismundin puheille ja sytytti w. 1535 sodan Wenáján ja Puolan wálille, joka suurta kehoitusta ei tarwinnutkaan kun jo sitá ennen oliwat toinen toistansa kadehtineet. Tástá háwittáwáisestá sodasta ei ollut kummallenkaan hyötyá. Sillá wálin oliwat pahat howijuonet nousseet korkeimmallensa. Nuoren suuriruhtinan sedán, Andrean, epáiltiin aikowan wallan itsellensá anastaa. Ehká ei hán sitá mielinytkáán, piti hänen kuitenkin warustaa itsensá wastaan, kun Obolensko sotawoimalla láhestyi hántá. Mutta ennen tappelua katui Andreas tátákin yritystá, luopui hankkeestansa ja rupesi sowintoa ehdottelemaan. Ennen pitkáá kuoli sitten wiheliáisessá wankiudessa ja hänen puollustajansa surmattiin monella katkeralla piinalla. Pian sen jálkeen kuoli Helenakin, ja Obolensko, jolla ei enáá ollut puollusta, hakattiin kaikkein náhden pienillen polaisillen peeweliltá.

Mutta nyt joutui nuori suuriruhtinas, ei wielä kahdeksan wuoden iässä, toisen liittoseuran käsiin. Nämät tekiwät kaikissa kun itset tahtoiwat, tuhlasiwat ruunun tawarat ja julkisesti ylenkatsoiwat suuriruhtinan lapsuuden. Eräs heistä Wasilia Suisko oli kaikkia muita pahempi. Usein esimerkiksi heittäyten pitkällensä entisen suuriruhtinan sialle nakkasi jalkansa nuoren ruhtinan syliin. Näissä waiwoissa miehistyi Iwana aikaisin, niin että jo kahdentoista wuoden wanhana yritti, ehkä tällä kerralla turhaan, rasittawaiset kahleensa heittää; ne waan kiinnitettiin lujempaan, ja hirmuhaltiat uhrasiwat kaikki hänen puollustajansa.

Ulkoakin oli taas waara liittoseuralla tarjona. Simona Bälsko oli saanut Taurian khanin, Saip Girein sotaan Wenäjätä wastaan yllytetyksi. Suuren saalin toiwossa lähti nyt koko khanin joukko liikkeelle w. 1541, saatuansa Turkkilaisilta tykkiä ja muitta ampuwärkiä. Waaran lähestyessä asettuiwat keskinäiset riidat Wenäjässä ja koko kansa lähti yksimielisesti wihollista wastustamaan. Pian raukesiki Tatarilaisten urhoollisuus. Tuskin nähtyänsä Wenäläisten sotajoukon riensiwät pakoon ja jättiwät kiireessä kaiken omaisutensa Wenäläisille saaliiksi. Niin päästiin siitä sodasta weren wuodattamatta. Sen jälkeen alkoiwat taas entiset riidat ja eriseurat woimaansa nousta. Iwana oli nyt neljäntoista wuoden wanhaksi tullut. Tuten woimansa päätti rasittajainsa paulat katkaista ja itse hallitsemaan ruweta. Siitä hämmästyiwät ne ilkiät kauhikot, mutta eiwät olleet miehet estämään Iwanan kokeita. Ensiksi kiinni otettiin se ylpiä Suisko ja rangaistiin hywin ansaitulla kuolemalla. Saman rangaistuksen saiwat muutamat towereistansa ja toiset suljettiin wankiuteen, eli ajettiin maapakoisuuteen. Alituiset esimerkit hoitoajalla

oliwat tehneet Jwananki kowaksi ja armottomaksi. Paremmustenkin piti nöyryyttää itsensä pelwolla ja olla orjallisesti kuuliaiset. Alkimuutto rasittawaisesta orjuudesta määrättömään wapauteen, kun myöskin nuoruutensa, tekiwät, että ensiaikoina ei hallinnut kansan mieleen, waan teki monta hirmutyötäkin pahain seurakumpaniensa yllytyksestä ja omasta pikaisuudestansa. — Kuudentoista wuoden iässä päätti naida, ei ulkomaalta, waan omasta. Sitä ennen antoi itsensä metropolitalta juhlallisesti kruunattaa wakinaiseksi tsaariksi, joka korkonimeä Wenäjän waltiailla ei ennen ollut, paitsi asioisa ulkowaltain kanssa. Puolisoksensa walitsi Romana Juriewitsan tyttären Anastasian, joka lempiäluontoinen, wiisas, ja rakastettawa puoliso pian pehmitti Jwanan raa'an, pikaisen luonnon. Taiwutti hänen kaupattamaan entistä seuruuttansa ja toimitti siihen siaan wiisaita neuon antajia ja urhoollisia sotasankaria, jotka työllä ja toimella ruhtinasta ja kotimaata uskollisesti palweliwat. Siitä muuttui Jwanan käytös nähtäwästi paremmaksi. Tärkkätaitoisuudella ja lempeydellä jälle woitti nyt alamaistensa rakkauden. Köyhät ja rikkat pääsiwät esteettömästi ruhtinasta puhuttelemaan. Ansiollisia miehiä korotettiin ja arwossa pidettiin. Turhat kiitteliät pakeniwat pois howista, joßa hyödyllisyyttä ja wireyttä waadittiin.

Wielä nyt häwittiwät Tatarijoukot tuotuostaki Wenäjän maata, ettei se päässyt oikein hyötymään. Jwana kyllä näki, ettei muu kun Monguolein sukuhäwiö tainnut perustaa waltakunnan woimaa; mutta ei wielä sitä yrittänyt, kun Wenäjän sotawarustukset ainaki oliwat puuttuwaiset. Ei ollut yhtään wakinaista sotawoimaa, eikä järjestykseen koottuita joukkokuntia. Tarpeen aikana piti wapaisukusten sotapalwelusta tekemän. Korkiammat niistä oliwat suurim-

missa wiroissa, niinkun kenraalina ja öwerstinä. Toisen luokan wapasukuset palweliat pienemmissä wiroissa ja sotamiehinäki, omin waroinsa, jos oliwat waralliset, mutta köyhät saiwat jonkun palkan.

Wapasukuset kaupungeissa ja bojarein pojat oliwat alimmaisessa arwoluokassa, eikä päässeetkään korkeimpin wirkoiin. Sen jälkeen kun omasuutensa oli, wei kukin wapasukunen hewosmiehiä ja jalkawäkeä sotaan. — Ne oliwat omilla aseillansa warustetut ja useimmiten tottumattomat sotapalwellukseen. — Iwana, aikoin siitä seuraawaiset wastukset päästä, toimitti wakinaisen henki wartia-wäen, joka nimitettiin strelitsoiksi (jousiniekoiksi), jotka oliwat hywin opetetut ja sotakurissa pidetyt. Osan niistä pani sotaan muun wäen päätwoimaksi ja toisen piti itse kotona alituisena henkiwartionansa. Antoi kullenki oikeuden korkeimpiin wirkoin päästä, ej suku-etusuuksien, waan ansion jälkeen.

Usiampia sotayrityksiä tehtiin Kasanin Tatarilaisia wastaan, mutta ej Iwana niiltä täysinäistä woittoa saanut. Sitten päätti jyrkälle wuorelle, wiisi peninkuormaa Kasanista, jossa Swiaga ja Wolgajoet yhtein juoksewat, rakentaa sotamuurin, josta aikoi sotia mainittua kaupunkia. Heti tsariin pääkaupunkiinsa palattua w. 1550 ruwettiin puita maahan hakkaamaan ja niitä weistelemään salwuun sowittamista waille. Aineet walmiiksi hakattua laskettiin ne kaikki Wolgajokea alas katsottuun paikkaan, johon paljo sotawäkeäki siinä samassa wietiin. Pimiässä päässiwät Wenäläiset onnellisesti wuoren juurelle, ja sen päälle noustua rupesiwat yöt päiwät työtä tekemään. Niin syntyi siihen yhdessä kuukaudessa kaupunki, jolle pantiin Swiaski nimeksi; kun oli Swiagajoen warrella. Se oli awara ja kaunistettu seitsemällä kirkolla

ja yhdellä monasterilla. Sinne muutti Moskowasta paremmuksia, kauppiaita ja muiden säätyin jäseniä asumaan. Läbellä asuwa Tseremissilaisiksi nimitetty kansaki antausi tämän kaupunkin turwaan, lupasi weroa maksaa ja pitää neljäkymmentä tuhatta sotamiestä. Tämä uudisasunto peljätti Kasanin asujamia, jotka arwaten sen aikeet, rupeisiwat sotawehkeitänsä tarkon warustelemaan w. 1552. Seurawaisena wuotena lähti Iwana IV:jäs pääkaupungistansa, jättäin hallituksen puolisonsa haltuun. Tuli wäkeensä 17 päiwänä kesäkuussa w. 1552.

Pian piiritettiin nyt Kasani ja piirittäjät pakkousiwat aina edespäin, waikka Tatarilaiset kiiwaasti wastustiwat. Tsari itse oli jokapaikassa ja piti kaikki silmällä. Rakennutti tornin ja warusti sen kymmenellä tykillä, joilla yhtäpäätä kaupunkia ammuttiin. Strelitsat perkasiwat pyssyillänsä kaikki ihmiset kaduilta; niin ei kellään ollut ulkona eikä huoneissa turwaa. Suuriruhtinalla oli erän lääkäri, joka johdatti kaiwannoilla kaikki weden pois kaupungista ja pani kaksikymmentä kruutitynnyriä sen muurien alle. Toisena päiwänä lokakuussa oli kaikki walmiiksi saatu ja kruuti piti silloin sytytettämän. Se oli sunnuntai, ja kun pappi Jumalan palwelukseessa, jossa tsariki oli, Evankeliumista luki seuraawaiset sanat: "ja pitää oleman yksi paimen ja yksi lammashuone" annettiin wiitto, paukkano tapahtui, että maa tärisi, ja sytytetyn kruutin woima kiijätti osan muurista ylös taiwaalle. Piiritetyt säikähtiwät, mutta eiwät hämmästyneet. Täyttiwät muurien awoimet paikat miehillä, torjuiwat wahwasti wastaan, ampuiwat nuolilla ja pyssyillä, kaasiwat kiehuwata wettäki wihollisten päälle ja nakkeliwat heitä puilla ja kiwillä. Näin wastustiwat he Wenäläisiä katu kadulta, ja wihdoin oli ruumiita läjä läjän wieressä ja weri

wuoti wirtana. Mutta khanin linnassa wastá lujimpaan otettiin. Hán oli ahdistettu takimaiseen linnan osaan, jossa muutamain uskollisten kanssa löi kowimman wastuksen. Jo wálkkyi muuan miekka hánen páánsá páálle, kun juuri siinä paikassa ákkiá kuuluwa ááni sanoi: "se on khani." Niin pelastettiin se onnettoin Mahometi Jedigeri kuolemasta, otettiin wangiksi ja wietiin Moskowaan, jossa hán káántyi kristiin uskoon ja eli sitten sáátynsá sopiwaisessa wankiudessa.

Nyt oli Kasani kukistunut ja ynnä sen kanssa Wenáján maan wanhan ja suurimman wihollisen walta háwinnyt. Nyt neuoiwat tsarin wiisaimmat seuramiehet hántá talweksi Kasaniin jáámáán, että tykkynáán háwittáisi Tatarilaisten wiimmeisenki wallan ja pakanalliset rajakansat woittaisi; mutta hán rupesi kowin ikáwóitsemáán puolisotansa, joka sillá ajalla oli hánelle pojan synnyttányt, sentáhden láhti Moskowaan. Heti sen jálkeen joutuiwat Tatarilaisjoukot liikkeelle ja samosiwat ei ainoasti Kasanin ympáristóillá, waan muuallaki Wenáján waltakunnan rajoilla, siihen asti, kun wihdoin se urhoollinen sotawáen johdattaja Iwana Seremetiewa kolmella kymmenellá tuhannella miehellá woitti koko maan ja lewitti hirmua Baskirilaisten maahan.

Kasanin tappion kuultua pyysiwát Astrakanan ja Taurian Tatarilaiset nóyryydessá rauhaa ja ystáwyyttá, luwaten alamaiset olla. Se tapahtui w. 1554. Usein rikkoiwat tosin ajan páálle lupauksensa, mutta pelkásiwát kuitenki aina Wenáján hallitsian wihaa. Altituisilta sodilta Liwonilaisten, Ruotsalaisten ja Puolalaisten kanssa ei tsari paljon rauhaan pásyt. Kun Liwonilaiset nákiwát yrityksensá Wenáläisiá wastaan turhan olewan, niin antauiwat yläpáällyksensá Gothardi Kettlerin kautta Puolan alle.

Sitä wastaan sai Kettleri Kuurinmaan herttuan kunnianimen ja pitää maanki omana piirinänsä, jonka wielä lapsensaki periä saisiwat. Siitä seurasi hawittäwäinen sota Puolan kanssa, josta tsari enempi kun wihollisensa hyötyi. Se lopetettiin wälirauhalla.

Lakkaamattomista sodista, usioista sisällisistä eriseuroista ja kapinoista, mutta enimmän puolisonsa Anastasian kuolemasta tuli Iwana IV:jännen mieli niin nuriaksi, ettei enää sitä hillitä jaksanut, kun ei puolisonsa lempeys ollut apuna. Sekä syypäät että syyttömät kärsiwät nyt kowia rangastuksia, ilman säädyn, arwon, rikkauden ja suwun katsomista. Mutta w. 1563 ilmoitti Iwana äkkiä yhteisessä kokouksessa wäsyneensä hallituksesta, jonka tahtoisi jättää. Niin sääsi hallituksen hoidon entiselle Kasanin khanille Jedigerille, joka käännyttyänsä Kristin uskoon oli Simoniksi nimitetty. Asumasiaksensa rakenti Iwana Moskowan wiereen awaran linnan, joka torneilla ja muureilla warustettu ei pientä kaupunkia huonompi ollut. Nimitti sen Aleksandrowa Slobodaksi. Eläkkeeksensä otti usioita kaupunkia ynnä piirien kanssa. Se kutsuttiin Opritsninaksi (ehdoksi). Linnassansa piti Iwana paljon wahtiwäkeä, jotka edellämainitun nimen jälkeen kutsuttiin opritsniekoiksi. Mutta koko hänen ero hallituksesta oli teeskeity, sill' ej hetkeksikään laskenut hallituksen ohjia kädestänsä. Niinkun jalopeura luolastansa wäjyi alti merkiten kuolemaan määrätyt uhrinsa, jotka ne julmat opritsniekat jokapaikasta hakiwat käsiinsä. Nämät hirmuisuutensa puoltajat oli hän walinnut niistä heittiömmistä ihmis hylystä. Ne kulkiwat metsäkoirien lailla nuuskien ympäri koko waltakunnan ja toiwat joka paikkaan kuolon ja surman muassansa. Jonkun ajan jälkeen rupesiwat

Turkkilaiset ynnä Astrakanin Tatarilaisten kanssa hawittámáán waltakunnan rajoja: mutta Iwana hankki pian wahwat neuot niille esteeksi ja karkotti pois. Sillá wálin kuuli Novogorodin ja Puolan keskenánsá salaliiton tehneen. Nyt káski sotawákensá kátkeytá Nowogorodin tien warsille ja surmata jokaainoan matkustawaisen. Muutamain páiwáin perástá láhti itse opritsniekkoinsa ja usiain Tatarijoukkoin kanssa Moskowasta. Ei náistá wehkeistá ollut wielá Nowogorodiin mitáán kuulunut. Kun wihdoin náhtiin suuriruhtinas tulossa, meniwát kaupungin paremmukset hántá wastaanottamaan; mutta surmattiin kaikki edellisten Tatarijoukkoin miekan alle. Sitten meni arkkipispa risti kádessá kauhtunutta waltiasta wastaan, mutta támán armon ja sowinnon merkin náhtyá, rupesi Iwana wielá enemmin kiukusta kuohumaan. "Maan pettájá", kiljasi hán pispalle, "sinná et kanna ristiá, waan asetta minua wastaan. Et sinná ole kansan paimen, waan susi, waras ja roswo". Sen jálkeen meni Iwana páákirkkoon ja káski messuta. Arkkipispan linnassa, johon kirkosta meni, walmistettiin hánelle murkina. Kamalalla áánettómyydellá salasi hán aikeensa, mutta tuskin puoli ateriaan páástyá laski petonsa wallalle. Nyt kulkiwat he huonesta huoneeseen surmaten kaikki jotka kásiinsá saiwat. Itse Iwanaki mainitaan silloin poikinensa samaa työtá tehneen. Hán káski sulkea kaikki Nowogorodin paraat ja korkeimmat yhteen paikkaan, jossa hán ja poikansa, selkáhewosilla joukkoon karaten, peitsillánsá wásyksiin asti ihmisiá tappoiwat; sen jálkeen tuliwat opritsniekat työn lopettamaan. Joka páiwá tuomittiin kuusi sataa henkeá kuolemaan. Wolkowajokeenki pistettiin awennosta satoja henkiá. Wiiden wiikon perástá sanoi tsari wihdoin koston táytetyksi. Kutsuttua kokoon jáánneet kaupungin asuja-

met, warotti heitä edespäin uskolliset olemaan ja käski rukoilemaan puolestansa. Niin oli nyt Nowogorodi, Wenäjän maan suuruuden alku, alennut! Ei se enää entisen koreutensa ja awaruutensa suhteen ollut suurta kylää parempi. Pleskowanki ja Twerin syytettiin tehneen liiton Puolan kanssa. Palatessansa käwi Iwana niiden kautta. Pleskowan asujamet saiwat alamaisuudellansa tsarin lepytetyksi, ettei hän muuta tehnyt, kun otti waan kaupungin tawarat. Mutta Twerissä uudistettiin Nowogorodin hirmut.

Pelwolla odottiwat Moskowan asujametki wallitsiata kotia, kun sielläki epäiltiin olewan monta paremmusta ja ruhtinan omaistaki yhdessä neuossa Puolan kanssa. Tultuansa näyttiki tsari, ettei pelko tyhjä ollut. Kahdeksantoista wipuhirsipuuta nostettiin heti kaupungin paraalle paikalle, jossa suuria waskikattiloita kiehutettiin ja monta muuta piinaasetta koossa oli. Kansa hämmästyi. Tsari sen nähtyä, meni itse kadulle ja huusi sanoen: "Moskowan asujamet! älkäät peljätkö, minä aiwon waan muutamia maanpettäjiä rangasta." Pian tuotiin kolme sataa henkeä paremmuksista ja korkeimmista wirkamiehistä uhriksi. Ruhtinan linnawäen piti siinä peewelin työtä tekemän, ja ruhtinas itseki mainitaan peitsillänsä erään ukon hengettömäksi pistäneen. Nämät tapahtuiwat w. 1570. Kaikissa oli hän itse saapuilla. Itse käwi murhattuin huoneissa ja pakotti kowilla waiwoilla waimot miestensä kätköt ilmoittamaan. Kolme päiwä sen jälkeen tapettiin wielä usiampia ja ruumiit jätettiin kaduille koirain ja lintuin ruaksi. Kolme sataa waimonpuoltaki mainitaan Moskowan jokeen hukutetuksi. Iwanan sillä lailla alamaistensa werta wuodattaissa, ryhtyiwät wiholliset joka kulmalla sota-aseisiin ja koko Euroopa odotti waan hänen loppua. Mutta Iwana lähti kuitenki ur-

hoollisesti wihollisia wastaan. Nyt nousi hirmuinen ja werinen sota. Wihdoin tehtiin rauha, kun kaikki seuruudet oliwat wäsyneet. Niin pääsi tsari wahingotta tästä waarasta.

Surullinen tapaus, johon Iwanan pikasuus oli syy, teki hänen wiimeiset päiwänsä karwaiksi. Kun nimittäin Puolalaiset wiimeisessä sodassa oliwat pahoin häwittäneet Wenäjän bojarein maita, eikä tsari siitä huolinut, waan ajatteli, että wilun ja näljän piti pian heille kostaman; niin pypsiwät paremmukset häntä kokomaan sotawäkeä ja säätämään poikansa pääjohdattajaksi, ei tieten hänen mietinnästänsä, waan luullen hänen jo wanhuudesta heikoksi tulleen. Samaa pyysi poikaki. Siitä suuttui tsari kowin, pitäin sen ylönkatsenna kohtaansa ja epäillen pojan petosta mieliwän. Muita rankasi kuolemalla ja poikaansa, joka polwillansa rukoili häntä, löi kepillä niin kowin, että neljän päiwän perästä kuoli. Toiset mainitsewat hänen muista syistä poikansa ehdolla surmanneen. Mutta Iwana, jolla oli sama luonto surussa, kun wihassaki, tuli nyt sangen surulliseksi. Matona keturoi hän maassa walittain waikiasti. Rauhaton yöllä, rauhatton päiwällä, ei hänellä ollut lepoa missään. Paha omatunto waiwasi häntä alati. Ei kauan wiipynyt ennen kun waiwoista riutunut wihdoin kuoliki.

Merkillisten Iwanan aikuisten asiain joukkoon luetaan uudet wallottamiset Sipirian maassa, joka wihdoin w. 1580 erään Jermak Timothejewa nimisen Kasakkain päällyksen kautta tykkänään tuli Wenäjän wallan alle.

Oikeuden ylöspitämiseksi toimitti Iwana IV:jäs kaksi lakikirja, joiden jälkeen tuomittaman piti. Wuonna 1556 teki kauppa-liiton Englandin kanssa. Wuonna 1564 toimitti erään Danskalaisen kautta ensimäi-

sen kirjapainon Moskowaan. Wuonna 1575 annettiin Saksalaisille Lutherin uskosta lupa rakentaa ensimäinen kirkko Moskowaan.

Wiisikymmentä wuotta hallittuansa kuoli Iwana IV:jäs w. 1584. Hän oli luonostansa tärkkä, taitonen, urhoollinen ja työssä kun waiwoissaki, wäsymätöin. Sen laisilla luonnon omasuuksilla wahwisti waltakuntansa, laitti sille seká sisällisen, että ulkonaisen arwon. Paranti sota- ja kauppawehkeet. Mutta pikasuutensa wietteli hänen moneen hirmutyöhön, josta alamaisensa nimittiwät hänen hirmuiseksi. — Ruhtinan puolison kuoleman jälkeen alkoiwat tawat ruhtinan howissa tuimeltua.

Kahdestoista Luku.

Theodori I:mäisen huono hallitus; Borisa Theodorin poika Godunowa nousee hallitus-istumelle; Hänen hallitus, wäärä Demetrio; Borisa kuolee; Wäärä Demetrio wallan päällä; Tulee pois siitä.

Isänsä wiimmeisestä tahdosta nousi Theodori I:mäinen seitsemän kolmatta wanhana tsarin istumelle. Ei kansalla ollut sillä ajalla äänioikeutta hallitsian walitsemisessa, eikä muissakaan asioissa suuremmasta arwosta. Nyt säättiin hallitusmuodon tapanen. Moskowan wapasukusten lähettiläät tuliwat nuorelle ruhtinalle hallitusta tarjoomaan. Theodori oli heikko. Sentähden oli isänsä määrännyt wiisi parasta bojaria häntä hallituksen töissä auttamaan. Tsarin lanko, Borisa Theodorin poika Godunowaksi nimitetty, joka entisen tsarin aikana oli pian

kunniasta kunniaan noussut, himoitsi wieläki suurempata arwoa, eikä tytynyt ennen, kun oli korkeimman määrän käsittänyt. Tosin oliki wiisas ja taitawa, mutta oikeudesta ja welwollisuuksistansa ei paljon lukua pitänyt. Hän antoi surmata tsarin alaikäisen weljen, Demetrion kaswatushuoneessansa, ja sanoi tsarille hänen äkkiä kuolleen. Sen teki hallitukseen päästäksensä nykyisen hallitsian jälkeen. Mutta kun suuriruhtinatar synnytti tyttären, raukesi hänen toiwo sillä kerrolla tyhjään. Eipä Borisa sittekään asiatansa siihen jättänyt, waan rupesi mainittua lastaki wäjymään, ja muutamain wuosien perästä oliki lapsi kuollut. Ruotsin kanssa jo oljetun sodan sowitti Borisa pois; kun hänen oli parempi rauhan aikana kaikella lailla puoltansa pitää. Sillä ajalla tuli tsari huonoa huonommaksi, ja kuoli 7 p. Tammikuussa w. 1598, huonoa hallitusta pidettyänsä neljätoista wuotta. Hänessä loppui Rurikin sukuhuone, joka seitsemän wuossataa oli Wenäjän waltaa pitänyt ja synnyttänyt kaksikuudettakymmentä hallitsiata. Tämä suku perusti Wenäjän waltakunnan woimallisen suuruuden. Howielämässänsä oliwat senaikuiset suuriruhtinat hywin hekummalliset ja ylölliset. Ruallo olessaki wiljeltiin monenlaisia kultasia juoma-astioita, j.n.e.

Theodori I:mäisen hautaamisen jälkeen kokousiwat bojarit ehdottelemaan uuden tsarin walitsemisesta. Usiammat tahdoiwat nyt Borisata; mutta hän oli ensimmältä sitä wastaan olewanansa, ehkä jo monta wuotta oli moninaisilla rikoksilla sitä itsellensä hankkinut. Wihdoin wastaanotti wallan ohjat kuitenki w. 1598, ja jakoi runsaita lahjoja sekä ylhäisille että alhaisille. Juhlallisesti kruunattiin hän nyt pääherraksi ja sen jälken wannoi suuressa messussa korkialla äänellä, ei jättää yhtään alamaistansa waiwaisuuteen, waan jakaa heille omastansa; jonka wah-

wistukseksi repäsi paitansa halki. Ei tosin hän säätränyt julkisia werenwuodatuksia, mutta jos joku ei ollut mieltä myöten, niin sen toimitti hiljasuudessa pois hengiltä.

Edellistensä lailla kutsui taitawia ja oppineita maahan, tietoa ja wiisautta lewittämään. Naitti tyttärensä Aksenian Danskan kuninkaan Kristiani IV:jännen weljen kanssa ja piti suuret kullalta, hopialta ja kalliilta kiwiltä hohtawat häät. Mutta pian sen jälkeen seurasi suuri murhe, kun se nuori kuninkaan poika kuoli kowaan tautiin. Borisa itseki tuli ennen pitkää kiwuloiseksi ja, luwaten runsaan palkinnon, haki parantajata; mutta kun ei kukaan, peljäten tsarin kowuutta, siihen ruwennut, niin tuli wiimein muuan wapasukusen puoliso sanoen miehensä tietäwän siihen tautiin neuon, mutta ei tahtowan ketään auttaa. Senlaisella walheella tahtoi hän miehensä kowuuden kostaa. Mutta kun mies sillälailla pakotettu tulemaan tsarin luoksi ja hänelle parantajaksi rupeamaan, monenlaisista kukkasista ja ruohoista keitetyllä woiteella onnellisesti sai tsarin paranemaan, niin pääsi aiwotusta kostosta.

Kowa nälkä rasitti nyt taas Moskowata ja sen likimaita. Se oli niin kowa, että sata kaksikymmentä seittemään tuhatta ruumista wietiin wähitellen ulos kaupungista. Tsari itseki koki kaikella lailla huojentaa sitä suurta hätää. Joka päiwä jakoi määrätyssä paikassa rahaa köyhille ja alkoi monta rakennusta, joissa kansa sai työllänsä ansaita. Rosmojaki sitisi silloin paljon kaupunkiin. Wihdoin karttui niiden joukko niin suureksi, ettei muutoin kun sotawäellä niitä häwiämään saatu. Ehkä hätä oli suuri maassa, piti tsari kuitenki monta hyödyllistä tointa. Suostui kauppaaliittoja monen parhaan Saksan kaupungin

kanssa. Koki parantaa sotawehkeitäki ja siinä mielessä toimitti monta päällysmiestä ulkomailta. Smolenskin ympäriłłe lyötiin muurit Puolalaisia wastaan ja rajoille tehtiin sotawarukkeita Tataritaisia ja Tsirkassilaisia wastaan.

Ehkä näin kiitettäwiäki töitä teki, ei hän kuitenkaan woinut pahaa luontoansa muuttaa. Wälttäin julkista wäkiwaltaa, piti kuitenki salasia tiedustelioita ja päällekantajita, joiden kautta moni tuli onnettomaksi ja monta huonetkuntaa häwisi. — Kaikista enimmän kärsimään tuli Romanowan suku. Mutta yhteinen warallisuus oli kuitenki yhtäpäätä nousemisessa Borisan aikana, ja jos hänellä olisi ollut pitempi rauha, niin kukatiesi hänen aikansa olisi ollut onnellinen Wenäjän maalle; mutta äkki tapaus häwitti rauhan ja tyhjäksi teki hänen waiwainsa hedelmät.

Eräs Jahko eli Jakoppi niminen wapasukunen, jonka sukunimi oli Otrepiewa, oli tullut Moskowaan tieto-opissa yłöskaswatettaa. Hywän luontonsa tähden pääsi hän neljäntoista wuoden ijässä hengelliseen säätyyn ja pantiin Gregorio hänelle nimeksi. Patriarkka Jobi hänen hywäksi nähtyä, otti huoneeseensa. Siellä kuuli muutamilta, jotka oliwat tunteneet murhatun Demetrion, olewansa sen onnettoman ruhtinan pojan näköisen. Siitä syttyi häneen kunnian himo ja laittain itsellensä tarkan tiedon Demetrion tawoista ja luonnosta, rupesi suuria toiwomaan. Sanoiki wihdoin seurakumpaneillensa, että hän oli se Demetrio, jonka luultiin kuolleen ja aikoi ottaa takasin isänsä istumen. Sen kuuli tsariki, mutta ei mitään lukua siitä pitänyt, käski ainoasti kirjottajansa Wasiliewan toimittaa hänen kaukaiseen monasteriin kowan päällysmiehen alle. Mutta kun Wasiliewa waromatta puhui siitä muilleki, tuli

waara Gregorion korwille, joka heti lähti sitä pakoon. Wähän aikaa sen jälkeen oltuansa muutamassa yksinäisessä monasterissa lähti Puolan maalle, jossa eroitettuna papin säädystä oleskeli, siellä ja täällä suuressa köyhyydessä. Wihdoin ruhtinas Adami Wisnewetskin palwelukseen päästyä kirjotti olewansa Iwana IV:jännen pojan Demetrion ja erään papin pojan murhatuksi siassansa, ja mainitsi sen ohessa, että muutamat uskolliset bojarit olisit kappaleen aikaa piilottaneet häntä huoneessansa, ja sitten monessa waarassaki olleensa. Kultanen, ruhtinas Mistislauskilta kummin lahjaksi annettu, kalliilla helmillä kaunistettu risti olisi hänellä merkkinä. Mainitun kirjoituksen pisti wuodetsiallensa kätköön, teki itsensä sairaaksi ja kutsutti papin tykönsä, jolle ilmoitti suusanalla salasuutensa, sanoen, että todistus sen päälle kuolemansa jälkeen löyttäisiin makaussialtansa. Herra, sen papilta kuultua, katsotti sängyn, ja löysi kirjoituksen. Nyt kokiwat he paraimman jälkeen parantaa sitä korkiata sairasta. Lääkkeistä tuliki apu, sairas parani pian. Nyt rupesi ylönpaltinen onni hänta noutamaan. Wisnewetskin apen, Minisekin tytär suostui häneen ja keskinäinen rakkaus tuli heidän wälille. Isä, sen hawattua, lupasi heidän naimiseenki mennä, sitte kun se wieras nuorukainen ensiksi oli astunut Wenäjän ruhtinas-istumelle. Nyt kutsutti kuningas Sigismundi Puolan wapasukuset yhteiseen kokoukseen, johon Otrepiewaki tuotiin ja sai liikuttawaisella puheellansa kaikki puolellensa. Tosin ei kuningas tehtyä rauhaa Wenäjän kanssa tahtonut rikkoa, mutta antoi kuitenki alahallitsioittensa kenen hywänsä auttaa sitä wallan himotsiata nuorukaista.

Wihdoin kuuli tsariki ne ihmeelliset tapaukset. Salatutkistelia meni ja laitti pian sen tiedon, että se uusi hallitsiaksi pyrkiwä ei ollut muu kun se karkuun

mennyt hengellisen säädyn palwelia Gregorio Otrepiewa. Tuskin muistikaan Borisa häntä enää. Nyt rankasi hän Wasiliewan hengen rangasluksella huolimattomuudestansa ja pani muutamia, jotka tunsiwat Otrepiewan, kuningas Sigismundille ilmoittamaan kuka se merkillinen wieras oli; mutta eiwät saaneet häntä uskomaan.

Pian kokousi paljon Puolalaisia ja kasakoita sen wäärän ruhtinan pojan ympäriille. Nyt oli hän jo mielestänsä kyllä wahwa rynnästämään Wenäjän maata. Usiat kaupungit altiisti porttinsa awaten ottiwat hänen wastaan, ja monta maakuntaa luopui kohta hänen puolelle. Tosin oli Borisa jo monasti sotawoimalla woittanut kilwottelianſa; mutta kun kapinan tuli lewisi tuimasti joka haaralle, ei ollut enää luottamista sotajoukoihin, ja itse pääkaupungissaki hawattiin kapinan alku. Niin ennätti nyt entisten rikostensa kosto Borisata. Ei hän kuitenkaan saanut nähdä melsketten loppua; kun kerran rualta päästyä äkkinäisestä pistoksesta sisämyksissänsä kahden tunnin sisälle kuoli w:a 1605, syystä luullen itsensä myrkytetyksi. Hänestä nähtiin, että suuret luonnon lahjat paitsi rehellisyyttä eiwät mitään hyödyttä. Hän perusti Wenäjän maassa sen lain, ett'ei talonpoika saisi jättää isänsä maata, waan riippua siinä kiini niinkun taimi juurissansa.

Borisan kuoleman jälkeen tehtiin hänen poika Theodori kuudentoista wuoden wanhana Wenäjän maan tsariksi. Aitillä oli hoitohallitus. Mutta mitä siitä niin huonosta hallituksesta oli niin rauhattomilla ajoilla. Koko waltakunta oli rauhattomassa epäilyksessä ja ruhtinoitaki ynnä paraita bojaria luopui jo Otrepiewan puolelle, ja kaupungit, joiden kautta kulki, tekiwät samoin. Ja kun sotawäestökki näytti olewan hänen puoleen taipuwainen, rohkesi itse

astua sotamiesten eteen, joilta ilohuudolla wastaan otettiin. Mutta jotka toisesta mielestä oliwat pakeniwat pois. Ei enää ollut sotawoimaa, joka olis estänyt sitä uutta Demetriota Moskowaan menemästä. Kuitenki wiipyi hän wielä Tuulassa, sala-tutkioilla tiedustellen Moskowan asujanten mieliä. Ne oliwat muiden kaltaiset ja pian tuliwat lähettiläät Tuulaan, jotka kansan puolesta juhlallisesti omistiwat hänen Wenäläisten itsewaltiaaksi. Mutta nuori tsari äitinensä eli wielä ja kaikkein ensimäiseksi tuomitsi uusi waltias heidät kuolemaan. Kaksi ruhtinasta lähetettiin Moskowaan tuomiota täyttämään. Ensiksi kuristettiin tsarin äiti, mutta poika wastusti kauan neljää sala-murhajata siihen asti, kun wihdoin woittiwat. Sisarensa Aksenia wietiin Wladimirin monasteriin. Kansa wainosi Borisata wielä haudassaki, kaiwoi ylös ruumiin, räätkäsi pahasti, ja wihdoin hautasi eräät monasterin hautaus-maahan.

Nyt tuli wäärä Demetrio juhlallisesti Moskowaan ja kaksi wiikkoa sen jälkeen kruunasi Patriarkka hänen Demetrio Iwanan pojan nimellä. Johannes IV:jännen wiimmenen puoliso eli wielä. Mutta jos hän oli hallitsian äiti, kuinka taisi hän jäädä monasteriin yksinäisyyteen, jossa hän oli? Suurella kunnialla wietiin hän nyt Moskowaan, jossa Demetrio lapsellisella rakkaudella kyyneleet silmissä wastaanotti hänen. Ehkä moni siitä uskoi' hänen Demetrioksi, oli kuitenki niitä jotka epäiliwät; mutta salasilla murhilla ja rangastuksilla häwitetiin ne pian. Ruhtinas Wasilia Iwanan poika Suiskoi, tsarin puolison setä, eli myös wielä.

Tämä uusi halitsia, joko hän oli laillinen ruhtinan istumen perillinen, taikka ei, oli kuitenki wasta mainitun ruhtinan luonnollinen wihollinen. Pian kuului, että tämä mietti kapinaliittoa tsarille, joka

myös todeksi näytettiin ja hän tuomittiin kuolemaan; mutta entisen suuriruhtinan lesken esirukoukſella sai armon ja kaiken entisen arwonsaki. Sen laupiuden kautta toiwoi tsari saawan hänen puolellensa; mutta se oli kuitenki ensimäinen syy hänen lankemukseen.

Nyt mieli tsari naida kihlatun morsiamensa Mšinckin tyttären, joka jo oli Moskowassa. Usein käwi ylkä hänen tykönä ja toimitti hänelle huwituksia, joita Wenäjän kansa pyhyytensä pahennuksena piti ja luultiin tsarin olewan Paawin uskolaisen, joka Wenäläisistä ei parempi ollut kun täysi pakana. Hääpäiwä tuli ja patriarkka pani kruunun nuoren tsarin puolison päähän; mutta entisen tawan jälkeen olisi tsarin itsen pitänyt se tekemän, ja sentähden piti kansa hänen wanhain tapain pahentajana. Ilman sitä antoi Puolalaisille edun Wenäläisten suhteen, josta niin suuttui kansa, että kapinallisia liikunnoita hawattiin strelitsain joukossa, jotka kuitenki pian estettiin. Waarallisempi oli se kapinaseura, jonka johdattajana ruhtinas Suiskoi oli. Kauniilla puheellansa sai pian paljon wäkeä puolellensa, ja kun wiisitoista tuhatta miestä oli koossa, meni Suiskoi ruhtinan linnaan ja wahtein woitettua tappoiwat sotamiehet tsarin, kun oliwat entisen tsarin leskeltä kuullet, ettei se wäärä wallitsia ollutkaan hänen poikansa. Samalla ajalla surmattiin kaikki Puolalaiset, jotka käsiin joutuiwat; surmatun tsarin nuori puoliso wältti kuoleman tuntemattomilla waatteillansa ja hänen isä Suiskon warjeluksella. Kapinata oli kahdeksan eli kymmenen tuntia. Sen jälkeen tuli rauha entisellensä ja seuraawana yönä oli hiljainen elämä koko kaupungissa.

Kolmastoista Luku.

Suiskoi nousee tsarin istumelle; hänen onnetoin hallitus ja loppunsa; pahentawainen wälihallitus. Mikaeli, ensmäinen Romanowan suwusta; hänen hallitus; Aleksei; Theodori III:mas; silmäilemä Wenäjän maan sisälliseen tilaan.

Wuona 1606 nousi Suiskoi, kolme päiwää kapinan jälkeen, puollustajittensa awulla tsarin istumelle. Mutta hän oli omaksi ja kansansa wahingoksi kilwottelemisella päässyt sille kunnian kukkulalle; eripuraisuuden henget, kerran irti päässeet, eiwät niin pian asettuneet. Hän koki rauhaa toimittaa Puolan kanssa; mutta ei lähettiläitäkään siellä wastaanotettu. Bojarit, jotka ennen oliwat hänen wertaisensa, kadehtiwat nyt häntä. Sentähden lähetti kaikki tytymättömät Moskowasta waltakunnan kaukaisimpiin maihin. Mutta ei siitäkän hyötyä ollut, waan tytymättömyys lewisi usiampiin waltakunnan osiin. Ennen pitkää oli se juttu liikkeellä, että Demetrio wielä eläisi ja eräs sotapäällys olisi kapinassa surmattu, mutta tsari pakoon päässyt. Tämän uuden pettäjän nimi oli Iwana Bolotnikowa. Hän oli eräs karannut orja, mutta sai paljon puollusta, jolla karkasi Moskowan päälle. Hänen wäkensä woitettiin ja hajotettiin, mutta wähä hyötyä siitä oli. Paitsi toista samanlaista pettäjätä, joka woitettiin, oli wielä kolmoski, joka sai wahwan puollukseen Puolassa. Sen wäärän Demetrion jälkeen jäänyt leski omisti hänen ensimäiseksi puolisoksensa ja eli yhdessä hänen kanssa. Taas piti Wenäjän maan kärsimän sisällisen sodan hirmuja, kun tämä uusi wäärä Demetrio Puolasta

saadulla sotawäellä, jossa oli muutamia Wenäläisiäki, waelsi Moskowata kohden w. 1609. Kowin ahdistettu tsari pyysi nyt apua Ruotsista ja sai wiisi tuhatta miestä, mutta kun ei palkkaa ollut heille maksaa, niin luopuiwat ne Puolalaisten puolelle ja tuliwat wielä suuremmaksi rasitukseksi Wenäjän hallitsialle. Moskowa piiritettiin ja pian rupesi nälkäki waiwaamaan sen asuiamia. Wihdoin oli kapina ylinnä tsaria wastaan, joka pakotettiin päällensä ottamaan papin kaapun. Niin annettiin Puolan kuninkaalle, joka lähetti hänen ynnä puolisonsa kanssa Warsowan kaupunkiin, jossa hän wankina kuoli w. 1610. Hänen onnetoin hallituksensa oli ollut neljä wuotta.

Wenäjän maa oli taas ilman hallitsiatta, ja nyt tuli uudet sekannukset, jotka tawallisesti laittomuudesta seuraawat. Bojarit eiwät sopineet uutta päämiestä walitsemaan ja päättiwät itse yhteisesti hallita. Puolan kuningas ja wäärä Demetrio piiritiwät parastaikaa Moskowata. Wihdoin suostuiwat paremmukset keskenänsä antaumaan nuoren Wladislawan, Puolan kuninkaan pojan, waltaan ja mainitsemaan hänen suuriruhtinaksi. Niiden Tatarilaisten päällyksmies, jotka oliwat Demetrion puolella, aikoi nyt laittaa tämän Puolalaisille; mutta ärwaten petoksen, tappoi Demetrio hänen metsämatkalla, johon oli maaninut kanssansa. Mutta surmatun päällyksen poika kosti, lyöden murhaajan pään miekalla poikki. Demetrion puollus kiiwastui siitä niin, että wannoiwat hänen puolisolle Marianalle ja wielä syntymättömälle lapsellensa wilpittömän uskollisuuden. Eräs kasakkain päällys, Sarutski, rupesi nyt kanssa tätä puollustamaan ja mieli laittaa hänen Wenäjän wallan istumelle. Wielä oli neljäs wäärä Demetrio, joka hirtettiin. Sillä wälin esti yksi wähänen seuruus

Moskowassa Puolan kuninkaan pojan tsariksi mainitsemista. Siitä suuttuen waelsi isä Sigismundi Moskowaan ja teki hirmuisen weren wuodatuksen. Nyt waltakunnan wiimeisen loppunsa portaalla tuli apu äkkiä erään heikon ja tuntemattoman miehen kautta. Lihan myyjä Kosma Miinin nimeltä, kehoitti sydämellisellä puheella maanmiehiänsä kotimaata hápiällisestä rasituksesta pelastamaan, eikä säästämään huoneitansa, kaluansa, rahaansa ja waatteitansa sotawäkeä laittaissa, waan suurimmassa tarpeessa waimonsaki ja lapsensa pantiksi panemaan. Tästä puheesta taipuneet kokosiwat Wenäläiset pian pienen sotajoukon, joka sitten tulleista lisistä kaswoi suureksi sotawoimaksi. Uusi rohkeus karkasi nyt kauan rasitetun kansan, ja urhoollisesti karattiin Puolalaisten päälle, jotka usein woitettuna wetäysiwät rajoillensa w. 1613. Niin pääsi Wenäjän maa wapaaksi. Se julma maata rosmoten kulkewa Sarutski otettiin wihdoin wangiksi w. 1622, ja wietiin ynnä Marianan, joka hänellä nyt oli puolisona, ja kolmiwuotisen lapsensa kanssa Moskowaan. Hän itse seiwästettiin ja poikansa hirtettiin, mutta Mariana korkian sukunsa suhteen pantiin ikuiseen wankiuteen, jossa hän pian kuoli.

Niin tuli rauhan tywenä pitkällisten myrskyin perään; — mutta se oli kun hiljaisuus kalmistossa. Kaikki oli häwitetty ja asukkaat pois hajonneet. Monta maakunta oli sodan ajalla tullut wierästen waltaan ja monta kauppaliittoa rauennut.

Nyt tarwittiin wakaa ja rauhallista hallitusta waltakunnan parannukseksi. Bojarit, woiwodat ja muut paremmukset tuliwat kokoon soweliasta hallitsiata walitsemaan. Kauan moniaalle arweltua, walitsiwat wihdoin yksimielisesti Mikaeli Theodorin pojan Romanowan, kun oli entisen hallitsia-

huoneen kaukainen sukulainen, ja myös esteeksi korkiain kunniahimolle. Sillon oli Mikaeli wään kuudentoista wuoden wanha ja kaswatettu monasterin hiljaisuudessa. Kun hänen äiti nyt kuuli poikansa korottamisen, niin tuli mielipahoinsa, korkeuden waarat kyllin nähtyänsä. Wihdoin suostui kuitenki siihen.

Wuonna 1613 tuli tämä Mikaeli Theodorin poika Romanowan nyt wielä Wenäjässä hallitsewa suku wallalle. Rauha oli nyt tarpeellisin tuskin perihäwiöstä päässeelle waltakunnalle. Eipä nuori tsari rauhan toimessa uhria säästänytkään. Ensiksi ehdotteli rauhaa Ruotsin kuninkaan Gustawi Adolphin kanssa, mutta tämäpä kuitenki pitkitti sotaa, kunnes Wenäjän maa Stolbowan rauhalla w. 1617 luopui Karjalan ja Inkerin maista, ynnä Iwangorodan, Narwan ja Liwonian maan kanssa, ja wielä päällisetsi maksoi kaksi sataa tuhatta ruplaa. Sitä wastaan antoi Ruotsi Nowogorodan ja Laatokan takasin. Niin tuli Lawajoki Laatokan kaiwantoon kanawaan juoksewa, waltakuntain rajaksi. Eipä wieläkään Wladislawa la'annut Wenäjänmaan hallitusta itsellensä waatimasta, ja sotajoukon koottua meniki Moskowan muurien juurelle. Mutta Mikaeli päättäin wieläki jotain uhrata kotimaan edestä antoi w. 1618 Smolenskin, Sewerian ja Tsernigowan Sigismundille, jota wastaan Puolan kuningas suostui rauhaan, päästäin Mikaelin isänki wankeudesta, jossa oli kitunut siitä asti, kun Suiskoi, wäärän Demetrion asiassa, oli lähettänyt hänen Sigismundille. — Kun nyt Mikaelilla oli rauha wierasten waltakuntain kanssa, rupesi kaupan uudistamisesta murhetta pitämään. Laittoi lähettiläitä Aasian waltakuntiin kauppaliittoja sowittelemaan, erinomattoin silkkikaupan tähden.

Sigismundin kuoleman jälkeen wuonna 1632 nousi taas sota molempain waltakuntain wälille.

Wiimeisessä rauhanteossa kärsityistä wahingoista tuliwat Wenäläiset mieluisiksi sotaan, ja kun Ruotsiki soti Puolaa, oli nyt hywä tilasuus saada hukatut maat takasin. Mutta eipä se yritys toiwon jälkeen käynytkään, sillä Smolenskiä piirittäwäiset Wenäjän ruhtinat tuliwat keskenänsä riitaisiksi ja sotamiehetki kapinan hankkeissa rupesiwat nurisemaan. Piiritetyt sen hawattua, hyökäsiwät ulos muureistansa ja pakottiwat Wenäläiset rauhaan. Wiasmassa piti Wenäläisten wahwistaa kaikki entiset maiden poisantosuostumukset ja kokonaan luopua Liwon, Wiron ja Kuurin maista, jota wastaan Wladislawa lupasi Wenäjän hallitusta ei enää tahtoa ja wahwisti Romanowan suwun oikeuden siihen; Turkkilaistenki kanssa suostuttiin liitto, jossa Turkin keisari tunnusti tsarin Wenäjänmaan waltiaksi, luwaten pakottaa Taurian khanin maksamaan kaikki Wenäjän maassa häneltä tehdyt wahingot.

Mikaelin kaksineljättä wuotisen hallituksen ajalla sai Wenäjän maa rauhaa nouttia sekä sodista että kapinoista. Jo yhdeksän wiidettäkymmenen wanhana kuoli hän w. 1645, alamaistensa suurekši kaipioksi.

Kuudentoista kymmenen wuoden ijällä tuli Aleksei Mikaelin poika hänen sijaan. Isältänsä peri rauhallisen hallituksen ja opettajaltansa Morosowalta oli saanut hywiä neuoja. Saman miehen neuonpidosta nai nuori tsari alhaisen wapasukusen tyttären Marian, jonka hywyys ja ihanaisuus palkitsi kaiken häneltä puuttuwaisen sukukorkeuden ja rikkauden. Morosowa nai itse Marian sisaren ja nousi sillä lailla korkiaan kunniaan. Muutamain wuosien perästä nousi waarallinen kapina Moskowassa w. 1648. Syy siihen oli Morosowan ahneus. Tsarin piti antaman muutamia wihatuita wirkamiehiä suuttuneen kansan käsiin ja tuskin sai armahikkonsa warjelluksi. Aleksei

antoi koota ja tutkia wanhat lait ja sääsi uuden siiheen aikaan paremmin sopiwaisen lakikirjan, jonka jälkeen siitä ajasta Wenájässá tuomittiin.

Wielä kerran ilmestyi yksi wäärä Demetrio w. 1650. Tämä oli erään Puolan wapasukusen Daniloukin palwelia. Kerran hänen saunassa ollessa, nähtiin kirjoituksen mukasta hänen ihollansa, ja kun Danilouski sen kuuli, kutsutti hän erään papin siitä selittämään. Hän sanoi sen kirjotuksen olewan Wenájätä ja merkitsewän: "Demetrio, tsari Demetrion poika. Sen julisti Danilouski tehden siitä seuraawaisen jutun: eräs kasakka olisi pelastanut ja kaswattanut salaa ruhtinan pojan Demetrion. Tämä uusi onnen ajaja pääsi Puolan kuninkaan Wladislawan eteen, joka halusi kapinata Wenájässá nostaa. Mutta Kasimiri, joka heti Wladislawaa hallituksessa seurasi, tahtoin rauhaa Wenájän maan kanssa pitää, karkotti poi? sen kumman kasakan waltakunnastansa. Wähän aikaa Wenájän tsaria paossa kuljettua tuli hän Ruotsin pääkaupunkiin Tukholmiin, jossa wihdoin Holsteinin hertua, Kristian Alberti, hänen ystäwällisesti wastaanotti. Mutta Wenájän hallitsian waatiessa piti hertuan antaa pettájá hänelle. Wäárá Demetrio wietiin nyt Moskowaan äitinsä nähdä, josta sillä ajalla oli tieto saatu. Äiti omisti poikansa, ja pettájá rewästiin rangastukseksi neljälle kappaleelle.

Sillä wälin syttyi kuitenki sota Wenájän ja Puolan wälillä w. 1654. Se tapahtui seuraawaisesta syystä: kun usioita sillä ajalla Puolan alle kuuluwaisen Pieneen Wenájään asettuneita wapaita kasakoita ruwettiin orjiksi tekemään ja Greikan uskosta Paawin uskoon pakottamaan, niin antausiwat he Wenájän maan turwiin. Siitä syntyi sota, jossa Wenáláisillä oli semmoinen onni, että ennen eroitetut kaupungit Kiijoki, Smolenski, Tsernigowa

ja Pohjainen Nowogorodi jällen yhdistettiin heidän maan kanssa, ja sen jälkeen otti tsari Pienen ja Walkian Wenäjän waltaansa. Nyt tehtiin kolmetoistawuotinen rauha Puolan kanssa. W. 1656 soti Aleksei Ruotsinki kanssa. Alussa hän onnellisesti waltasi Narwan ja Tartolinnan (Dorpatin,) mutta Riigassa muuttui tsarin onni ja wihdoin piti hänen suostuman samoin rauhan ehtoin kun Stolbowassaki. — Muut Aleksein hallituswuodet oliwat rauhalliset, joina piti huolta sisällisestä hallituksesta; kutsui työmiehiä wierailta mailta; asetti lihawihin maihin Wolgan ja Kaman warsille sotawankia ja Tatarilaisia; kutsutti laiwan tekiöitä Hollandista, ja edisti kaupankäynnin erinomattainki Kaspiamerellä. Mustaan Mereenki rupesi Aleksei nyt rakentamaan sotalaiwastoa. Eräs Dawetti Butleri niminen Hollandilainen laiwan rakentaja teki siihen ensimäisen laiwan, joka nimitettiin kotkaksi. — Aleksein aikana löysi myös muuan kasakka Dasnewi nimeltänsä tien Kamtsatkaan. Sodissa kuluneita waltakunnan waroja koki tsari parantaa, tehden waarallisen rahan muutoksenki siinä tarkoituksessa. Entisten hopiakopeikkain sijaan tehtiin waskisia samasta arwosta käyppiä. Niin kauan kun arwo oli muuttumaton ei kansa mitään walittanut, mutta kun ahneet wirkamiehet ja kauppiaat rupesiwat hopiarahoja waan itsellensa kokoamaan, niin lankesi waskirahan arwo, josta monta alemmaista erillismiestä tuli suureen wahinkoon. Siitä syttyi kapina, joka ei werenwuodatuksetta lopunut. Wihdoin kuuli kuitenki tsari kansan oikian walituksen ja toimitti entisen rahan takasin.

Kuollut oli nyt Aleksein ensimäinen puolisa Maria, jonka kanssa hänellä oli kaksi poikaa Theodori ja Iwana, ja kuusi tytärtä, joista Sofia niminen

on mainittawa. Aleksei käwi usein kotonaki monen linnaseurunteensa kuuluwaisen tykönä. Kerran kun ennenki tultuansa puolen päiwän aikana erään bojarin Matwejewan tykö, näki rualla ollessansa kumman kauniin naisen istuwan muiden joukossa, jonka siwiä kauneus sitoi tsarin sydämen. Naisen nimi oli Natalia ja hänen isä eräs köyhä wapasukunen maalta Kirillo Nariskina nimeltänsä Matwejewan sukulainen, joka oli antanut tyttärensä hänelle kaswatettaa. Sen jälkeen usiammasti saman bojarin luona käytyä, pyysi tsari Nataliaa puolisoksensa; mutta Matwejewa, muiden kateutta peljäten, ei tahtonut itse antaa Nataliaa hänelle, waan neuoi tsarin kokoonkutsumaan muutamia maan kauniimmia tyttäriä, niistä walitaksensa puolison. Ruhtinan käskyllä tuliki kuusikymmentä kukostuksen kaunewdessa olewaista tyttöä kokoon. Nataliaki arwattawasti oli joukossa ja tsari antoi hänelle julkisesti kätensä. Tästä tuli sen Suuren Pietarin äiti.

Kaikkiin hallituksen haaroin ennätti Aleksein tarkka uutteruus. Hän lähetti Wenäjän ja Saksan sotapäällyksiä Siperiaan, sinne wakinaista sotawäkeä toimittamaan. Tobolskin piiristöön asetettiin tuhat miestä jalkawäkeä, sama määrä hewoswäkeä ja neljä tuhatta strelitsaa. Sillä wäellä woitti tsari kapinalliset Kalmukit ja Baskiirat. Moneen maakuntaan perusti työhuoneita, joissa liinaa ja silkkiä kuottiin ja rautakaluja tehtiin. Usein meni oudoissa waatteissa alimmaistenki joukkoon, siellä kuultaksensa mitä hänestä ja wirkamiehistänsä sanottaisiin. Pakotti rikkaat ja paremmukset asumaan Moskowassa, kun pelkäsi heidän kaukana asuessa saawan waarallisen wallan. Samasta syystä muutti joka kolmas wuosi päämiehiä maakuntiinki. Hän oli kipakkaluontonen, eikä kiukussansa huolinut ketä rankasi, mutta

koki tawallisesti runsailla lahjoilla erhetyksensä palkita.

Tsarilla oli satatuhatta miestä sotawoimaa rauhan ajalla; mutta sodan ajalla päälle kahden sadan tuhannen miehen. Hän oli runsas wieraille sotapäällyksille ja alhaisilleki sotamiehille. Sotamies sai urhoollisuuden merkiksi rahan hattuunsa eli käsiwarrellensa. Enin osa hewoswäkeä piti wielä jousia ja nuolia aseinansa, mutta jalkawäellä oli pyssyjä ja tapparoita (sotakirweitä). Aleksei kuoli neljänwiidettäkymmenen wuoden ijällä w. 1676, hallittuansa yksineljättä wuotta, ja jätti hallituksen wanhimmalle pojallensa.

Theodori III:mas alkoi hallita yhdeksäntoistakymmenen wuoden wanhana. Hywää toiwoiwat alamaiset hänestä, kun oli ystäwällinen, laupias ja oppinut; mutta oli kiwuloinen ja heikkowoimanen niitä etuja täydellisesti wiljelemään. Kuitenki oli hän hallitus istumen kunnia ja kaikissa walwoi alamaistensa parasta. Wasta toista wuotta hallitessansa piti hänen sotaa hankkiman Turkkilaisia wastaan. Se tapahtui seuraawaisesta syystä. Eräs kosakkain sukukunta, Saporogiksi nimitetty, ei tahtoin enää Puolan orjuutta kärsiä, antausi Turkkilaisten turwiin, mutta luopuiwat sitten heistä, omistain Wenäjän tsarin pääherraksensa. Siitäpä tuli mainittu sota kolmeksi wuodeksi. Sen jälkeen suostuiwat wälirauhan kahdeksitkymmeneksi wuodeksi ja kasakat tuliwat Wenäjän wallan alle. Niin saiwat Wenäläiset suojuksen Turkkilaisia ja Taurian Tatarilaisia wastaan; mutta ruoho-laksot Dnieperi- ja Dniesteri-jokien wälillä piti jäämän asumatta, ja oleman autiona molempain kansain wälillä.

Paraimman teki Theodori, kun hä witti niihin aikoihin asti seuratun arwojärjestyksen. Kun moni-

naiset riidat usein nousiwat arwo-etusuuksiſta, päätti hän yhtäkkiä lopettaa ne melskeet. Tahtowanansa tarkasti tutkia kaikki suku- ja wirka-kirjat, tuotti ne eteensä ynnä kaikkein niistä kirjoitettuin mukausten kanssa. Sen jälkeen, suuressa kokouksessa bojareille entisestä arwojärjes:yksestä tulleet sekannukset kerrottua, lausui seuraawaiset merkilliset sanat: "ei suku korkeutta ja arwoa lisää, waan oma ansio," ja samassa ilmoitti päättäneensä tuleen wiskata kaikki sukujuurikirjat, jotka niin paljon riitoja nostaneet oliwat. Ehkä nyt usiammat kowin närkästyiwät, oli suostumus kuitenki yhteinen, ja kaikki sukujuurikirjat wiskattiin linnan esikartanolle tehtyyn walkiaan. Yksi ruhtinan poika Dolgoruki nimeltänsä, yksi waltakunnan neuos, monta metropolitaa ja pispaa oliwat saapuilla, siihen asti kun tsarin käsky täytetty oli; mutta sen jälkeen julisti patriarkka kirouksen kaikille, jotka siinä tilassa wastoin tsarin käskyä tehneet oliwat. Kuitenki antoi Theodori uuteen kirjaan järjestyksessä merkitä ansiolliset sukukunnat, ettei wapasukuset jäisi peräti paitsi tawallisia etuoikeuksiansa ja sääsi eräan alhaisemmanki wapasukukunnan.

Tietoa ja taitoa edisti hän kun isänsäki. Theodori kuoli w. 1682, kuusiwuotisen hywän hallituksen perästä ja oli waan wiidenkolmatta kymmenen wuoden wanha. Lasta hänellä ei jäänyt yhtään waltansa perilliseksi.

Katsahtakaamme nyt Wenäjän kansan laatua tawoissa ja säädyllisyydessä sillä ajalla. Melkeen koko Euroopa oli samaan määrään siinä tullut. Kuudennessa- ja seittemännessätoista wuossadassa oliwat Hispania ja Frankriiki säädyllisimmät, lewittäin tapojansa koko Euroopaan. Mutta Wenäjän maa oli ulkona siitä säädyllisyyden piiristä, kun sen yhteys wierasten maiden kanssa oli wähä, ja kun Wenäläi-

set muutenki ylönkatsoiwat kaikki, mitä ulkomaalta kotosin oli. — Papeilla oli suuri walta kaikissa waltakunnan asioissa, ehkeiwät niitä oikein ymmärtäneetkään. Mutta kun ruhtinat ja kansa saiwat patriarkalta ja hänen palwelioilta ijankaikkisen autuuden wakuutuksen, eiköstä he sitten osaisi maallisissakin hywiä neuoja antaa! — Kummanlaiset oliwat wielä Wenäläisten juhlatawatki. Palmusunnuntaina ajoi patriarkka aasin selässä Moskowan kaduilla ja tsari talutti tätä papin ajojuhtaa. Maakunnissa tekiwät bojarit saman palweluksen korkeimmille papeille. Wuonna 1678 jätettiin se tapa wasta pois Moskowassa pidetyssä yhteisessä kokouksessa. Loppiaispäiwänä tunkeusi kansa joen jäälle, johon reikiä hakattiin ja patriarkka siunasi weden koko wuodeksi, kastoi sitten Neitsy Marian kuwan siihen ja pirskutti tsarin ja linnaseuran päälle. Pyhäin kuwia palweltiin ja suurella koreudella kunnioitettiin. — Wenäläiset wihasiwat ulkomaalaisia ja patriarkka toimitti tsari Alekseilta heille kiellon Wenäjän pukua pitää, ettei he waromatta saisi sitä yhteisesti jaettua siunausta. Mutta uutta kieltoa torwittiin pian kaiken sen wäkiwallan esteeksi kun ulkomaalaisille outoin waatteinsa tähden tehtiin. Ei Jumalan palweluksessa saarnattu ollenkaan, ettei uskoriitoja nousisi, ja muutamia jotka saarnasiwat wietiin Siperiaanki. — Pyrstötähtiä pelkäsiwät Wenäläiset aina, ja kun w. 1619 eräs näkyi, piti kansalle lohdutukseksi sanoman, että waara uhkasi waan Puolaa ja Saksan maata, kun pyrstö oli sinne'päin. Tähtientutkioita luultiin noidiksi. Eräs lääkäri Hollandista oli wähällä henkensä menettää, kun oli huoneessansa ruumiin luita nähty, josta häntä taiurilsi luultiin. Hänen piti maasta poislähte-

mán. — Wanhemmilla oli táysi walta lastensa, tiiatenki tytártensá ylitse; samoin miehillá waimoinsa ylitse, josta seuraawainen Wenáján sananlaskuki arwataan tulleen: "pieksán kun turkkiani, rakastan kun sydántáni". Wáhásiistiset oliwat Wenáláiset ruoassa ja waatteisa, ja ylháiset ja alhaiset joiwat usein ruoalla ollessa itsensá juowuksiin. Tawallinen waate oli pitká ja wáljá itáisen maan tapaan. Howikestit oliwat kumman loistawat ja kalliit. Jolla itsellánsá ei ollut waraa niihin laittaa waatteita, sai maksolla tsaarin waatetkassasta lainata; mutta jos hán niistá pilasi eli hukkasi jotain, seurasi siitá selkáán. Wiimeiset sodat wáhentiwát kuitenki paljo Moskowan kalliita tawaroita. Puolalaiset ottiwat ja weiwát pääkirkosta Wapahtajan ja kahdentoista Apostolin miehen kokoset kultaset kuwat ynná muita kalliita kappaleita. Korkiammat waimonpuolet oliwat eroitetut yksináisyyteen ja muutoin kowemmin pidetyt kun alhaisemmat. Korkeutensa káyttiwát useimmiten hekumallisuuteen ja rajattoman elámään. — Hallituksen meno ei uskonut ulkolaisia; sentáhden pidettiin wieraita láhettiláitáki silmállá kun wankia. — Puuttuwainen oli yhteinen wakuus, kun rosmoja öillä náhtiin kaupungin kaduillaki. — Howiseuran piti joka páiwá tsaarin tykö tuleman, mutta afeetonna. Strelitsat tuliwat monissa sodissa niin wallattomiksi, että rosmoamaanki rupesiwat, ja omat herransaki heitá pelkásiwát. Ei heillá ollut kun wáhá palkka, mutta suuremmat kauppaedut, jonka táhden kauppiaitaki rupesi siihen wákeen, erinomattain kun eiwát rauhan aikana palwelusta tehneet ja sota-aikoinaki rahalla pääsiwát sotapalwelukfesta wapaaksi, eli saiwat panna toisen siaansa. — Senaatissa päätettiin kaikki waltakunnan asiat, mutta itse tsarilla oli suurin walta siináki. Wirkamiehiá muuteltiin wirasta wirkaan.

Tsarin tahto oli muutoin korkein laki aina Iwana IV:jännen hallituksen ajoista.

Neljäs Aikakerta.

Pietari Suuren hallituksesta nykyisiin aikoihin, eli wuodesta 1682 wuoteen 1842, joka tekee 160 wuotta.

Neljästoista Luku.

Pietari I:mäinen; kapinoita hänen nostessa hallitukseen; hänen mietintänsä kansan walistukseksi; hänen matkustamiset wieraissa maissa; Strelitsain kapina; sota Ruotsin kanssa; sisällisiä toimituksia.

Kun ei Theodori III:mas ollut kuollessansa w. 1682 mitään hallitus seuraajasta säätänyt, niin otti hänen kuusitoista wuotinen weli Iwana kruunun. Mutta tämä nuori ruhtinas oli heikko-neronen ja ruumiinsaki puuttuwainen, ettei kelwannut hallitsiaksi ja weljensä Pietari oli wasta kymmenellä wuodella. Wihdoin suostuiwat bojarit kruunaamaan molemmat weljekset ja äitin Natalianki ynnä heidän kanssa hallitukseen asettamaan. Mutta tytärpuolensa Sofia oli Pietarille waarallinen, häntä wanhempi, kaunis ja luonnoltaki waltiaaksi aiwottu. Wielä se oppinut wiisas Galitsinaki oli Sofian puolella. Heidän yhteisestä neuosta nostiwat nyt strelitsat äkkiä kapinan, joka alkoi seuraawaisella tawalla. Muutamat oudot miehet ajoiwat hewosten selässä sen kaupungin osan kautta, jossa strelitsat asuiwat kahteenkymmeneen tuhanteen mieheen, ajaissansa huuten: "Nariskinan suku on surmannut suuriruhtinas Iwanan". Sen

kuultua ryhtyiwät strelitsat heti aseihinsa ja menniwät tykillä warusterut Kremlon linnan tykö. Leskiruhtinas Natalia ynnä poikansa Pietarin ja parasten wirkamiesten kanssa ja Iwana itseki tuliwat kapinan nostajia wastaan. Iwana puhui strelitsaille, näyttäin omalla läsnäolemisellansa, että hänen surmastansa oli paljasta waletta puhuttu, mutta turha oli se. Osottain hänelle waan mennessänsä ruhtinallisen kunnian hyökäsiwät strelitsat linnaan, ottiwat Athanasio Nariskinan, Natalian weljen, kiini ja wiskasiwat ulos akkunasta muutamain strelitsain piikkeihin. Usiampiaki Nariskinan huoneesta joutuiwat hurjain uhriksi ja Natalian isän weiwät, kowin waiwattuna, muutamaan monasteriin. Kirjallisella suostumuksella oli monta wapaata Wenäjän maassa mennyt määrätyksi ajaksi paremmusten palwelukseen. Ne kirjat oliwat tietyssä oikeushuoneessa tallella. Sinneki hyökäten repiwät wäkiwallan tekiät kaikki mainitut kirjat, niin wetäin wapautetut palweliatki puolellensa. Sen jälkeen antoiwat hallituksen suuriruhtinatar Sofialle yhteiseksi weljensä Iwanan kanssa. Kiitollisuutensa merkiksi antoi Sofia heille kauan toiwotun päämiehen, ruhtinas Howanskin, joka surmattuin irtaimen omasuuden myytyä, jakoi rahan kapinan nostajain kesken. Pian sen jälkeen rakettiin patsas eräälle julkiselle paikalle Moskowassa, merkiten siihen kaikkein kapinassa kuolletten nimet. Strelitsat nimittiwät siitälähin itsensä linnan jalkawäeksi. Howielämä ja koko ruhtinan huone oli nyt näiden raakain sotamiesten wallassa, jotka salakuulustelioilla tiedusteliwat kaikki sen pienimmätki menot ja tapaukset. Nuorempi ruhtinan poika Pietari oli wielä äitinsä hoidossa, jossa hänen kiiwas ja pikanen luonto sai pitää oman waltansa. Seuruudeksi itsellensä kokosi hän mielenmukasia nuorukaisia, joissa oli usi-

oita wieraita hurjapäitäki. Nämät kumpaninsa walitsi hän sotasäädystä. Ne turmeliwat ruhtinan pojan tawat, aikoin niin saada hänen ylpiäksi wanhoille ansiollisille miehille ja ylönkatsomaan kansan tapoja. Mutta samoissa seuroissa tuli kuulemaan muiden säädyllisten waltakuntain tapoja, sotawehkeitä ja opinnoita, pani ne mieleensä ja teki hyödyllisiksi. Towereistansa kokosi kompanian, jossa ensin oli wiisikymmentä miestä, puetettuna ja opetetut Euroopan tawan jälkeen. Wähitellen karttui sen miesluku suuremmaksi, ja ruhtinan poika itseki palweli trumparina, mutta nousi wähittäin korkiammalle. Siitä pienestä joukosta tuli wiimein se wartiawäki, jolla Pietari häwitti ne wallattomat strelitsat.

Kun Sofia arwasi weljensä Iwanan ennen pitkää kuolewan, tahtoi hän pian naittaa hänen. Sen teki pitemmän hoitohallituksen toiwossa, jos Iwana olis perillisillä siunattu. Howanski, Sofialta nostettu peljättäwäin strelitsain päällykseksi, rupesi nyt, luottain sotatowiensa woimaan, ylönkatsomaan hywintekiätänsä. Tämä ylpeys tuli Sofialle aina enemmin rasittawaiseksi. Howiseuruuden silloin Kolomnossa, wähän matkaa Moskowasta, asuessa, nähtiin kerran aamulla kirjoitus linnan porttien päällä, että Howanski poikinensa aikoisi ynnä strelitsain kanssa surmata ruhtinattaren, koko hänen huoneensa, bojarit ja patriarkat. Ehkei siihen luottamista ollut ja petoski nähtäwä, pakeni kuitenki howiseuruus pelwosta warustettuun Troitsan monasteriin. Nopsat sanansaattajat toimittiwat sinne Moskowasta uskollista sotawäkeä ynnä monen sotapäällyksen kanssa ja korkeita wirkamiehiä. Nyt kutsuttiin Howanski linnaan, kun tarpeellisessa wirkaasiassa. Hän totteli ja meni, mutta jo tiellä otettiin poikinensa kiini. Troitsassa oli jo tuomaria koossa, otka paitsi tutkintoa tuomitsiwat Howanskin poiki-

nensa kuolemaan. Sofia wahwisti tuomion ja isä poikinensa mestattiin w. 1685. Kaikki strelitsain entiset salakuulusteliat linnassa saiwat saman rangastuksen.

Pian kuuliwat Moskowan strelitsat päämiehensä Troitsan monasterissa wankina olewan. Paikalla pantiin nyt sotakello ääneen, wahdit jokaiseen kaupungin osaan ja metelinnostajat oliwat jo lähdössä weristä tutkintoa linnassa pitämään, kun kuuliwat kirjan ruhtinan linnasta patriarkalle tulleen ja sinne hyökäten pakottiwat hänen sen julistamaan. Kuultua siitä seuraawaiset sanat "Howanski on hengiltä pois otettu," huusiwat strelitsat: "pois bojarit" ja linnan wiimmeiset ajat näyttiwät tulleen. Mutta ennen lähtöänsä kuultua, ettei linnassa pelkoa ollutkaan, waan kowat walmistukset ynnä käskyn kanssa, että kiinniottaa ja rangasta uppiniskaisimmat, rupesiwat strelitsat pelkäämään. Laskein pois aseensa, joilla aikoiwat herrainsa werta wuodattaa, meniwät he kirkkoon alttarin juurella itkien herran ehtoollista kun kuolemaan tuomitut nauttimaan, ja surusydämmellä hywästi jättäin waimojansa ja lapsiansa lähtiwät kun katuwat syntiset Troitsaan, kantain itse muassansa köysiä, kirweitä ja muita surma-aseita, ja, monasterin näkywille tultua, huusiwat surkiasti. Patriarkka rukoili heidän puolesta, eikä muita rangastukaan kun muutamia suurimmia pahantekiöitä. — Niin asettui se myrsky, joka näytti ennustawan ruhtinan istumen häwiötä, ja Sofian walta wahwistui. — Wiisas Galitsina suostui, woiton toiwossa, liitton Saksan keisarin kanssa, kun Turkkilaiset piirittiwät häntä pääkaupungissansa Wiennassa. Tämän suostumuksen kautta ynnä sen, joka tehtiin Puolan ja Wenetian kanssa, omistettiin Wenäjälle wanhat waltaamansa, Kiijoki, Tsernigowa, Smolenski j. n. e.

yurä Pienen Wenäjän ja wasemman puolisten Dnieperijoen rantamaiden kanssa. Se tapahtui w. 1686. Sillä ajalla rupesiwat Taurian Tatarilaiset taas liikkumaan. Kahdesti wei Galitsina sotawäkeä heitä wastaan ja woitti helposti, kun usiammasti oliwat jo edellä käsin poikenneet, tulella niiden paikkakuntain ruoholaksot häwitettyä, ettei kukaan perässä päästisi, eikä maassa asua'kaan saattaisi. Galitsinalle, Moskowaan tultua, siitä osotettu liika kunnia lisäsi kateutta häntä wastaan ja erinomattain suututti Pietarin. Hän oli jo tullut neljäntoistakymmenen wuoden ikään ja waltakunnan neuoksen wirkaaki jo toimitti. Kun sisarensa Sofia ulkonaisesti näyttäin itsensä hallitsiaksi kirjoitti nimensäki ensimäiseksi kaikkiin asetuksiin, siitä pahastui Pietari kowin. Julkisessa juhlallisessa tilassa nousi kerran semmoinen riita näiden keskeen, että Pietari wihoissansa meni pois koko joukosta. Iwanan puoliso oli nyt wahwana ja Pietarin puollustajat neuoiwat häntäki pian naimaan, ett'ei hän siinä yhdishallitsiallensa antaisi etua. Pietari siihen suostuin nai kuudentoistakymmenen wuoden wanhana Theodori Lapuhinan tyttären Eudoksian, joka wuoden perästä synnytti hänelle pojan.

Sillä wälin tuli närkästys aina suuremmaksi Pietarin ja Sofian wälillä, josta arwattiin, että toisen eli toisen piti pian perään antaman. Kerran ollessansa eräässä kylässä Moskowan wieressä, kuuli Pietari, että strelitsat metelillä ylipäällyksensä johdatuksen alla kokousiwat Kremlaan. Natalia siitä pahaa peljäteen kehoitti poikaansa koko seuruutensa kanssa pian menemään Troitsan monasteriin. Kuulten äitinsä neuon meniki Pietari sinne ja otti toisen hänelle uskollisen strelitsajoukon kanssansa. Tarpeellinen oliki pako, kun strelitsain päämies oli nähty tsaari Pietarin kartanon tykönä ennen mainitussa kylässä

Mutta nähtyänsä hänen pois olewan, teki asiaksi, kun olisi aikonut tulla muuttamaan kunniawahtia tsaarin pojalle, johonka ej kuitenkaan ulkona Moskowasta koskaan strelitsoita pantu. Niin meni se yritys tyhjään, eikä Pietaria saatukaan kiini, joka hywin koko neuonpidon tiesi ja Sofianki samassa neuossa olewan. Tosin aikoi Sofia itse tulla puoltansa selittämään, mutta jo tiellä sai käskyn palata takasin Moskowaan. Nyt yritti Puolaan paeta, mutta kiini saatuna wietiin eräänseen monasteriin, jossa ensiksi hywin, mutta kuitenki tarkan wahdin alla pidettiin. Siellä eli hän lopun ikäänsä, ei yrittämättä entiseen korkeuteensa päästä. Sofia oli luonnostansa waltaa himoitsewa ja kawala, mutta waltakuntansa kuitenki Galitsinan awulla hywin hallitsi. Hänen ja armahikkonsa Galitsinan walta loppui yhnä. Galitsina kuoli maanpakosuudessa. Koko waltakunnalle oli hänen ero walitettawa, kun wiisaudellansa olisi wielä kauan tainnut maata hyödyttää. Muut kapinaliiton osamiehet surmattiin ja muutamia ajettiin maanpakoon.

Nyt Moskowaan palattua otti Pietari siitä ajasta w. 1689 yksin hallituksen ohjat käsiinsä ja kutsuttiin yksin tsaariksi. Weljensä Iwana tunnusti sisarensa tosin rikkoneen ja siinä wäärin tehneen, josta Pietari aina häntä kunnioitti. Kuitenki oli Iwana kuolemaansa asti, joka tapahtui w. 1696, kokonansa eroitettu hallituksen asioista. Huwiksensa katseli tsaari Pietari pienen henkiwartiawäkensä harjoituksia, joita strelitsatki usein oliwat siimäilemässä, ei arwaten, että ne pienet oppiwehkeet, joita lasten leikkinä pitiwät, kerran heidän joukkokuntansa häwittäisi. Jo w. 1690 teki tsaari siitä paljon karttuneesta joukosta kaksi ensimäistä henkiwartioa, nimittäin ne niistä paikoista, joissa asuiwat ja opetteliwat, toisen preobrasenski-, toisen semenoski-wartioksi. Niistä

ulkomaalaisista, jotka oliwat tsaarilla palweluksessa, rakasti enimmän Leforia. Tämä oli jo Aleksein aikana aiwan nuorena tullut Moskowaan, sitä ennen jonkun ajan oltuansa Franskan ja Hollandin palweluksessa. Oli tsaarin mieluinen, kun oli kiiwas sotamies.

Kun Pietari kerran Ismailowan kirkkokylässä muutamassa aitassa muiden wanhain kaluin seassa sattui näkemään laiwan, ja opettajansa Zimmermanni sanoi sen olewan Hollandissa tehdyn, ja että sen muotoisilla laiwoilla taittiin wastatuultaki purjehtia, niin rupesi tsaari yötä ja päiwä sitä ajatellen laiwastoa Wenäjällenki toiwomaan. Siitäpä alkoi nykyinen Wenäjän meriwoima. Nyt johtui mieleen se Brandti niminen laiwain rakentaja Hollandista, jonka tsari Aleksei oli Wenäjään kutsunut, mutta joka sitten unhotettuna asui Moskowassa. Hän tuotiin ja pani woimaan sen löytyn laiwan. Nyt meni Pietari itse suurella ilolla siihen, ja luontonsa wesille rohkastua, opetteli monta wuotta sitte myöden laiwoja wesillä laskemaan ja hallitsemaan. Mutta pian pienempiin wesimatkoihin kyllästynyt, lähti tsaari äitinsä kuoleman jälkeen, w. 1693, Arhankeliin rohkeuttansa aawalla merellä koettelemaan, jossa näki Hollandin ja Englandin laiwoja liikuteltawan. Ehk'ei laiwastoa hänellä wielä ollut, määräsi kuitenki jo edelläwoittain Leforin laiwaston päämieheksi. Ennen pitkää pääsiki tsaari uutta maa-ja meri-woimaansa koettelemaan, kun, tahtoen laiwasatamaa Mustan Meren rannalla, sotautui siitä asiasta Turkin kanssa. Pietarin koko laiwastossa ei ollut muuta, kun kaksi sotalaiwaa ja kymmenen muuta alusta, jotka osittain oli rakennuttanut mainitun meren rannalla, osittain jokia myöten alas laskettanut. Itse oli toisessa sotalaiwassa päällyksenä, Lefori toisessa. Siinä so-

dassa waltasi Asowan. Juhlallisella kotiin tulollansa wäkinensä w. 1697 näytti ihmettelewäisille Moskowan asujamille jonkun alun tulewasta suuruudestansa.

Usiat Wenäjän waltiat oliwat jo ennenki taitawain ulkomaalaisten kutsumisella ja wastaan-otolla waltakuntaan kokeneet säädyllisyyttä ja waloa kansallensa toimittaa. Mutta kuitenki oliwat Wenäläiset wielä kaikkinaisissa opeissa ja taidoissa kehnommat muita Euroopan kansoja. Siitäpä pisti Pietarin päähän wähäksi aikaa jättää ruhtinallisen korkeutensa ja meikäläisten tawalla maita waeltain tietoja koota ja yhteisesti hyödyllisiä asioita oppia. Niin toiwoi wasara ja kirwes kädessä itse ulkomaan käsitöihin opittua taitawansa paremmin saattaa kansallensaki tutuksi, mitä itse oli oppinut. Tämän aikeensa w. 1697 bojareille ilmoitettua, walitsi muutamia nuorukaisia korkeimmista suwuista matkakumpaneiksensa. Mutta Wenäläiset silloin wielä oliwat niin wähätietoiset, että luuliwat synniksi tulla wierasten kansain kanssa tutuksi, jonka tähden ei ollenkaan suuresti Pietaria tästä yrituksestänsä kiittäneet. Papitki oliwat raamatusta tietäwinänsä, ettei Jumalan walittu kansa saisi muukalaisten kanssa olla.

Nyt luuliwat tytymättömät soweliaan ajan tulleen kapinan nostoon. Muutamat strelitsain päällykset yhdistiwät kanssansa muita tytymättömiä ja wannoiwat surmata tsaarin, kutsua kasakoita ja ryöstää walta. Tieten tsaarin aina walkian waarossa lähellä olewan, päättiwät sytyttää kaksi huonetta kaupungin keskellä, jossa hädässä saisiwat tilan lähestyä tsaaria ja muiden waromatta ottaa hengen häneltä. Jo oli murhapäiwä määrätty ja liiton-wannoneet Sukouninan, strelitsain päällyksen huoneeseen ruoalle kokountuneet, kun kaksi heistä tuli

tunnon waiwaan ja pelkoon. Miettien kuinka pääsisiwät tsaaria waroittamaan, ettei epäiltäisi, rupesiwat towereinsa kanssa ehdottelemaan, että lähtisiwät kotiinsa siksi kun puoliyön ajaksi jällen kokoutuisiwat. Niin suostuttiinki. Tämä tapahtui kello kahdeksan aikana ehtoolla. Molemmat katuwaiset riensiwät juoksujalassa Preobrasenskin huwilinnaan, jossa tiesiwät tsaarin olewan. Tuskin tsaarin eteen päästyä ilmoittiwat hänelle asian. Nyt laitti tsaari kirjan henkiwartiopäällykselle Lapuhinalle, ja käski hänen kello yhdentoista aikana yöllä mennä sotawäkinensä Sukouninan huoneen tienoille ja juuri kellon lyödessä yhtätoista panna wahti ympärille ja wangita joka ainoa henki mainitusta huoneesta. Mutta Pietari itse lähti sinne ereyksissä kello kymmenen aikana. Kyllä wähän kummastui, kun wahtia ei nähnytkään, mutta, luullen sen jossain piilossa olewan, meni kuitenki sisälle. Hämmästyneinä nousiwat strelitsat seisomaan ja Pietari sanoi Sukouninalle: "nähtyäni huoneesi kirkkaasti loistawan walosta arwasin sinulla wieraita olewan ja tulin muutamaksi hetkeksi kaussanne iloa wiettämään." Siitä rohkaistut kokousiwat strelitsat ruhtinan ympärille pikarit käsissä kehottain häntä juomaan, eikä hän sitä wastaan ollutkaan. Mutta salaa oli tsari kowin suutuksissaan Lapuhinalle, jonka luuli ei käskyänsä totelleen. Nyt kuiskasi joku strelitsoista Sukouninan korwaan: "eikös nyt weljeni?" — mutta tämä wastasi: "ei juuri wielä." Siinä paikassa hyppäsi Pietari ylös, paiskasi Sukouninaa korwalle ja ärjäsi: "jos ei sinun aikasi ole wielä tullut, niin kuitenki minun. — Nyt heti sitokaa tuo koira! — Kun muinenki kapinalliset orjat säikähtiwät strelitsat, eikä tohtineet suuttuneen herransa nähden wärjähtäkään. Sitte kiwasi tsaari: "sitokaa toinen toi-

senne, koirat!" ja he totteliwat pelwosta ja säikähdyksestä wawisten. Nyti löi kello yksitoista ja samassa oli Lapuhina henkiwartion kanssa saapuilla. Tsaari kysyi, missä hän oli niin kauan wiipynyt, mutta kun tämä näytti kirjallisen käskyn, ettei hänen ennen kello yhtätoista pitänyt tulemankaan, leppyi tsaari kohta, suuteli ja kiitti häntä. Antoi sitte sidotut liitonwannoneet hänen haltuunsa. Kaikki saiwat he kowan tuomion, pää ja kädet lyötiin poikki ja asetettiin kansan nähdä. Heidän rikos yunä tuomion kanssa piirrettiin rautatauluun ja on näihin aikoihin asti muille pelwoksi ja waroitukseksi tallella pidetty.

Nyt ei Pietari enää aiwottua matkaansa wiiwytellyt. Otti 200 henkeä mukaansa, jotka oliwat puetut wanhanaikaisilla Wenäjän waatteilla ja hohtiwat kullalta sekä hopialta paljoa enempi, kun tsaarin omat saksan tawoin tehdyt waatteet. Niin lähti liikkeelle w. 1697. Hallituksen poissaolo-ajaksi antoi kahdelle uskolliselle wapaajukuiselle herralle ja Moskowan wartiaksi pani kaksi henkiwartioansa kenraali Gordonin johdatuksella, jonka määräsi muidenki sotajoukkoin päällykseksi. Ruotsalainen linnanisäntä Riian kaupungissa ei suonnut häntä linnaan tulemaan ja paikkoja silmäilemään, jonka ylpeyden eli warowaisuuden tsaari hänelle aikaa woittain kosti. Ensiksi matkusti Hollantiin ja kirjoitutti itsensä Sardamin kaupungissa Pietari Mikonpojan nimellä laiwantekiäin kirjoihin, ja samanlaisissa waatteissa, kun muutki kirwesmiehet opetteli omin käsin heidän töitänsä tekemään. Sieltä matkusti Englantiin, josta paljon tietoja kokosi, ja otti palwelukseensa erään Fergussoni nimisen oppineen, jonka kautta laskuoppi tuli Wenäjän tuoduksi. Siihen asti toimitettiin kaikki lasku rihmaan pujetetuilla pienillä luodeilla. Englan-

nista palasi Pietari Hollantiin ja matkasi sitte Itäwallan pääkaupunkiin Wiennaan, josta juuri Italiaan lähdössä kuuli pahoja sanomia kotimaastansa, ja piti sinne poiketa. Kymmenen tuhatta strelitsaa olivat Puolan maan rajoilla kapinan nostaneet, panneet pois wiralta wanhat päällikkönsä, walinneet uusia siaan, ja yrittivät nyt Moskowaan langeta. Gordoni rientäen 2000:lla jalkamiehellä ja 600:lla ratsaalla koki ensin ehdotella heidän kanssansa, mutta kun siitä ei ollut apua, karkasi heidän päällensä ja lopetti siihen paikkaan koko sodan. Jo Pietarin tullessa oliwat kaikki kapinannostajat kahleissa. Nyt alkoi 6-wiikkoinen tutkinto ja tutkinnon perästä kowa kangaistus. Kaikki tuomittiin hengiltä. Pietari itse oli aina päätutkijana ja mestauspaikallaki lähellä. Rikoksen-alaiset oliwat kowakiskoisia aina wiimeiseen asti. Kun kerranki esimerkiksi muutaman heistä piti kaulansa pölkylle laskea pyöweliltä poikki lyötäwäksi, ja Pietari sattui seisomaan edessä, sanoi wanki kopiasti: "pois tieltä, ruhtinas, tämä on minun paikkani." — Epäilemättäki oli Sofia osallinen kapinannostossa, jonka tähden usiampia johdattajista hirtettiin juuri aktunan eteen, jossa monasterissa asui, niin että hämärsiwät päiwänki huoneesta. Sen jälkeen Sofia ei enää maallista korkeutta himoten rupesi Marthan nimellä monasterinunnaksi, siksikun w. 1704 kuoli. Kapina tapahtui w. 1698. Palkkioksi niille bojareille, jotka oliwat olleet uskolliset, asetti Pietari w. 1698 ensimäisen ritariseuran Wenäjässä Santta Andrean seuran nimellä.

Ehkä waan neljä strelitsa-rykimenttiä oliwat kapinoineet, päätti tsaari kuitenki häwittää koko suukunnan, kun aina oliwat lewottomia. Wärwäämällä oli koonnut suuren jalkawäestön, mutta ne wirattomat strelitsat lewitteli sinne tänne waltakunnan kau-

punkiloihin. Pietari tahtoi wäkensä päältäkipäin muiden Euroopan kansain näköisiksi, kielsi heitä käymästä pitkissä Asiantapaisissa wanteissa ja pitkää partaa pitämästä. Paremmat waimonpuoletki waadittiin miesten seurassa pitämään Englannin, Saksan ja Franskan waatetpukua. — Uusi wuosi, joka tähän asti aljettiin 1:mäisestä päiwästä Syyskuussa, säättiin nyt Wenäjässäki Tammikuun 1:mäisestä päiwästä aljettawaksi. Turkin kanssa wahwisteltiin rauha 30:ksi wuodeksi, jossa Wenäjä wakuutettiin Asowan omistus oikeudesta, ehkä Ruotsi koki siitä estää.

Enimmän huolta ja työtä Pietarille antoi 20-wuotinen sota Ruotsin kanssa, jota se sotahalukas Kaarle XII äsken oli hallitsemaan ruwennut. Tämän kuninkaan nuoruus näytti niille lähisille Juutiin, Puolan ja Wenäjän walloille soweliaaksi uudistaa wanhat waatimuksensa ja toiwonsa. Pietari teki waltansa perintöwihollisen Puolan ja Juutinki kanssa liiton Ruotsia wastaan, kun tarwitsi kansansa kaupankäynnin ja muun yhteyden tähden. Euroopalaisten kanssa laiwasataman Suomen Meren rannalla, joka oli silloin Ruotsin hallussa. Tuskin oli siis rauha Turkin kanssa wahwistettu, kun jo Kaarlelta waati jotain sowitusta siitä, kun Riian linnanisäntä oli häntä Hollantiin matkallansa sopimattomasti kohdellut. Kaarle kielti ja sota aljettiin. Ensimäisissä tappeluissa oli Kaarle aina woitolla, ehkä Pietarilla usein oli monikertainen wäki Kaarlen sotawäkeä suhteen. Ei kuitenkaan siitä hämmästyksissä sanoi Pietari: "Siksi Kaarle meidät woittaa, kun wiimein opettaa meidätki woittamaan." Totta sanoiki. Uutterasti sotien oppi wähitellen Wenäjänki wäki Euroopan sotakeinoihin, ja sitkiämmät sekä rahwaammat wihollistansa rupesiwat Wenäläiset muutamissa wuosissa edisty-

mään ja aikalomasta woittelemaanki. W. 1702 waltasi Pietari Päykinälinnan, jonka nimen muutti Awainlinnaksi. Senjälkeen sai Ruotsilta Nyenskansin sotawarukkeen, ja jo seuraawana wuonna keskellä sotaa alkoi Toukokuussa perustaa Pietarin kaupungia. Narwanki ja Tartolinnan (Dorpatin) porttien piti ennen pitkää auweta Wenäläisille. Kaarle sillä ajalla soti ja woitti muita waltakuntia, eikä huolinut Pietarista, jonka kyllä lunli helposti woiwansa koskaa. Wihdoin w. 1707 tuliki jälleen ja sai kun ennenki woiton usiammassa tappelussa. Pietari rupesi rauhaa ehdottelemaan, mutta Kaarle wastasi siitä ei ennen kun Moskowassa tahtowansa puhua. Tämän ylpiän wastauksen saatuansa sanoi Pietari: "weli Kaarle tekisi Suuren Aleksandron töitä, mutta eipä taida'kaan hän minusta sen miehen lailla hyötyä." Kasakkain kansa, ehkä Wenäjän alamainen, halasi aina rauhattomuutta ja oli walmis kapinoimaan, jota mieltä heidän päälikkönsäki Masepp a autatteli. Tämä oli syntynyt kasakkain seassa, muutta sitte Puolan kuninkaan linnassa kaswanut ja elänyt siksikun jostain rikoksesta tuomittiin sidottawaksi willin metsähewoisen selkään, joka laskettiin irtainna juoksemaan, kunne tahtoi. Hewoinen juoksi juoksuansa kasakkain joukkoon, jossa kasakat wastaan ottiwat Masepan ja korottiwat hänen wiimein päälikökseksi. Tsaari Pietari tunsi ja arwossa piti hänen, jonka merkiksi myös lahjoitti hänen Santtaa Andrean tähdillä. Mutta Maseppa, ehkä jo wanha, paloi hillimättömästä kunniahimosta ja odotti tilaisuutta itse kansansa kuninkaaksi päästä. Ja nyt, kun Kaarle uudelleen Wenäjän maahan hyökäsi, näyttiki hywä tilaisuus tarjona olewan. Sillä mielellä teki liiton Kaarlen kanssa ja lupasi häntä Ukrainan kasakoilla auttaa ja sotawäelle puut-

tumattoman rawinnon laiteskella, Kaarle omaksi ja wäkensä wahingoksi uskoi tämän huikentelian. Niin ehkä ennen aikonut Moskowaa kohti waeltaa, otti nyt matkansa Ukrainan kaukaisten maiden kautta. Siellä tuli pian kaikesta puutos ja päiwä päiwältä kuoli usiampia miehiä ja juhtia. Pietari aina seuraten piti warolla hänen kulkunsa. Kenraali Lewenhauptin piti Kaarlelle uutta wäkeä, ruokaa ja ampuaineita tuoman, mutta matkalla hyökäsiwät Wenäläiset päälle, ottiwat pois kaiki, mitä kuljetti, ja woittiwat hänen melkein miehettömäksi. Kaarlella nyt ei ollut muuta toiwoa, kun yksin Maseppa. Kauan wiiwyttyä tuliki tämä wihdoin, mutta enemmin surkian pakolaisen, kun woimallisen liittokumpanin tawoin. Kauhistuksella oliwat kasakat hawanneet hänen kotimaan wihollisia puollustawan, jonka tähden ajoiwat hänen maastansa pois, ja semmoisena tuli nyt Ruotsalaisten sota-asemille, tuoden kanssansa 1500 miestä, ei 16000, kuin puhet oli ollut.

Wihdoin rupesi Kaarle Pultawata piirittämään. Mutta nyt oli hänen onnen aikansa iäksi päiwäksi ohimennyt. W. 1709, Kesäkuussa 27 päiwä aljettiin päätappelu Wenäläisten ja Ruotsalaisten wälillä. Pietari itse wäkensä johdattain woitti Ruotsalaiset niin tyyni, että melkein kaikki taikka tapettiin, tai wangiksi otettiin. Itse kuningaski oli waarassa, kun waan muutamain miesten kanssa töin tuskin pääsi Turkin maahan pakoon. Pultawan tappelukesta kääntyi onni ei ainoastansa Kaarlelta, waan koko Ruotsilta. Siitä ajasta asti owat Wenäläiset aina woiton päällä olleet. Tappelukentällä kirjoitti tsaari amiraali Apraksinalle: "Jumalan kiitos! nyt on Pietarporin nurkkakiwet laskettuna." Siitä woitosta korottiwat tsaarin kenraalit hänen maawäen kenraalimajuriksi ja me-

riwäen yliamiraaliksi, sillä tsaari Pietari, waikka koska hywänsä olisi tainnut' miksi korotettaa, ei kuitenkaan tahtonut semmoisia korkeempia arwoja wastaan ottaa muusta, kun omasta ansiostansa, sillä esimerkillänsä kehottaen alamaisiansaki waan omalla ansiollansa edespyrkimään. Alussa kohteli tsaari hywästi wangituita Ruotsalaisia ja rupesi uudesti rauhaaki Turkkiin paennen Kaarlen kanssa ehdottelemaan. Mutta kun Kaarle tuhmassa kopeudessansa hylkäsi rauhan ehdot, wietiin ne onnettomat Ruotsalaiset, toiset Siperiaan, toiset muualle kaukaisiin kaupunkiloihin. Kaikki Kaarlen moniwuotinen waiwa meni nyt hukkaan. Paitsi muuta kadotti Wiron, Karjalan ja osaan muutaki Suomen maata Wenäjälle. Nyt lähti Pietari uuteen pääkaupunkiinsa ja teetti siellä ensimäisen sotalaiwan, jonka Pultawaksi nimitti. Aiwan äkkiä tuli itse kaupunkiki walmiiksi, ehkä kylläki hankalalla paikalla. Sillä samalla paikalla oli kuusitoista wuotta ennen ollut waan muutamia huonoja kalamiesten huoneita ja maa wetälätä newaa, sumuinen hongisto päällä. Niin ikäwälle ja kolkolle paikalle piti kuitenki Wenäjän kaupanteko Euroopan kanssa asetettaman ja Wenäjän tulewat waltiat siinä asuman. Mutta eipä Pietari siitä helpottanutkaan. Multaa kannettiin newoihin, wesi poislaskettiin ojilla, metsät poltettiin, ja mitä ei palanut, raiwattiin kirweellä, monia tuhansia työmiehiä oli alti työssä. Nälkä, wilu ja raskas työ surmasi paljon kansaa, mutta uusia tuli aina siaan, ja Pietarpori paisui pian huonoista kalasaunoista maailman komeimmaksi kaupungiksi. Siinä tarwittiin nyt riikkaampia ja paremmia asukaitaki, jonka tähden Pietari toimitti Wenäjän korkeimmia sukuja, paraita kauppioita ja taitawimmia käsikäitä uudessa kaupungissansa asumaan. Ehkei

aina mielellänsä täytyi heidän kuitenki waatimalla siihen muttaa. Uuteen asuntoonsa tultua rupesiwat sitä huwiksensa kauniistelemaan, ja ennen pitkää oli Pietarporissa yltäkyllältä koreutta ja huwipaikkoja.

Sotaretkillänsä oli Pietari tullut tuntemaan erään talonpoikaisen tyttären Lithoowiasta kotoisin, jonka sitte korotti puolisoksensa Katharina I:mäisen nimellä, joka oli Pietarille monessa asiassa hyödyllinen ja hiljaisella käytännöllänsä, sekä muulla taidollansa ja lempeydellänsä useinki asetti korkian puolisonsa kiiwaan mielen. Tämä synnytti hänelle kaksi tytärtä Annan ja Elisabethin.

Ehkä onniheittona ja pakolaisena Turkissa oli Kaarle kuitenki saanut Turkin Keisarin kehoitetuksi sotaan Wenäläisiä wastaan. Pietari warustihen kaikin woimin wastustamaan. Kun korkiampisukuiset erottain itsensä sotapalweluksesta mielellään eleliwät huoletonna maaomaisuuksillansa, antoi Pietari käskyn, heidänki tästedes kotimaansa puolesta sotaan lähteä. Waltakunnan yhteisten asiain wuoksi asetti hallitusseuran, jonka jäseniä Alekseiki oli, hänen poikansa ensimäisestä naimisesta. Sitte itse sotawoimansa johdattajaksi ruweten lähti liikkeelle ja puolisonsa Katharina seurasi kanssa, koska muutenki oli neuoillansa hyödyllinen, ja myös kohtauksissa, jotka wälittäin tsaaria waiwasiwat, ymmärsi paremmin kun yksikään muu häntä mielenmukaisesti hoitaa.

Alussa noudatteli onni Wenäläisten sotawehkeitä. Woittiwat monta kertaa Turkkilaiset ja tuliwat Pruti jokeen asti. Mutta jota etemmäksi tunkeusiwat sitä wähemmäksi kuluiwat hengen-elakkeet, niin että wihdoin Wenäjän wäki joutui suurimmaan puutokseen. Turkkilaiset samana aikana saiwat 60000 miestä lisäwäkeä ja piirittiwät yhtäkkiä Pietarin wäkinensä, joka muutenki oli nälkään nääntymässä. Nyt

tuskin muuta neuoa löytyi, kun taikka antauta Turkkilaisten wangiksi, eli mennä tiettyyn kuolemaan. Tässä onnettomassa tilassa lähetti Pietari kureerin hallitusseuralle kirjaa wiemään, ja käski pitämään itsensä kun kuolunna, jos Turkin wangiksi joutuisi, eikä mitään niistä kirjoituksista huolimaan, joita hänen nimellänsä taittaisiin lähettää. Myös käski senaatin siinä tilassa kohta uuden hallitsian Wenäjän maalle walitsemaan. Senjälkeen meni sotamajaansa ja kielsi wahdin ketään sisälle laskemasta. Kuitenki uskalsi Katharina wahdin tietämättä pistäytä sinne ja tultuansa rohkasi kauniilla puheellansa tsaarin mielen, joka kauan siitä rukoiltua antoi hänelle luwan rauhantekoa Turkkilaisten kanssa kokea. Mutta siihen tarwittiin paljo hywyyttä, kun ylpiäs Turkkilainen suuritta lahjoitta ei ketään tykönsäkään laskenut, ja tsaarin leirissä oli niin kowa puutos, että itsenki muillen esimerkiksi piti säästäin elää. Katharina ei kuitenkaan ollut neuoton: kokosi kaikki kalliimmat koreensa, ja kehottain muitaki niin tekemään, sai siksi kokoon, että taisi Turkin pääjohdattajan puheille mennä. Tämä ei niin tarkasti tieten Wenäläisten hätää, waan peljäten heille apua tulossa olewan ja myös epäillen omasta wäestänsä, päätti ennen suostua hyödylliseen rauhaan, kun tietämätöntä sotaa pitkittää. Niin tehtiin rauha 23 päiwä heinäkuussa w. 1711. Pietari lupasi Asowan Turkille takasin, särkeä Taganrogan sotawarustuksen ja antaa Ruotsin kuninkaan Kaarlen rauhassa kotiansa waeltaa.

Kaarle sillaikaa oli Benderin kaupungissa lähellä Turkin leiriä, joka hetki toiwoen pian kuulewansa Pietarin wangiksi joutuneen. Mutta kas rauhanteon kuultua kuinka tuimasti eikö suuttunut. Ähmissänsä riensi Turkin leiriin ja kysyi ylipäälliköltä, miksi rauha hänen tietämättänsä tehtiin, kun juuri hänen puo-

lesta Keisari sotaan ruwennutki oli. Päälikkö wastasi: "ei Keisari ole minulle Ruotsin asioista mitään wirkkanut, mutta käskenyt sodassa maansa etua katsoa." "Mutta, sanoi Kaarle, miksi siis rauhan teit?" Tähän wastasi Turkki: "meidän laki waatii antamaan wihollisille rauhan, kun sitä anowat." "Sinä olisit kuitenki tainnut tsaarin wangiksi ottaa," lausui Kaarle, johon sai seuraawaisen wastauksen: "kukas sitte olisi hänen waltakuntaansa hallinnut? — ei kaikkien kuningasten sowi wierailla mailla oleskella." Kowin suutuksissa heittäysi Kaarle pitkällensä lawitsalle ja ojeten toisen jalkansa kääräsi suuren kannuksensa Turkin päälikön pitkään helmaan ja wihan wäessä pois mennessänsä repäsi sen halki.

Nyt palasi Pietari omille maille ja täytti kuluneen sotawoimansa uudella wäellä. Puolisollensa kiitollisuuden merkiksi ja kunniaksi sääsi w. 1714 Katharinan ritariseuran. Paitsi monta muuta rakennusta laitti tykkiwalimen Pietarporiin ja teetti monta uutta laiwaa. Nyt korotti myös Pietarporin pääasunnoksensa ja muutti senaatin Moskowasta sinne. Täällä eli hän enemmin perheen-isän kun hallitsian lailla. Monastiki näytti itse kirwes kädessä rakentajille uusia keinoja, kun tuli laiwan-tekopaikoille. Usiammasti astui jalkasin, mutta pahassa ilmassa ajoi kehnonnäköisillä waunuilla. Itse asui wähäisessä huoneessa, waan Mensikowa, korkein wirkamiehensä, loistawassa linnassa. Wielä uudesti käwi kerran puolisonsa Katharinan kanssa Franskassa ja aina Paristen pääkaupungissa, jossa Franskan silloinen kuningas Philippi heitä suurella kunnialla kohteli. Kun siellä näki entisen ministerin, kartinaali Riseliön, kuwan, mainitaan sitä suudelleen ja lausuneen: "woi mainio mies, jos eläisit, mielelläni antaisin sinulle

puolen waltakuntaani, oppiakseni sinusta toista puolta oikein hallitsemaan."

Pojastansa Alekseista oli Pietarilla suuri murhe. Taisi wähän olla wika sen nuoruuden kaswatuksessaki, kun oli pappien ja munkkien opitettaa uskottu. Nämät ei hywillään Pietarin muutoksista saattiwat pojan ynsiäksi isällensä ja sitä wastaan wanhoja tapoja rakastamaan, joita raamattuki heidän oppiansa myöten kieltäisi muuttamasta. Kyllä isänsä sitte toimitti pojalle toiset paremmat opettajat, mutta myöhän: ynseys ja pahat tawat oliwat jo juurtuneet. Siitäpä oli Pietarilla suurin suru. Pitikö jo oma poika häwittämän isänsä suuret waiwannäöt. Tätä ajatusta ei woinut kärsiä ja mielensä tuskissa koki wälistä kowuuttaki pojalle näyttää. Wielä toiwoi kuitenki parannusta, kun naitti hänelle kauniin ja siwän puolison ulkomaan ruhtinassuwusta. Mutta turha oli seki: Alekei oli ynsiä ja törkiä hywällen puolisollensaki, joka saatti tämän surulliseksi ja kiwuloiseksi, siksi kun kuolema w. 1718 päätti hänen waiwansa. Kaksi lasta oli synnyttänyt Alekseille, tyttären Natalian ja pojan Pietarin. Kun myös Pietarille oli toinen poika syntynyt Katharinasta ja hän wälistä uhkasi wanhemman poikansa Alekseln koko hallitukseta eroittaa, ellei tapojansa parantaisi, rupesi tämä siitä waan ynsiämmäksi. Niin karkasi kerran isänsä poisollessa ulkomaillen, ensin Itäwallan maahan ja siitä Neapoliin. Sieltä wiimein kotia saatua pantiin wahdin alle ja asetettiin kowaan tutkintoon käytöksistänsä, jonka jälkeen ei ainoasti päätetty kelwottomaksi maata ja kansaa hallitsemaan, mutta myös, kun hawattiin kapinata isänsä wastaan hankkineen, tuomittiin henkensä rikkoneen. Waan tuskin wankiuteen takasin tultuansa kohdattiin halwaukselta. Tsaari meni sen kuul-

tua katsomaan poikaansa, joka nyt puhkesi itkuun ja tunnusti syntiä Jumalata ja isäänsä wastaan tehneensä, jolla kyllä tiesi kuoleman ansainneensa. Nyt pyysi anteeksi isältänsä ja rukoili häntä siunaamaan poikaansa, ennenkun kuolisi ja kuolemanki jälkeen puolestansa rukoilemaan, jonka isä kyynelet silmissä lupasi tehdä. Wähän aika sen jälkeen kuoli Aleksei ja ruumis asetettiin kansan nähtäwäksi, joka tawan mukaan kokousi kuolleen käsiä suutelemaan.

Toiwottu asia Wenäjän maalle oli sen pitkällisen Ruotsinsodan loppu. Kaarle XII wihdoin wiisiwuotisen olon jälkeen Turkista palattua ammuttiin 11 päiwä joulukuussa Norjan rajalla sotawarusta Fredrikshallia piirittäissä. Nyt loppui se 21-wuotinen sota, joka erittäinki Suomea rasitti ja jota wieläki ison wihan eli suuren sodan nimellä paikoin muistellaan. Uuden-kaupungin-rauhassa, joka tehtiin 10 p. syyskuuta w. 1721, joutuiwat Wiron, Liwon ja Inkerin maat Wenäjän waltaan. Pietarilla oli nyt enemmin maata, kun kellään muulla Euroopassa. Sentähden rupesi senaatti ja papisto häntä tästäläpin Keisariksi nimittämään. Franskan, Saksan, Juutin ja Preussian lähettiläät antoiwat hänelle saman nimen ja kohta Pultawan tappelon jälkeen oliwat Englanti ja Hollanti hänelle sen arwon ja kunnian osottaneet. Samoin tekiwät toinen toisensa perästä muutki Euroopan wallat ja wuodesta 1721 owat Wenäjän waltiat Keisarin nimellä olleet.

Wieläki teki Pietari monta parannusta waltakuntansa sisällisissä asioissa. Kun patriarkkain walta usein oli waarallinen hallitsioille, piti Pietari kauan aika mainitun wiran awoinna, ja kansan siihen totuttua, häwitti sen perunki. Siihen sijaan sääsi pyhän hallitsewaisen synodan, jonka wirkamiehiä oli 1 esi-

mies, 2 esimiehen siaista, 4 neuosta ja 4 asessoria. Sotasäädyn kehoitukseksi antoi kaikille upsiereille oman wapasukuisuuden ja korkeemmille päälikölle lapsiltansaki perittäwän. Muut wirat sääsi arwattawaksi ja luettawaksi sotawirkain mukaan, joka tawalla neki myötänsä toiwat polwisen eli perinnöllisenki wapasukuisuuden, ollen sama asetus wieläki Wenäjän maalla woimassa. Alhaisinki sotamies, jos waikka orjallisesta suwusta, taisi toimella ja taidolla korkeimpiinki wirkoihin nousta. Kauppamenoille laitti erinäisen oikeuden yhtä monesta koti- kun ulkomaisestaki jäseneistä ja kaupunkiasioille antoi myös oman oikeutensa. Ilman sitä rakensi tejinpajoja (wapriikeja) usiammasta lajista, yhdisti Kaspiameren ja Laatokan kanawalla, jonka kaiwautti Mustajoesta Twerijokeen, ja kun purje'kulku Laatokalla useinki oli waarallinen päätti kanawalla yhdistää Wolhowa ja Newajoen, joka työ myös hänen hallitessa alotettiin, waikkei se ennen kun Pietari II:sen aikana walmistunut.

Ehkä Pietarilla oli näin paljo toimia ja huolia, eipä kuitenkaan jättänyt huwituksiaki unhotuksiin, joissa itse tawallisesti oli iloisin. Korkeimmat wirkamiehet, kauppiaat ja laiwantekiät kutsui usein pitoihinsa ja asetti kaikki kanssansa yhteen pöytään syömään. Kutsuttuin piti wuorostansa samanlaisia pitoja toimittaman. Ei näissä juuri kohtuullisuutta kysytty, waan ruokia ja juomia nautittiin ylöllisesti ja korttia lyötiin aikalailla. Useinki pyysi Pietari kaikella tawalla wieraitansa päihtymään, joiden ilweille sitte sydämellisesti nauroi. Joi myös itseki wälistä wähän liiemmäksi ja sanotaan silloin toisinaan wäkiwaltaiseksi tulleen, niin että rakkain Mensikowansaki wälimmiten sai keppiä maistaa. Tämä Mensikowa oli talonpoikasesta säädystä korkeimpiin wirkoihin ja Kejsarin paraaksi ystäwäksi nousut.

Usein kyllä oli ahneudellansa korkeutensa menettää, mutta pysyi kuitenki armossa Pietari II:seen asti, koska yhtäkkiä lankesi. Kun hawattiin kruunulta suuren rahasumman salanneen, niin tuomittiin Siperiaan, jossa w. 1729 aiwaa wiheliäisessä tilassa kuoli.

Wihdoin rupesi kiwuloisuus Pietaria yhtäpäätä waiwamaan. Tästä waroen ikänsä lopun ei kaukana olewan ilmoitti w. 1724 tahtowansa kruunautta puolisonsa Katharinan Keisarinnaksi. Pian sen jälkeen toimitettiinki tämä kruunaus suurella juhlallisuudella. Niin aikoi kaiketi walmistaa häntä kuolemansa jälkeen hallitsiaksi.

Wedenpyhitys on wieläki Wenäjän maassa suuri yhteinen juhla, jossa Pietari itse aina oli läsnä. Se pidettiin 17 p. tammikuussa w. 1725, ja ehkä kowin kipiä, eipä Pietari kuiten siitä poissa ollut. Waan siinä tilassa wilustui kowin ja siitä sai tauti wallan, johon kuoli 8 p. maaliskuussa samana wuonna, elettyänsä 52, hallittua 43 ajastaikaa. Lapsistansa jäi eloon kolme tytärtä Anna, joka oli Holsteinin hertuan kihloissa, Elisabethi ja Natalia, joka jäljimmäinen kuitenki pian isänsä perässä kuoli. Myös puolisonsa Katharina ja poikansa Aleksein poika Pietari jäiwät Pietarista elämään.

Pietaria nimitetään mainioksi, (eli suureksi), jonka korkonimen kyllä ansaitsiki. Eipä sitä ennen häntä kukaan haltia ollut ajattelemaankaan tullut, itse kansansa opettajaksi laittauta. Pietarporin kaupungin ja meriwoiman perustamisella laitti Wenäjän maan Euroopan kauppakäynnistä osallisetsi; oma esimerkkinsä ja toimensa toi Euroopan taitoja, tapoja ja säädyllisyyden menoja Wenäjään. Pietarin

lapsuuden kaswatus ei sattunut semmoisille ajoille, että hänen siitä olisi ollut suurta apua, waan kaikki hänen suuret Wenäjän yhteistä hywää kartuttawaiset toimet tuliwat omasta pyrkimästänsä ja mietinnästä. Wapa esteettömyys kaikissa yrityksissänsä, johon pienuudesta oli saanut tottua, teki hänen kyllä usein pikasuuttuwaksi wastoinkäymisissä, ja waikutti, että hän yhtäkkiä tahtoi lewittää ulkomaan parempia tapoja ja taitoja Wenäjässä, eikä aina kärsiä, siksi että saisiwat oikein juurtua. Wälistä taisi myös olla liiaksi rakastunut niihin, ja silloin ei aina katsonut, jos oliwat parempia, kun Wenäjän omituiset tawat, joiden surmaksi niitä puollusti. Mutta kukapa tämmöisistä wirheistä — jos wirheitä olisiwatki — taitaisi moittia Pietaria, eli syyttää häntä siitäki, että jätti monta kohtaa Wenäjässä parantamatta, jonka yhdellä sanallansa olisi tainnut tehdä! Ei parahimmaltakaan pidä kaikia kerrassaan waatia. Pietari teki ja waikutti yltäkyllin hywää, jolla on ikuisen kiitollisuuden Wenäjältä ansainnut, tehköön ja waikuttakoon joka haltia sen werran; ja maansa ja kansansa pitää heitä polwi polwelta kiitollisuudella muistaman ja siunauksella heidän jälkiänsä kohtelemaan.

Pietari oli pulskatekonen ruumiltansa, silmänsä eläwät, muoto werewä, hiwukset kiharat, tummanruskiat, nenä ylöskaarewa. Puolan tawoin piti huulipartansa ylöspyyhkäistynä. Hollannin kieltä puhui puhtaasti, saksaa ei aiwan selwästi, franskaa ei koskaan. Käwi sen-aikuisissa saksan waatteissa, jotka, kun muuki elämänsä, oliwat yksinkertaiset, paitsi kaikkea turhaa koreutta.

Wiidestoista Luku.

Katharina I:mäinen; Pietari II:nen; Anna; Birona waltakunnan hoitaja; howijuonia; Brunswiikin hertuatar hoitaa wähän aikaa hallitusta poikansa Iwana III:mannen siassa; Elisabethi; Pietari III:mas.

Pietari oli kuollut ja kenpä nyt hänen siaan piti tuleman? Häneltä säätyn waltalain jälkeen ei enää kukaan perinnöllisesti kruunua saanut, waan kukin hallitsia walitsi jälkeenseuraajansa; mutta sepä oli jäänyt Pietarilta tekemättä, kun oli kuolema ennättänyt esille. Puolisonsa Katharinan kruunauttamisesta arwattiin kuiten, ketä tahtoi. Senaatti, jonka jäsenet oliwat paraita bojareita ja korkeimmia wirkamiehiä, kokousi nyt keskustelemaan tästä asiasta. Eräät neuotteliwat laittaa Wenäjään samanlaisen asetuksen, kun Ruotsissa Kaarlen kuoltua oli otettu, joka wisseillä säännöillä wähentäisi yksiwaltian oman tahdon ja senaatin wallan. Siinä samassa tuli Katharina aiwan äkki senaattiin ja sanoi: "minun katkera murheeni ja huoli waltakunnasta owat waatineet minua tänne puhumaan sen onnettoman Aleksein pojan puolesta, jonka isästä minulla on ollut sangen raskas murhe." Niin tahtoi tätä puolisonsa pojan poikaa hallituksen perillisekſi ja lupasi senlaista huolta hänen kaswatuksestansa pitää, että kerran paremmalla iällä wertaa wetäisi suurelle ukollensa.

Nyt lausui Mensikowa ja sanoi senaatin ei taitawan Keisarinnan läsnäollessa wapaasti ja esteettömästi näistä asioista keskustella. Niin wetäysi Katharina takasin ja Nowogorodin arkkipispa wakuutti Keisarin usein sanoneen, että hallitus piti Ka-

tharinalle annettaman, joka sen ansainnutki oli, kun Prutijoen luona pelasti waltakunnan perikadosta. Kansleri Goloukina ehdotteli kansan mieltä kuulustelemaan, kreiwi Apraksina antoi äänensä wainajan Keisarin pojan pojalle, ja muutamat arweliwat paraaksi, antaa koko asian sotawäen haltuun. Nyt nousi Mensikowa uudesti seisoollen, ja kääntyen mainittua arkkipispaa päin, lausui: "teidän sananne, kunnioitettawa isä, ratkaiskaan riidan!" "Korkiat herrat ja kunnioitettawat isät; eläköön Keisarinna Katharina I:nen!" oliwat ne sanat, jotka samassa kuultiin arkkipispan suusta ja heti kajahtiwat yli huoneen ja kartanon monikertaisella äänellä. Kruunun korkeimmin wirkamiesten keskellä näyttihen Katharina sen jälkeen kansalle, joka mieluisesti antoi hänelle kaikkein Wenäläisten itsewaltiaan kunnian osoituksen.

Monta hywää tointa kaunisti Katharinan hallituksen. Walmisti Pietarilta mielityn tietoakatemian, johon kutsui monta kuulusata ulkomaanki oppinutta. Waltakunnan tarpeellisimmain asian hoitamiseksi sääsi salaisen yliraadin ja palkkioksi ansiollisille kotimaan palwelioille alkoi jakaa Pietarilta säätyn, mutta ei kellenkään wielä annetun Aleksanderi Neuskin ritariston tähtejä. Wälttääksi uutta mielenmurretta ja epätietoisuutta seuraajastansa määräsi kirjallisesti mainitun Aleksein pojan jälkeiseksensä. Itäwallan ja Hispanian kanssa teki sotaliiton kaikkia yhteisiä wihollisia wastaan. Hänen hallitessa löyttiin ensimäinen runsas-antoinen hopiawuori Koliwassa. Lempiä hallituksensa teki korkiat säädyt tytywäisiksi ja kansaki nautitsi rauhaa hänen hallintoaikansa. Mutta eipä sitä ollut paljo päälle kahden wuoden, kun Katharina kuoli rintatautiin 38:n wuoden iällä w. 1727. Ihmeteltäwä on hänen elämäkertansa. Alhaisimmasta säädystä nousi ihmisyyden korkeimmaan kunniaan.

Kaswoiltansa oli kaunis ja muuten taitawa, oppinut ja nerokas. Aina iloisen mielensä ja muiden hywettensä tähden oli sangen rakastettu Pietarilta ja kansalta. Muuttumaton oli onnessansaki ja kainoudella muistellen entistä omaa tilaansa kohteli alhaisempiaki ihmisiä ystäwällisesti.

Katharinan testamentin jälkeen nousi Pietari II:nen yhdentoista wuoden iällä, w. 1727, hallitsemaan, waan kuudentoista wanhaksi piti hänen hoitohallituksen alla oleman. Hoitohallitsiat oliwat tsaarittaret Anna ja Elisabethi, Holosteinin hertua, wörsti Mensikowa ja wiisi senaatin jäsentä. Mutta pian ymmärsi Mensikowa enimmän wallan anastaa ja itse alaikäisen ruhtinanki huoneeseensa asumaan muuttaa. Tästä kaswoi wiha ja kateus Mensikowaa wastaan ja wielä enemmin, kun loistawalla juhlallisuudella kihlasi tyttärensä nuorelle keisarille, aikoen wielä keisarin sisarenki Natalian pojallensa naittaa. Näin käkesi Mensikowa, mutta onnettomuuden hetki oli lähempänä, kun kukaan olisi uskonutkaan. Iwana Dolgoruki, nuoren Pietarin opettaja, osotti ruhtinalle sopimattomuuden Mensikowan ylellisestä wallasta ja kehoitti siteensä särkemään. Kun ei suuren Pietarinkaan kowuus aina woinut Mensikowan ahneutta asettaa, niin oli nyt sitä rohkiampi, ja mainitaan salanneen suuren summan rahaa, jonka keisari oli sisarellensa määrännyt. Asia wedettiin tutkintoon ja Mensikowa syypääksi hawattu tuomittiin iäksi päiwäksi pereinensä, puolisonensa Siperiaan. — Niin käwi sen miehen, jota wähä ennen kaikkein piti kuulla, ja joka kaksinkertaisella naimisella aikoi yhdistyä keisarin sukuun. Puolisonsa tuli paljasta itkusta sokiaksi, mutta itse kantoi kowan onnensa miehuullisesti. Beresowan kaupunki Siperiassa oli määrätty hänelle asunpai-

kaksi ja 10 ruplaa päiwältä eläkkeeksi. Tästä kokosi rahasumman, jolla teetti kirkon, ja oli itseki työssä käsinä. Siellä kuoliki Mensikowa w. 1729, ja perheensä kutsuttiin seuraawan hallituksen ajalla takasin Wenäjään.

Nuori Pietari muuttautui taas tsaarien wanhaan asumakaupunkiin Moskowaan elämään. Hänen aikanansa tehtiin Kiinan Keisarin kanssa maakuntaa hyödyttäwä suostumus rajasta ja kaupasta molempain waltain wälillä. Laatokan (Wolhowan) kanawa sai myös näinä aikoina walmiiksi. Ukrainan kasakkain joukossa noussut kapina asetettiin pian; muuten oli koko maalla rauha. Mutta juuri tämä rauha, Ruotsin silloinen huonous ja Puolan kuninkaan kanssa sowittu liitto waikuttiwat, että Wenäjän sotawoima niin maalla kun merellä jäi tarkemmatta huolenpidotta.

Mensikowan langettua alkoi Dolgorukin walta kaswaa yli muista herroista, ja waltaa seurasi toisten kateus. Hänellä oli hywillä lahjoilla kaunistettu sisar, jonka nuori keisari oli morsiamekseensa kihlannut. Waan juuri kun ilo Dolgorukin suwussa oli korkeimmallansa kuoli se keisarillinen yltä rupuliin w. 1730. Pietari II:sen hallitusaikaa oli ollut 3 wuotta ja 8 kuukautta.

Ei nytkään ollut seuraajasta waltiaasta mitään päätetty. Suuren Pietarin weljeltä Iwanalta oli jäänyt kaksi tytärtä. Toista näistä Anna nimistä, Kuurin hertuan leskeä, näkyi kaikkein tahtowan hallitsiaksi. Mutta autiona ollessa tahtoiwat herrat wähetä hallitsian wallan ja itsellensä osan siitä anastaa, samate kun jo ennenki Suuren Pietarin kuoltua, eräät oliwat tuumailleet. Niin ei pitäisi hallitsian senaatin suostumatta saada sotaan ruweta, eikä rauhaa tehdä; ei omasta mielestänsä maakunnan wero-

ja lisätä; ei rangaista wapasukuista miestä selitystänsä kuulematta; ei ottaa kruunulle erinäisen miehen omaisuutta, eikä myydä kruunun omaisuuksia; ei omin mielin puolisoa eikä hallitusseuraajata walita. Näin piti herrainwaltaa yksiwaltaisuuden siaan toimitettaman. Kolme lähettilästä Wasilia Lukitsa Dolgorukin johdatuksella laitettiin Annaa näillä ehdoilla hallitsiaksi kutsumaan. Anna wastaan otti kutsumuksen kiitollisuudella ja lupasi täyttää.

Mutta eipä ollutkaan herrainwalta pitkäikäinen. Senaatin jäsenten kesken nousi riitoja paremmuudesta, ja alhaisemmat wirkamiehet rupeisiwat pelkäämään ei ikänänsä korkeempiin wirkoihin pääsewän, ellei keisarinna saisi wapatahtoista hallitusta. Monta sataa wapasukuista, joista enin osa palweli henkiwartiossa, yhtyiwät sentähden salaiseen liittoon keskenänsä, ja kun saiwat kaikki walmiiksi, meniwät koko seuranensa kreiwi Matwejewan johdatuksella linnaan keisarinnalle itsewaltiaisuutta koko kansan puolesta tarjoamaan. Keisarinna kokoon kutsutti senaatin ja sanoi: "niin eikö se kirja, jonka ennen hallitukseen tultua nimelläni wahwistin, siis ollutkaan kansan tahdosta?" Tähän wastattiin: "se on kansan yhteinen tahto, että yksin hallitsisit." Dolgoruki, sinä olet siis pettänyt minun kirjallasi", sanoi keisarinna. Sitte luetti erittäin jokaisen osan siitä ja joka kerta huusiwat liittoon yhdistyneet: "ei kansa sitä tahdo." Niin otti itse kirjan käsiinsä ja repi sen palaisille, josta liittolaiset ihastuen käsiänsä taputtiwat, ja samoin teki kansaki, jos kohta ei tiennytkään, mistä iloittiin ja käsiä taputettiin. Tämä hallituksen muutos lopetti kokonansa Dolgorukin wallan.

Ei tahtoen naimiseen mennä otti Anna lapsekseen orpanansa, Meklenpurin hertuattaren, joka silloin oli kahdentoista wuoden wanha. Tämä kääntyi Grei-

kan uskoon ja nimitettiin Annaksi. Kun Anna myöhemmin naitti tämän ottolapsensa Braunswiikin hertuan pojalle, niin luuliwat kaikki sen pienen ruhtinan Wenäjän wallan perilliseksi määrätyn, mutta niinpä ei kuitenkaan käynyt.

Turkin kanssa nousi sota siitä kun Turkin alla olewat Tatarilaiset Taurian saarennolta hyökäsiwät Wenäjän maahan. Siitä Katharina I:sen aikana suostutusta liitosta yhteisiä wihollisia wastaan piti Itäwallanki Wenäjän apumiehekſi tähän sotaan lähteä. Ylipäälikön Mynnikin johdatuksella waltasiwat Wenäläiset Asowan ja Otsakowan kaupungit ynnä koko Taurian. Mutta kun Itäwallalla ei ollut hyötyä, waan rasitusta tästä sodasta, niin luopui pian ja teki erirauhan Turkin kanssa, ja Ruotsi rupesi julkiwihollisena liikkumaan. Sentähden Annaki suostui rauhaan Turkin kanssa, jossa Wenäläinen tuli saamaan Asowon sillä ehdolla, että sen sotawarustukset piti purjettaman, ja ettei Wenäjän kauppaa Mustalla Merellä käytäisi. Tämä rauha tehtiin w. 1740. — Muutamia Pietari I:sen waltaamia Persian maakuntia antoi Anna wissiä kauppaetuja wastaan Persialle takasin, kun tuliwat kowin kalliiksi Wenäjän yhteydessä pitää.

Neljä entistä henkiwartioa lisäsi Anna kahdella uudella, joista toinen nimitettin Ismailowan, toinen ratsaswartioksi. Wapaſuluisten lapsille perusti erityisen sotaopiston. Hän lähetti myös Jäämerta myöten Siperian maan pohjaispuoletse laiwaretkeä Amerikkaan etsimään ja laiwakatteini Behringi lähti w. 1734 tutkimaan pohjais-Amerikan rantoja ja Aleutan saariloita. Katharinapurin ja Koliwan wuorissa löyttiin tällä ajalla ensimäinen kultamalmi.

Anna rakasti komeutta howielämässänsä. Sekä miesten että waimoin waatteet oliwat kalliimmista aineista, ja loistokwoisilla kauniistetut. Juopumusta kyllä wihasi, mutta eipä sitä sen paremmin estää tainnut, kun howipidoissaki moni usein päihtyi, että tuskin kotiinsa pääsi. Hänellä oli kuusi howinnarriaki, joista kolme oli rikoksesta siihen wirkaan tuomittu, ja eräs korkiasukuinen Galitsina siitä syystä, kun oli paawin uskoen poikennut. Mutta Anna ei siihenkään tytyen waati hänen päälliseksi naimaan erään tyttären alhaisesta kansasta ja piti heille kummanlaiset häät. Pakkaistalwella w. 1740 rakennutti häähuoneeksi jäisen linnan, jossa kaikki pöydät, tuolit, penkit ja muut kalutki sisällä jäästä oliwat. Wielä oliwat tykit ja kanunatki jäästä linnan eteen tehdyt niin wahwoiksi, että muutaman kerran kestiwät ampua'ki. Maaherrain piti näihin pitoihin, kunkin maakunnastansa, lähettämän yhden miehen- ja yhden waimonpuolen maansa lailla puettuna. Päälle 300:n hengen waelti sillä lailla howilinnan siwutse kaupungin paraita katuja. Etupäässä oli motsiaspari suuressa häkissä, jota elewantit weti. Muutamat wieraista ratsastiwat kameleilla, toiset ajoiwat koirilla, eli peuroilla, eli härjilla, eli pukeilla, elipä wielä sioillaki. Syömästä päästyä rupesiwat hyppimään ja tanssimaan kukin laillansa ja tawallansa. Wihdoin saatettiin nuori pariskunta jäiseen sänkyyn jäälinnassa, jossa ulkopuolla seisowa kunniawahti piti heitä aamuun asti.

Samana wuonna synnytti ottotytär Anna pojan, joka kastettiin Iwanaksi. Wastoin yhteistä luuloa määräsi keisarinna siwutse äitistänsä tämän wastasyntyneen pojan hallitusseuraajaksi ja Kuurin hertuan Bironan piti hallitusta hoitaman, kunnes nuori ruhtinas tulisi 17 wuoden wanhaksi. Tämä Birona oli jo Kuurin maassa Annan kamariherrana

ollut ja kaikissa asioissa hänellä hywin uskottu. Keisarinnaksi tultua oli hänen kreiwissäätyyn, Aleksanderi Neuskin ritariseuraan ja wiimein Kuurin hertuaksiki korottanut. Muuten häntä ei Wenäjässä rakastettu, waan syytettiin monessa asiassa yllyttäneen sitä lempiäluontoista keisarinnaa kowemmaksi. Hänen neuoctansa luultiin se edellä mainittu hallitusmuutoski tapahtuneen, ja nyt taas sanottiin yllyttäneen Annaa sen wastasyntyneen Iwanan wallanperilliseksi määräämään, jotta ruhtinan alaikäisyyden aikana saisi itse wallan ohjat käteensä. Wielä samana wuonna kuoliki keisarinna Anna (28 päiwä lokakuussa w. 1740) elettyänsä 46, hallituansa 10 wuotta. Päiwänä jälkeen julisti Bironi kirjan, jolla oli waltakunnan hoitajaksi määrätty, ja rupesi samassa kauhistuttawalla tawalla uutta waltaansa osottamaan. Nuoren keisarin isänki piti kaikista wiroistansa ero ottaman ja sitte huoneissansa pysymän, ei julki näkywiin tuleman; muut wastustajansa, minkä suomautti, minkä lähetti Siperiaan. Puheissansa oli ehki wielä röykkiämpi, kun esimerkiksi kerranki monen kuullen rehenteli ja uhkasi koko nuoren Keisarin wanhempinensa Saksaan lähettää, jos rupeisiwat isottelemaan. Sen olisi tainnut tehdä'ki, kun olisi enemmän aikaa saanut, mutta sitä ennen antoiwat nämät sotawäen awulla wangita hänen. Neuokunta senaatin jäsenistä piti sen jälkeen tutkintoa tästä entisestä waltakunnan hoitajasta ja tuomitsi hänen kuolemaan, jonka tuomion nuoren keisarin äiti muutti wankiuudeksi Siperiassa. Ylikenraali Mynniki, joka Bironaa wangitessa oli toimellisin ollut, iloissaan nyt itse määräsi, millä lailla wankihuone piti rakettaman, johon Birona wietiin, ja laitti kuwan samalla rakennukselle, ei muis-

taen, että kelwotonta woitonriemua kukistetusta wihollisesta toisinaan kostoki seuraa.

Alaikäisen keisarin äiti Anna julistihen nyt Wenäjän suuriruhtinaksi ja waltakunnan hoitajaksi, kunnes poikansa laillisen ikään tulisi. Kaikki tämä tapahtui samana wuonna, jona Keisarinna Anna oli kuollut, sillä Bironan hoitohallitus ei kestänyt päälle kolmen wiikon.

Franskan yllytyksestä alkoi Ruotsi seuraawana wuonna (1 päiw. Elok. 1741) sodan Wenäläistä wastaan. Röykkiäästi ja woittoa toiwoen kyllä alkoiwat, mutta eiwätpä olleetkaan enää Ruotsalaiset Kaarlen aikuisia sotauroita, eikä Wenäläiset kun ennen taitamattomia. Usiasti käwiwät Ruotsalaiset alle ja wiimein päätettiin w. 1743 tämä tuhmasti aljettu sota Turun rauhalla. Mutta sitä ennen tapahtui muutoksia Pietarissa, joista tulee mainita.

Suurella Pietarilla oli wielä tytär Elisabethi, jota yksi osa, ennen sitä Annalta perilliseksi nimitettyä alaikäistä Iwanaa, tahtoi mainion isänsä istuimella hallitsemaan, liiatenki kun jo alustapitäin hoitohallitusta ei toimitettu ymmärtäwäisesti. Ne Iwanaan ja hoitohallitukseen tytymättömät ja Elisabethiä Keisarinnaksi tahtowaiset ottiwat henkiwartijojen awulla muutamana yönä wangiksi nuoren Iwanan wanhempinensa ja huusiwat Elisabethin Keisarinnaksi. Tämä tapahtui yöllä 6:dennen ja 7:männen päiwän wälillä joulukuussa w. 1741. Päiwänä jälkeen kokousi senaatti, waltakunnan paraat wirkamiehet ja sotajoukot linnaan ja sen ympäriille, ja kuultua Suuren Pietarin tyttären isänsä istuimelle nousseen osottiwat hänelle Wenäjän maan itsewaltiaan kunnian. Elisabethi oli silloin 31 wuoden wanha.

Hallituksen muutoksessa oli ylikenraali Mynniki ynnä muita wangiksi otettu ja wedettiin nyt tut-

kintoon usiammista heidän päälle kannetuista pienemmistä sekä suuremmista syistä. Kun paitsi muita walituksia Mynnikistä häntä myös syytettiin siitä, että oli paljo miehiä sodissansa menettänyt, niin wastasi sanoen: "ei hirttä lastuitta katkaista." Tutkinnon päätettyä tuomittiin usiammat henkensä rikkoneen ja niiden seassa myös Mynniki, mutta keisarinna armahti heitä kaikkia hengellä, sillä lupauksella, ettei ketään saisi hänen hallitessansa hengellä rangaista. Kuitenki wietiin heitä Siperiaan wankiuuteen. Kummasta onnen johdosta joutui Mynniki juuri siihen wankihuoneeseen, jonka itse wuotta ennen oli Bironalle laitettawaksi kuwannut, sillä se tuli nyt autioksi jäämään Bironasta, joka oli saanut armon ja luwan takasin tulla. Kasanin kaupungissa wastatusten tullessa terwehtiwät tutusti molemmin puolin, mutta mitään wirkkammatta matkustiwat kumpiki tietänsä.

Kun nyt wähän ajan sisässä usiampia muutoksia hallituksessa oli pienten kapinaliittoin awulla toimitettu ja siihen osiksi seki oli syynä, ettei ollut aina wallanperillisestä ajallansa ja parasta oikeutta katsoen määrätty, niin piti Elisabethi siitä asiasta paremmin kun moni edellisensä huolta. Wanhemmalta sisareltansa Annalta, joka oli ollut naimisissa Holosteinin hertuan kanssa, waan kuollut jo w. 1728, oli jäänyt lapsia eloon — Pietari Suuren lapsen lapsia. Näistä kutsui Elisabethi alussa wuotta 1742 wanhimman pojan Pietarporiin ja julisti hänen wallanperillisekſi jälkeensä. Wenäjän lain jälkeen pitää hallitsiain olla Greikan uskosta ja tällen Elisabethin sisaren pojalle annettiin Greikan uskoon ruwetessansa Pietari nimeksi. Sitä ennen oli hänelle ollut kolmeki nimeä Kaarle Pietari Ulrikki, waan kun Greikan usko ei suatse kun yhden nimen

yhdelle ihmiselle, niin sai hän pitää keskimäisen entisistä nimistänsä.

Se edellisen hallituksen aikana aljettu sota Ruotsin kanssa oli wielä woimissaan. Muutamassa neuokokouksessa tästä sodasta nousi eräs raaka kasakkain päälikkö ja lausui Elisabethille: "jos isänne olisi seurannut minun neuoani, niin tämmöisiä sotia ja neuopitoja ei nyt tarwittaisi." "Mikä neuo se oli?" kysyi Keisarinna. "Se että olisi muuttanut osan Ruotsalaisista Wenäjän maalle ja antanut kaikki muut kuoliaksi hakata," wastasi kasakkain päällys. "Oh hirmuista neuoa!" sanoi Elisabethi. "Jo han ne nyt kuitenki enimmät owat kuolleet," wastasi toinen siihen. Muuten oli onni ja woitto Wenäläisten puolella tässä sodassa. Helsingin kaupungin tienoilla piti wiimein koko Ruotsin armeian antauta Wenäläisille (4 p. syyskuussa w. 1742) ja sitte Ruotsilla ei ollut muuta ehtoa, kun pyytää rauhaa. Rauha tehtiinki seuraawana wuonna Turussa (7 p. elokuuta) ja siinä tuli Haminan, Lappeenrannan ja Sawonlinnan kaupungit Wenäjän maalle, joka nyt sai Kymenjoen rajaksensa Ruotsia wastaan.

Elisabethi ei tytyen siihen, että oli seuraajansa walinnut, piti myös huolta tämän naimisesta. Morsian oli Saksan maalta Anhalt-Serbstin hertuan wiisitoista-wuotinen tytär, jolle Greikan uskoon mennessänsä tuli Katharina nimeksi. Nuorelle awioparille pidettiin hywin juhlalliset häät Moskowassa, mutta 10 wuotta oli Katharina hedelmätön, siksikun wihdoin w. 1754 synnytti pojan, joka wuoronsa Paawali I:sen nimellä Wenäjätä hallitsi, ja jonka poika nykyinen Keisari Nikolai on.

Itäwallassa oli Maria Theresia isänsä keisari Kaarle VI:dennen jälkeen noussut hallitsemaan. Mutta Franska, joka wanhastaan kantoi wi-

haa ja kateutta Itäwallalle, luuli nyt tilaisuuden tulleen, saada sen woimaa heikennetyksi, ja yllytti muitaki kanssansa sotaan Itäwaltaa wastaan sillä nimellä, että tahtoisiwat toista hallitsiata Maria Theresian siasta sinne panna. Kun pelkäsiwät Wenäjän menewän auttamaan tätä wiimeksi nimitettyä, niin wietteliwät esinnä Ruotsin siihen mielettömään sotaan ja kokiwat sitte muulla tawalla esteitä saada, joilla eiwät kuitenkaan woittaneet tarkoitustansa, sillä Elisabethi suostui liittoon Maria Theresian kanssa ja lähetti hänelle 37000 miestä awuksi, jonka tähden Franskan liiton ennen pitkää piti luopua sotimasta ja suostua rauhaan w. 1748, ennenkun Wenäjän armeia ennätti sotimaan ruweta'kaan. Siinä seitsenwuotisessa sodassa, joka Itäwallan ja Preussian wälillä aljettiin wuonna 1756, oli myös Elisabethi edellisellä apuna, ja teki saman sodan paljo waikiammaksi Preussian kuninkaalle, jolla ilmanki Wenäläisittä oli monta wihollista wastustettawana. Wenäläiset woittiwat hänen usein, ehkä kuinka jalo ja oppinut Preussian sotawäki oliki. Mutta keisarinna Elisabethin kuolema, joka tapahtui 5 p. tammikuussa w. 1762 muutti kaikki asiat toiseen muotoon. Hän kuoli 50 wuoden iällä, hallituansa lähes 20 wuotta.

Elisabethin aikana perustettiin korkia-opisto Moskowassa ja meriwäen koulu. Tämä keisarinna oli enemmin lempiä, kun kowa luonnostansa. Ei nimeänsä nähty yhdenkään kuolematuomion alla. Wartaloltansa oli siewä kun äitinsäki, muodoltansa wieläki kauniimpi. Silmissänsä loisti lempeys liiatenki ketä kuta puhutellessa, ja ilmanki oli erinomaisesti iloinen ja ystäwällinen. Waatteissansa oli liiatenki nuoremmalla iällänsä ylen komia, eikä mielellänsä kärsinytkään muiden howilaisten käywän niin koreissaa waatteissa, kun itse. Sanotaanki häneltä kuollessansa jääneen 30000

erinläista pukua. Wihdoin wanhemmalla iällä lihawaksi ja muutenki heikoksi tultua ei woinut kärsiä puetusta, jonka tähden kamarifrouwain piti tarpeellisimmat waatteet neuloilla hiljaa kiinni pistelemän, jotka riisuessa saksilla aukastiin. — Uskon asioista piti tarkan waarin, ei koskaan itse unhottanut paastota määrättyinä aikoina, eikä sallinut muidenkaan sitä tekewän. Seuraawa maine, jos lienee tosi, näyttää wäliin taikojaki uskoneen: kun kerran kowin suutuksissaan siitä hitaudesta, jolla kenraalinsa pitkittiwät Preussian sota, oli kirjoittanut heille sangen kowia nuhteita ja käskyjä paremmin kiirehtimään, sattui ampiainen putoamaan tölleröön, josta niin säikähti, että kynä lensi pois hyppisistään. Luullen sen pahaa aawistawan ei antanutkaan näitä nuhteita ja käskyjä sotawäelle wiedä, josta kaikki tuli entiseen laimeuteensa jäämään. Tästäki nähdään, kuinka pieni asia usein paljo waikuttaa. Ehkä juuri tämä ampiainen pelasti Preussian kuninkaan Fredrikki II:sen siitä perikadosta, joka häntä w. 1761 kowasti uhkasi.

Elisabethin jälkeen tuli suuriruhtinas Kaarle Pietari Ulrikki Holosteini Gottorpin hertuan poikka Pietari Suuren tyttären poika, Wenäjän maan keisariksi Pietari III:mannen nimellä. Tämä wieraalla maalla syntynyt, wieraassa uskossa kaswanut ruhtinas rakasti enemmin ulkolaisia, kun Wenäjän tapoja. Edelliseltänsä Preussiata wastaan aljetun ja käydyn sodan lopetti paikalla julki kaikissa puheissansa ihmetellen Fredrikkiä (Preussiin kuningasta) jota kuningasten mestariksi nimitteli, niinkun siihen aikaan kyllä oliki. Saksalaisesta wäestä laitti itselleen henkiwartion Holosteinin wartion nimellä, jota Preussian ekserinkiin opetti enimmän aikansa siihen uhraten. Muussaki sotawäessä teki tarpeellisia muutoksia

ja paremmaksi selweydeksi jakoi sen osakuntiin. Kaupan puoltamiseksi antoi sillen niin paljon wapauksia, kun suinkin taisi, ja sääsi erioikeuden, jossa kaupan asioita päätettiin. Sen siihen asti olleen salakanslian, jossa kehnoin roisto usein perättömälläki kanteella ja nimensä ilmoittamatta taisi saattaa wihollisensa wankiuuteen, häwitti tukkunansa. Wapasukuisille antoi wallan ruweta sota- eli muihin wirkoihin, jos tahtoiwat, eli maalla omaisuuksillansa elää, jotka oman mielensä jälkeen saiwat myydä'kin. He saiwat myös luwan wieraille maille palwelukseen mennä, jota ei siihen asti niin helposti sallittu. Papeilla oli ollut suuret maat ja omaisuudet allansa, joista heillen lankesi paljo rikkautta, mutta uusi keisari yhdisti nämät omaisuudet kruunulle ja määräsi wissin palkan papeille. Näistä näin yhtäkkiä tehdyistä, jos tarpeellisistakin muutoksista nousi wiha keisaria wastaan ja pappien sääty wihasi häntä enimmän. Kun wielä käski wähentää sen liian kuwain paljouden kirkoista ja papit partansakin ajamaan, niin siitä wiha waan kaswoi suremmaksi, ja monta puhetta kuului, hänen Wenäjän uskoa wihaawan. Näistä keisarin wihamiehistä kaswoi pian liitto, jolla ei muuta tarkoituksena ollut, kun kukistaa koko keisari korkeudeltansa. Pietaria kyllä waroitettiin sekä liikakiireistä muutoksistansa, että tästä liitostaki, joka ei niin salassa pysynyt, ettei siitä olisi tietty. Paitsi muita sanotaan Preussian kuninkaanki häntä waroittaneen ja käskeneen karttamaateen, mutta Pietari ei peljännyt mitään, eikä, kumma ihminen! mitään wakuudeksensa tehnyt. Niin kaswoi kaswamistaan kapinaliitto, joka sinä 29:tena päiwänä kesäkuussa w. 1762 huusi keisarinna Katharinan puolisonsa siasta Wenäjän maan haltiaksi. Jälkeenpäin piti Pietarin itse nimellänsä wahwistaa kirja, jolla loupui hallituksesta,

jonka luopumisen wielä paremmin kuolemallansa 1[illegible] päiwä seuraawassa heinäkuussa wahwisti.

Koska Suuri Pietari aikoinansa häwitti sen kapinallisen jousikasjoukon ja mestaushirsi kerran oli niin täynnänsä päitä, ettei muillen enää siaa ollut, tuli eräs tuomittu ja rupesi niitä hirreltä pois siirtelemään. Keisari kysyi, mitä hän teki, johon mies wastasi: "teen siaa omalle päälleni." Tämä raaka luonto oli Pietaria niin mieleen, että wapautti hänen kuolemasta ja laski irti. Miehen nimi oli Orlowa ja sanotaan olleen sen Orlowan ukko, joka juuri oli päämiehenä siinä kapinassa, joka Pietari III:mannen wallalta alas kukisti. Näin kummasti owat usein wanhain aikain tapaukset yhdistetyt nykyisten kanssa.

Pietari III:mas näytti sillä wähällä ajalla, jona Wenäjätä hallitsi, että hänellä oli hywä halu uudistaa ja parantaa kaikkia waillinaisia paikkoja. Mutta ei muistanut sitä, että wanhat tawat, hywät eli pahat, ei taita kerrassaan muutettaa, waan tarwitsewat aikaa, ja sitä enemmän mitä sywemmästi owat juurtumaan päässeet. Hän waan tahtoi kaikki yhtä haawaa tehdä ja sillä saatti suuttumuksen ja teki lopun wallallensa. Muuten häntä kiitettiin lempiäsydämellisesti hallituksessaan. Usiammalle Siperiaanki kapinahankkeista eli muista semmoisista rikoksista tuomituille antoi luwan sieltä jällen kotiin palata. Hän oli nykyisen keisarimme ja edellisen Aleksanderin isän isä. Äkkihankkeillansa kaikissa parannuksissa ikäskun aawisti, mitä jälkeentulewaisensa kerran siinä asiassa piti toimittaman. Kuollessaan oli 34:llä wuodella.

Kuudestoista Luku.

Katharina II:nen.

Nyt istui Katharina' Wenäjän wallalla w. 1762. Lähetyskirjat ilmoittiwat sen waltakunnan kaukaisimmissaki äärissä ja sanoma lewisi pian yli koko Euroopan. Wieraat howit oliwat walmiit omistamaan Katharinalle uuden arwonsa. Itäwallan keisarinna Maria Theresia ja myös Franskan howi toiwoiwat Katharinan särkewän sen puolisoltansa Preussian kanssa suostutun rauhan ja lainaawan heille wäkeänsä sotaan sitä wastaan. Englanti halusi ystäwyyttä Wenäjän kanssa ja Juutin kuningas luuli paremmin kun koskaan tilan saawansa Holosteinin maan kokonaan itsellensä omistaa. Mutta ei yksikään heistä oikein Katharinaa tunteneet, niinkuin Preussian kuningas Fredrikki II:nen. Hän jo edeltäpäin nähdessänsä Pietarin waaran häntä siitä waroittiki, mutta kun tämä ei sitä korwiinsa ottanut, kirjoitti lähetysmiehellensä Pietarporiin: "Pietari III:mannen itse häwiöönsä juostessä käytyy meidän liittäytä Katharinaan." — Heti kun keisarin kowa onni julki tuli, terwehti wiimeksi mainittu wirkamies Katharinaa hallitsiaksi, ja otettiin hywin wastaan. Ennen kaikkia tahtoiki Katharina wierasten waltain kanssa rauhaa ja wahwistaa waltakunnan sisälliset woimat. Niin ei enää sotaan Fredrikki II:sta wastaan ruweten, kutsui pois Wenäjän sotawäen Preussiasta.

Sen jälkeen otti Katharina poikansa Paawalin ja lähti Moskowaan, jossa Wenäjän wanhassa pääkaupungissa juhlallisesti kruunattiin Wenäjän waltakunnan hallitsiaksi. — Papissäätyy pysi häntä Pietari III:mannen sääntöä kirkon omaisuuksien kruunulle otosta tyhjäksi tekemään, mutta Katharina, näh-

den sen waltakunnalle hyödylliseksi, sowitti heidät muulla tawalla ja wahwisti mainitun asetuksen.

Puolan maasta tuli Katharinalle ensimäinen ja enin työnsä. Kun Birona edellisen hallituksen aikana oli Siperiasta takasin päässyt, ja Katharina arweli hänen jo kyllä kärsineen, tahtoi häntä entiseen korkeuteensa, Kuurin maakunnan hertuaksi, auttaa. Mutta tämä hertuawalta oli nykyänsä Puolan kuninkaan Augusti III:mannen pojalla Kaarlella, joka siis piti sen Bironalle jättämän ja Katharinalta siihen pakotettiinki. Pian sen jälken kuoli w. 1763 Augusti III:mas ja totuttua tapaansa nousi Puolassa riitoja ja eriseikkoja uudesta kuninkaasta, sillä kuningaswalta Puolassa ei ollut perinöllinen, waan waalin kautta määrättäwä. Eräät tahtoiwat entisen kuninkaan poikaa, nimitettyä Kaarlea, toiset kreiwi Poniatouskia, joka paljon oli Wenäjän maalla elellyt ja oli Katharinalle hywin tuttu. Arwattawasti puolsi Katharina tätä jälkimäistä ja korottiki hänen Puolan kuninkaaksi Stanislai Augustin nimellä. Mutta siitäpä eriseurain wäli Puolassa ei tullut paremmaksi. Kuninkaan waalista päästyä muuttuiwat eriseurat pian usko-liitoiksi. Paawin-oppi on Puolassa pää-uskona, mutta eriuskolaiset waatiwat maassa samoja oikeuksia paawin-uskoisten kanssa. Wenäjä ja Preussia puoltiwat näitä jälkeen nimitettyjä. Wuonna 1767 tultiin kokoon herrain päiwille, josta maan sisälliselle rauhalle ei tullut pienintäkään apua. Jo wuonna jälkeen syttyi hirmuinen sisussota molempain liittokuntain wälillä. Paawilaiset mieliwät paraasta päästä hyljätä sen Wenäjän awulla saadun kuninkaansa, mutta Wenäjä autti häntä wieläki ja waltasi sodassa pari kaupunkiaki Puolalta. Wielä onnettomuuden lisäksi tuli ruttokin Turkista maahan ja surmasi puolen

kolmatta sataa tuhatta henkeä Podoliasta ja Ukrainasta, joissa enimmästi häälyi.

Estämiseksi Wenäjän woittoja Puolassa yllytti Franska Turkin sotaan Wenäläistä wastaan. Mutta tässäki sodassa oliwat Wenäläiset woitolla. Kuudella sotalaiwalla purjehti laiwaston päällys Aleksei Orlowa Peloponneison saarennon rannoille ja ne sielä Turkin alla olewat, kowin rasitetut Greikalaiset, kääntyiwät heti hänen puolelle. Wiimein saarti kenraali Rumantsowa Turkin ylipäällyksen Shumlan linnaan ja sitten tehtiin rauha w. 1774 Kainardissa. Turkin piti antaman Taurian Tatarilaisille wapauden ja luopua Wenäjälle Asowan, Kinburnin, Kertsin, Jenikalin ynnä kauppa- ja laiwakulku-oikeuden Mustalla Merellä. Niin päättyi tämä Turkilta mielettömästi aljettu sota Wenäjälle suureksi woitoksi. Mutta tästä sodasta lewisi kauhia rutto Wenäjään, joka tappoi paljon ihmisiä ja kulki aina Moskowaan asti, ennenkun talwen tultua lakkasi. Warakkaammat riensiwät pakoon, mutta köyhä kansa tunkeusi erään Neitsy Maarian kuwan ympäärille siltä apua rukoillen, jossa wäkitungussa rutto waan alkoi pahemmin möyrytä. Sen hawattua otatti arkkipispa pois koko kuwan, mutta wäki yllyssään samosi pääkirkkoon ja suomasi pispan. Samoina aikona waelsi 400,000 Kalmukkilaista karjoinensa pois Wenäjän maasta ja meniwät esä-isäinsä erämaihin Asiaan. Ilmanki wäen wähennystä tuli Astrakanin piiri siitä suureen wahinkoon, kun ei enää ollut, kuka eläimillä ja kaikenlaisilla metsännahoilla waihteli heiltä jywiä. Ainoastaan köyhimmät Kalmukkilaisista oliwat jääneet Wenäjän maahan.

Kerran oli Katharinanki henki suuressa waarassa. Eräs nuori sotaherra Tsoglokowa, toiwoen jos mitä woittoa wallan muutoksesta, päätti surma-

ta keisarinnan. Usiampina päiwinä jäljetysten meni linnaan ja asettausi seisomaan pitkään, mutkaiseen ja pimiään porstuasolaan tawataksensa, kenen henkeä wäjyi. Mutta kun keisarinna silloin toki sattui muualta kulkemaan, niin wäsyi se wimmapäinen mies odottamiseensa, meni pois ja kertoi eräälle ystäwälle aikeensa. Tämäpä saattoi sen ilmi ja muutamana päiwänä jälkeen tawattiin Tsoglokowa samasta porstuasta pitkä murhaweitsi kädessä. Kieltämättä tunnusti aikeensa. Keisarinna kutsutti hänen tykönsä ja puhutteli lempiästi, mutta antoi sitte wiedä Siperian kaukaisempiin maihin.

Jäskun sata kuusikymmentä wuotta takaperin usiampia pettäjiä ilmautui Mitrein nimellä, tuli nytkin eräitä Pietarin nimellä, jonka walehteliwat ei kuolleen olewankaan, waan itsensä hänekſi. Jo neljäki semmoista moniretkistä miestä oli ansaitun rangaistuksen petoksestansa saaneet, koska wielä wiideski ja waarallisin, eräs Pugatsewa niminen kasakka, ilmestyi sillä nimellä. Hän sai paljo puollustajia, erittäinki monakoita, ettei ensittäin wastaansa lähetettyä sotajoukkoakaan peljännyt. Kuitenki saatiin wihdoin wangiksi ja rangaistiin ansioa myöten hengellä.

Sotien ja muiden wehketten alla Katharina ei unhottanut waltakunnan sisällisistäki asioista tarpeellista huolta pitää. Lainkäytös oli joutunut jotensaki tuomarien mieliwaltaan, jotka useimmiten waan omaa hyötyä katsoiwat, semminki, kun heille ei ollut warsinaista ruunun palkkaa. Alekſei Mikailowitsan lakikirja oli myös jo kowin wanhaksi ja nykyisten aikain suhteen puuttuwaiseksi tullut. Tuomarien lahjan-oton koki Katharina estää suuremmilla palkoilla ja wanhuuden elakkeilla, lakikirjaa parantamaan ja uudistamaan määräsi waltakuntansa opi-

neimmia miehiä, jotka sitä warten Moskowassa kokoutuiwat. Mutta tämä neuokokous ei matkaan saattanut Katharinan hywiä tarkoituksia, waikka itseki tuli Moskowaan ja myös muulla neuollansa heitä autti. Kun orjain wapauttamisestaki tuli kysymys, mainitaan muutamien wapasukuisten uhanneen työntää puukko mahaan sillen, joka semmoisen muutoksen tekisi. Ainoastaan yksi niistä rikkaimmista, kreiwi Sheremetiewa, jolla oli allansa 150,000 orjaa, sanotaan wapauttamista puollustaneen. Wiimein ennen eroamistansa päätti kokous antaa keisarinnalle kunnianimen: suuri, wiisas ja oppinut Wenäjän äiti, mutta Katharina wastasi sitä nimeä ei ansainneensa, waan ainoasti tahtowansa olla maansa äiti. Katharinan murheenpidon alamaistensa hywästä todistawat seuraawaisetki laitokset: löytölasten hoitohuone Moskowassa ja Pietarissa; waiwaisten ja sairasten huoneen rakennus; kaswashuone wapasukuisten ja muidenki lapsille, jotka kaikki, monta muuta nimittämättä, hänen hallitusajalla toimitettiin. Siitäpä Preussian kuningas Fredrikki häntä hywillä nimillä muisteli ja lähetti hänelle kunnian osotukseksi mustan kotkan ritariseuran merkin, jonka Katharina kiitollisuudella wastaan otti. Usein lähetteli Katharina oppineita miehiä maakuntiinsa waltakunnan sisällistä tilaa kussaki paikassa tiedustelemaan. Semmoisia oliwat paitsi muita Pallas ja Gmelini. Ennen tehtyjä laitoksia wahwisteli uusilla eduilla ja wapauksilla. Sillä ajalla ruwettiin, ehkä suurella wastuksella, rupuliaki istuttamaan suojelukseksi sitä häwittäwäistä tautia wastaan. Sitä paremmin yltyynsä kehottain antoi Katharina ensin itseensä panna rupulin. Ja kun siitä ei mitään waaraa ollut, panetti poikaansaki, suuriruhtinas Paawaliin. Senjälkeen seurasi kreiwi Orlowa ja pian koko howikunta hallitsian esimerkkiä

ja senaatti piti suuret pidot Katharinan äitillisen helleyden kunniaksi.

Eriseuruus-sota oli sillä wälin Puolassa kiiwaimmasti pauhannut. Paawin-uskoiset julistiwat kuningaswallan autioksi ja yrittiwät kuningas Stanislai Augustia wangiksi ottamaan, joka ei kuitenkaan menestynyt. Samalla ajalla oli Preussian kuninkaan weli, prinssi Henrikki, Pietarporissa Katharinaa Turkkilaisten kanssa sowittamassa. Puolastaki usein puheen tullen sattui Katharina lausumaan jota kuta, josta Puolan waltakunnan jako ensikerran tuli Henrikin mieleen. Hän puhui siitä weljellensä Fredrikille ja sitten toistenki siihen taiwuttua päättiwät Preussian, Wenäjän ja Itäwallan hallitukset w. 1771 ensimäisen jaon Puolasta, ehk' ei sillä sotaa kenenkään muun, kun itsensä kanssa silloin ollut. Tahtowinansa liiallista werenwuodatusta estää, ja mainiten wanhoista oikeuksistansa usioihin Puolan maakuntiin ottiwat kukin osansa tästä onnettomasta wallasta, niin että wiisi miljuunia henkeä ynnä kolmannen osan maata tuli siitä pois temmatuksi w. 1773, josta Wenäjällen tuli 1,800,000 henkeä entisen wäestönsä lisäksi. Semmoisesta esimerkistä saiwat monet wallat jälkeenpäin kyllä karwaita hedelmiä maistaa, koska Franskan yliwaltaiset, ja erittäinkin se woimallisin niistä, armottomasti lahkoi ja jakeli maita, aina sitä tehdessänsä muistellen wanhoja esimerkkejä, joilla koki töitänsä kaunistella.

Puolan jaosta ja rauhaan päästyä Turkin kanssa oli Wenäjän woima tullut kyllä wahwoille perustuksille, jotka Katharina hywästi tunsi. Rajawalloilta Turkilta ja Ruotsilta, jotka ennen oliwat olleet Wenäjän waarallisimmia naapuria, ei enää ollut mitään peljättäwää, Puolalta wielä wähemmin. Liwoni Wiron ja Inkerin maat ynnä osan Karjalasta ol,

jo Suuri Pietari aikoinansa Ruotsilta wallannut ja keisarinna Elisabethi siirtänyt Ruotsinwastaisen rajan wielákin edemmáksi. Wuonna 1771 tuli Gustawi III:mas Ruotsin kuninkaaksi, mutta semmoisilla ehdoilla, että kuninkaan wallalla oli kyllá ahdas rajapiiri. Herrat oliwat melkein koko wallan käsiinsá anastaneet ja riiteliwát siitá keskenánsá, toiset hattuseuran nimellá, toiset myssyseuran. Kun omin woiminensa eiwát páásseet toinen toisensa edelle, niin hakiwat puollusta hattulaiset Franskalta, Myssyläiset Wenájältá. Támmóinen kuninkaan woimattomuus ja sisállinen eripuraisuus Ruotsissa kyllá oliwat naapuriwaltoja mieleen, mutta wahingolliset itselle Ruotsille, jonka táhden Gustawi wartiawáen awulla siitá lopun tekiki. Katharina tástá wallan muutoksesta ei juuri ollut hywillään, ja kun Gustawi kuuli usiampia sota-aluksia Kruunstatissa warustettawan, niin páátti itse láhteá Pietarporiin mahdollisia sodan hankkeita estámáán. Kesállá w. 1777 tuli sinne ja Katharina otti hánen suurella kunnialla wastaan. Táállá keskusteliwat molemmat rajawaltiaat usein, kauan ja ahkerasti toistensa kanssa, jos kohta teeskellyllá ystáwyydellá. Katharina koki tarkasti Gustawin luonnetta tutkia ja páátti wihdoin, että támán nuoren kuninkaan suurin wika oli, lentáá korkiammalle, kun siipensá kannattiwat.

Sywään juurtunut oli Katharinan mieleen se ajatus karkoittaa Turkkilaiset pois Konstantinopolista ja asettaa sinne Kristin-uskoinen ruhtinas hallitsemaan, ja paljo ei puuttunut, ettei tátá mietettánsá táyttánytkin. Taurian saarentoa wallitsi wielá oma ruhtinansa, khani Gerai. Támá tuli alamaisiltansa Tatarilaisilta hallituksesta eroitetuksi ja pois karkoitetuksi, mutta Wenájän awulla páási jállen siallensa. Kun hánellä ei kuitenkaan ollut oikein wa-

kinaista rauhaa maassansa, niin päätti wuotista elaketta wastaan antaa koko Taurian Wenájálle, jolla tawalla tämä ei aikoja ennen Turkin alle kuulunut saarento w. 1778 tuli Wenájän wallan yhteyteen. Eikä se heikko Turkkilainen tohtinut sitä wastaan olla, waikka kyllä huomasi, mihin Katharinan silmät paloiwat, liiatenki kun tämä wielä rakenti laiwastonki itsellensä Mustalla Merellä. Kun olisi Itäwallan keisarinna Maria Theresia samalla tawalla suostunut Turkin kun Puolankin jakoon, niin ken tiesi, jos nykyään koko Turkkia Euroopassa olisi.

Wuonna 1780 alkoi sota Englannin ja sen uudis-asukasten wälillä Amerikassa, jotka tahtoiwat Englannin yliwallasta wapaaksi päästä. Kun tämän sodan aikana rauhassa eläwien kauppalaiwat usein oliwat waarassa ryöstetyksi tulla niiltä sotaa käywiltä kansoilta, niin mietti Katharina ihan uuden keinon tätä wallattomuutta wastaan, sillä että yhdisti kanssansa Juutin, Ruotsin, Preussian ja Portugalin warustettuun eriliittoon, jonka jälkeen kaikkein rauhassa olewasten waltain laiwat saisiwat kauppaa käydä missä hywänsä, jos kohta niiden keskenänsä sotiwaistenki maiden rannoilla ja sama walta oli niiden sotaa käywien waltain kauppalaiwoilla, kun waan sotawaruketta eli kieltyä tawarata eiwät kuljettaisi. Tähän eriliittoon oli Hollantiki suostua, waan estettiin, kun samassa Englanti julisti sodan sitä wastaan. Muutoinki tämä eriliitto ei ollenkaan ollut Englannin mieleen.

Itäwallassa oli Maria Theresian kuoleman jälkeen Josephi II:nen tullut keisariksi. Tämän kanssa toimitti Katharina suusanallisen keskustelemisen Mohilewassa, jossa molemmat waltiaat tuliwat yhteen. Pääasiana oli yhteinen sota Turkkia wastaan, johon Katharina kehoitti Josephia. Sen jälkeen matkusti

Josephi keskisen Wenájän maan kautta ja käytyänsä sekä Moskowassa että Pietarporissa palasi kotia omalle maallensa. Heti sen jälkeen lähetti Preussian kuningas orpananſa ja hallitusseuraajansa Fredrikki Wilhelmin Katharinan puheille wastaan waikuttamaan, jos mitä Josephi matkallansa olisi omaksi edukſensa Preussian yli woittanut. Katharina kyllä hänen otti hywästi wastaan, mutta muutoin tästä käynistä hallitusmenoissa ei nähty mitään muutosta.

Muiden esimerkin jälken toimitti Katharina poikansa perintöruhtinas Paawalin matkustamaan ulkomailla Puolassa, Itäwallassa, Italiasa, Franskassa ja Hollannissa. Sillä matkalla oli hänellä puolisonsa toisesta naimisesta kansſansa. — Samoina aikoina w. 1782 antoi Katharina Jesuitoiksi nimitetylle paawilaiselle uskoliitolle luwan asettua siihen niin nimitettyyn Walkiahan Wenájään, jonka teki kaksinkertaisellaki toiwolla: että kartuttaisiwat oppia ja rikastuttaisiwat maakuntaa, waikka ainaki jälkimäisessä toiwossaan pettyi, koska tällä wiekkaalla uskoliitolla ei ollut niin huolta muiden kun itsensä rikastumisesta. — Koko Wenájän w. 1776 aljettu jako lääneihin tuli myös näinä aikoina täytetyksi, ja Pietarporissa rakettiin perustajansa muistoksi kuwapatsas, osottawa Suuren Pietarin täyttä nelistä ratsastamassa, alakirjoitukſella: Pietari ensimäiselle Katharina toinen MDCCLXXXII, luettawa Wenájän ja Latinan kielen.

Ne edut, jotka Wenájä oli Turkilta woittanut, auttoiwat pian maata hywään woimaan. Wenájän kauppalaiwat purjehtiwat sekä Mustalla Merellä, että Wähän Aasian ja Italian rannoilla. Wuonna 1778 perusti Katharina Kersonan kaupungin kymmenen tiimauksen (tunnin matkan) paikoilla Ot-

sakowasta. Kun ainaki arwasi sodan Turkin kanssa tulewan ja myös tiesi Ruotsin katein silmin Wenäjän kaswamista katselewan, niin kutsutti uudesti Gustawi III:mannen pateillensa Haminan kaupunkiin ja pyysi siinä Ruotsin kuningasta sodasta erillään olemaan, jos rauhattomuus Turkin ja Wenäjän wälille tulisi, luwaten häntä sitten auttaa Norjan maan wallottamisessa. Sepä Gustawin mielen muutti, että lupasi kaikki, mitä toinen pyysi.

Wuonna 1787 lähti Katharina Mustan Meren rannoille Tauriaan, jonne jo kauan aikaa oli käennyt. Pojanpoikansa Konstantinon piti häntä sinne seuraaman. Tämän oli Katharina jo pienuudesta määrännyt Turkin maan waltiaaksi, jonkatähden, kun Turkin alle kuului paljo Greikalaisia, antoi Konstantinon käydä Greikan waatetpuwussa, elellä Greikalaisten nuorukaisten seurassa ja Greikan kieltäki oppia. Myös muistutti nimensäki Konstantinopolin muinaisesta keisarista, Suuresta Konstantinosta, joka oli ensimäinen kristin-uskoinen waltias, 330 wuotta jälkeen Kristuksen syntymän eläwä. Kuitenki esti äkki sairaus tätä uutta Konstantinoa seuraamasta sen aiotun waltakuntansa portaille, jonka tähden Katharina ilmankin hänettä talwella mainittuna wuonna suuressa seuruudessa lähti matkaan. Reet luistiwat lumella yötä päiwää, ja suurilla tien wieriin tehdyillä tulilla kirkastettiin yön pimeys. Dnieperin kymen rannalla oli 50 kauniisti puettua soutulaiwaa odottamassa Katharinaa seuruutenensa. Siihen oli myös Puolan kuningas Stanislai Augusti tullut kunniata auttajallensa osottamaan. Katharina häntä ei kolmena kolmatta kymmentä wuonna ollut tawannut. Jonkun ajan perästä palasi Stanislai takasin Pyhän Andrean ritariston tähdillä Katharinalta merkittynä. Jhana oli nyt

Katharinan matkaa Dnieperiwirtaa alaspäin. Rannoilla näkyi paljo kyliä, siististi puettua rahwasta ja suuria karjoja wihannilla niityillä. Osittain oli tämä näkö totta, osittain walhetta, sillä muutamissa huoneissa ei ollut kun etupuoli, ja ihmiset ja eläimet, jotka polkuja myöten oliwat ulompata kymen rannoille kuljetetut, piti kolmin nelin paikoin, miten matka kulki, itsensä näyttämän. Tämän oliwat herrat tehneet, koska tiesiwät keisarinnan ei mistään enemmin ihastuwan, kun kansansa onnellisuudesta, jonka sentähden teeskeliwät suuremmaksi, kuin aina olikaan. — Kersonan kaupungissa odotti keisari Josephi Katharinan juhlallista tuloa ja meni häntä tullessaan wastaan ottamaan. Kaupunki oli jo jotensaki woimissaan. Keisarinnan läsnä ollessa laskettiin tekemiltään yksi 70 tykin laiwa ja toinen 40 tykin soutualus ensikertaansa wesille. Kaupungin itäpuolisen portin päällä oli Greikalainen, kylläki kaksimielinen kirjoitus: Konstantinopoliin. Keisarinnan näillä mailla käydessä ruwettiin Konstantinopolissa sitä kalppomaan, ja neljä Turkin sotalaiwoa ynnä kymmenen pienempätä alusta oliwat sioittaneet itsensä Dnieperi kymen suulle. Wähän närkästyneenä siitä lausui Katharina: "Turkki ei enää näytä muistawankaan Tsesmeä."*) Tällä matkalla käwi Katharina Pultawassaki, jossa Suuri Pietari woitti Kaarle XII. Kaksi armejaa kuwaeliwat nyt keisarinnan nähden samaa tappelua. Keisari Josephi oli myös wielä seurassa. Pääasiana nytkin näiden kahden waltian wälillä oli keskusteleminen sodasta Turkkia wastaan. Suuttuneena julistiki Turkki, ennenkun toiset ennättiwätkään, 24 päiwä elokuussa w. 1787 sodan Wenä-

*) Tsesmessä polttiwat Wenäläiset w. 1770 Aleksei Orlewan johdatuksella koko Turkin laiwaston.

jälle, joka sodan julistus ei pelwolla, waan ilolla ja riemulla Pietarporissa wastaan otettiin.

Puolen wuotta poissa oltuansa palasi Katharina Pietarporiin. Kohta jälkeen alkoi täydellä toimella Turkin sotaan walmistauta. Potemkina määrättiin pääjohdattajaksi ja käskyn-alaisiansa oliwat paitsi muita kenraalit Suworowa, Kamenskoi, ja Repnina. Mustassa Meressä oli jo walmisna sotalaiwasto, jossa oli 8 suurta sotalaiwaa, 12 wähempätä ja 200 muuta sotaalusta. Erittäin lähetettiin kaksi wahwaa laiwastoa Kruunstatista Wälimereen. Itäwallan keisari lähetti samaan aikaan 80,000 miestä, jotka hyökäsiwät Turkin alaiseen Moldawian maakuntaan. Turkillen näytti kun olisi wiimeinen hetki lähellä. Wenäläiset woittiwat melkein joka tappelussa. Potemkina otti joulukuussa w. 1788 Otsakowan wäkirynnäköllä. Suworowa myös sai wiime'päiwänä heinäkuuta Fosnaissa mainion woiton Turkkilaisista. Ynnä monen muun kaupungin tuli Benderi Wenäläisten waltaan. Ismaelin wahwasti warustettu kaupunki wastusteli wielä, ehkä kowasti piiritettynä. Eräs waimonpuoli ennusti Potemkinalle kortista, Ismaelin kolmen wiikon sisällä saatawan, johon toinen naurusuussa wastaten sanoi, itsensä taiwaan tähdistä tarkemmin ajan tietäwänsä ja paikalla lähetti Suworowalle käskyn kolmen päiwän sisällä Ismaeli wallata. Talwi oli jo tullut, mutta Suworowa kokosi kuitenki wäkensä walmiiksi wäkirynnäkköön. Näillä sanoilla: "pojat! ei yhtään armoa; elatusaineet owat kalliit," wei hän heidät linnan alle. Kaksi yritystä wastustiwat Turkkilaiset, mutta eiwät kestäneet kolmatta, kun Wenäläiset 22 päiwä joulukuussa w. 1790 waltasiwat kaupungin. Wähintäki 35,000 Turkkilaista surmattiin tässä tappelussa, Wenäläisiä ei puoliksi-

kaan. Tällä lyhyellä kirjoituksella; "se mainio Ismaeli makaa jalkaisi juuressa," ilmoitti Suworowa tämän woiton keisarinnalle.

Wähemmin onnellinen oli Itäwallan sotawoima. Tosin Koksimo wallattiin yhteisesti Wenäjän ja Itäwallan sotawäellä, mutta pääwoima ei yhtään onnellista etua woittanut, waikka keisari Josephi itseki oli lähellä. Petetty toiwossaan lähti ennen pitkää Josephi itse pois, erittäinki kun wielä oli kiwuloinen ja heikko. Kenraalinsa Laudona kyllä sen jälkeen waltasi Turkkilaisilta Belgradan ja Orsowan kaupungit, mutta kun Josephi helmikuussa w. 1790 kuoli, muuttui asiat toiseen laatuun. Hänen hallituksessa seuraaja weljensä Leopoldi II:nen teki erirauhan Turkin kanssa (Sistowassa 4 päiwä elokuussa w. 1791), ja antoi jällen kaikki sotawaltaamat. Niin jäi Wenäläinen yksin Turkin kanssa sotimaan.

Ehkä Katarina kyllä wiisaasti tutki naapuriwaltain mielet ja mietteet, ja ennen Turkin sotaa wielä erittäin oli Ruotsin kuningasta puhutellut, niin ei kuitenkaan tiennyt, ennenkun tämä karkasi sotajoukolla Wenäjän päälle. Preußia ja Englanti, peljäten Wenäjän liiaksi Turkista hyötywän ynnä oma kunniahimonsa oliwat Gustawia siihen yllyttänyt. Sanoi Wenäjän asioitsian Tukhulmissa laittawan eripuraisuutta kuninkaan ja herrain wälillä, jonka weti syyksi siihen aljettuun sotaansa, koska ei parempata syytä ollut. Ruotsin puolella oli Wenäjä tätä nykyä niin wäetön, että Pietarporin asujamet jo kauhistuksella pelkäsiwät wihollisen pian karkaawan pääkaupungin muurien sisälle. Jos Gustawi olisi malttanut wähän aikaa odottaa, niin tämä pelko ei kyllä olisi tainnutkaan tyhjä olla. Sillä juuri, kun tämä sota aljettiin, oli Kruunstatin laiwasto Wälimereen Turkkia wastaan lähdössä. Mut-

ta nyt tuli sille toinen leikki. Päätappelu oli merellä ja maalla pidettiin pienempiä jyryjä. Paremmpi alkamaan, kun hellittämättä päättämään hankkeensa piti Gustawin palata Ruotsiin, kun Danskalainen oli sodan julistanut. Kowilla uhkauksilla pakottiwat kuitenki Englanti ja Preussia Danskalaisen jällensä wetäymään, mutta Ruotsin omassa armeiassa nousi waarallinen kapina kuningasta wastaan. Ylimykset eiwät tahtoneet paikasta liikkua, kun sanoiwat kuninkaan laittomasti paitsi säätyin suostumista nykyisen sodan Wenäjätä wastaan alkaneen. Päätarkoituksena heillä kuitenki oli jonkun osan kuninkaan wallasta itsellensä anastaa, jotta tulisi hallitusmeno samaan laatuun, kun ennen Gustawia oli ollut. Tämän kapinan sai kuningas kuitenki asetetuksi ja järjestyksen entisellensä. Niin käytiin taas muuttelewaisella onnella sotaa. Wenäläiset ahdistiwat Ruotsin laiwaston Wiipurin salmeen, josta hädin tuskin pääsiwät; Ruotsinsalmen meritappelussa Ruotsi taas oli woitolla. Gustawi wihdoin turhaksi aikeensa huomattua teki rauhan Katharinan kanssa Wäräälän kylässä 14 päiwä elokuussa v. 1790, jossa rauhapäätteessä kaikki jäi entisellensä. Kolme wuotta oli tämä hyödytön sota seisonut.

Se wielä kestäwä Turkin sota wähenti pituudellansa Wenäjän maan woimia, jos kohta usein woittiwatki. Siitäpä ja kun Preusia ynnä Englannin kanssa wastahakaa pitiwät, rupesi Katharina kohtuullisiin rauhan ehtoihin taipumaan. Jassissa w. 1792 tehty rauha lopetti tämän pitkällisen sodan, joka alussaan ennusti Turkin waltakunnan häwiöä, waikka Josephin kuolema, Ruotsin sota, Preussian ja Englannin wasteet kuitenkin Turkin wielä tällä kertaa pelastiwat. Rauhassa suostui Katharina antamaan takasin kaikki muut woittomaat paitsi Otsa-

kowan ynnä Dnieperin ja Dniesterin wälimaan, joka jälkimäinen kymi nyt pääsi rajaksi Wenäjän ja Turkin wallan wälille. Laskussa on arwattu tämän sodan menettäneen Itäwallalta 130,000 miestä, Wenäjältä 200,000 ja Turkilta 330,000 paitsi määrättömiä rahasummia itsekultaki.

Monta Katharinan ystäwätä, kuulusata miestä oli tällä ajalla maailmasta eronnut: Fredrikki II:nen kuollut w. 1786; Josephi II:nen 1790, eikä Potemkinokaan nähnyt häneltä aljetun sodan loppua. Kun nimittäin tuli Jassiin rauhasta keskustelemaan, niin tarttui häneen siellä kulkewa polttotauti. Keisarinna sen kuultua lähetti hänelle heti kaksi parasta parantajansa, mutta Potemkino ei huolinut heidän neuoistansa, waan lähti matkalle Nikolajewan kaupunkiin. Mutta ei pitkin kuljettua tuli tauti niin rasittawaksi, että hänen täytyi laskeutaa waunuista maahan, johon lähellä olewan puun warjossa sisarensa tyttären Branikan syliin kuoli. Ruumiinsa wietiin sitte takasin Jassiin, mutta haudattiin Kersonaan. Potemkino oli Katharinalle monituisissa toimissansa suurena apuna ollut, ja Katharina arwossa piti häntä kuolemaansa asti. Wielä kuoltuansaki määräsi 100,000 ruplaa hautarakennukseksi hänelle. Liekö koskaan kenenkään hallituksen ajalla kukaan alhaisemmasta tilasta niin korkialle noussut ja siinä loppuunsa asti muuttumattomasti pysynyt. Hän oli kaunis muodoltansa, rohkia-luontoinen, pian huomaawainen, nopsaasti oppiwa, selwästi monenlaatuisista aineista haastelewa.

Turkin sodan päätettyä Katharina taas taisi Wenäjän eduista muiden rajawaltain suhten tarkemmin huolta pitää. Puolalaiset eiwät wielä olleet wahingosta wiisaaksi tulleet, waan kapinoitsiwat kun ennenkin keskenänsä. Nämät alituiset kapinat saatti-

wat taas Katharinan sotaan Puolaa wastaan, ja toiselta puolelta soti Preussia Puolalaisia. Kyllä sitte yhdistyiwät Puolalaiset ja kokiwat urhoollista wastusta, mutta lannistettiin kuitenki pian suuremmalta wihollistensa woimalta. Niin weiwät taas Preussia ja Wenäjä maita Puolasta. Tämä toinen puolan jako tapahtui w. 1793. Epäillyksissään tarttuiwat wielä kerran sen jälkeen Puolalaiset aseisiin, ja liittonsa oli: taikka pelastaa maansa, taikka kuolla. Se urhoollinen sotasankari Thaddei Kossiusko rupesi liiton pääjohdattajaksi. Talonpojille luwattiin wapaus, jonkatähden hekin yhtyiwät sotawäkeen, joka parempata pahempata miestä yhteensä teki 60,000 päätä. Esinnä wähin woitteliwatki, mutta 10 päiwä lokakuussa w. 1794 syntyi kauhia tappelu Madsiewitsassa, jossa Puolan sotajoukko osittain hajotettiin, osittain wangiksi otettiin eli surmattiin. Itse Kossiuskoki sapelilta satuttuna putosi hewosen seljästä ja huusi: Finis Poloniae! s. o. Puolan loppu. Hän joutui wangiksi; muut henkiin jääneet pakeniwat Warsaun esikaupunkiin Pragaan, siinä wastusta wetämään. Mutta pian waltasi Suworowa tämän kaupungin hirmuisessa tappelussa, jossa sanottiin 20,000 Puolalaista kaatuneen. Wanhalla tawallansa kirjoitti siitä tiedon keisarinnalle näillä muutamilla sanoilla: "Praga on meidän ja Warsau wapisee." — Tämä jälkimäinen on Puolan pääkaupunki. Pian oli sekin Wenäjäläisten wallassa ja sitte seurasi Puolan kolmas täydellinen jako w. 1795. Itäwalta, Preussia ja Wenäjä ottiwat kukin osansa, ettei enää jäänyt merkkiäkään itsetyistä Puolan waltakuntaa. Kuninkaansa Stanislai Augusti nautitsi elaketta Pietarporissa kuolemaansa asti w. 1798.

Kuurin hertuan maa tuli w. 1795 Wenäjän läänikſi. Sen lewottomat herrat, alti riidassa kaup-

piassäädyn kanssa etuisuuksistansa, pyysiwät itse Wenäjän turwiin päästä. Hertua Pietari, Bironan poika, joka ei nähnyt woiwansa mitään tämän muutoksen esteeksi, meni pois Silesian maalla omaisuuksillansa elämään.

Wuonna 1796 julistettiin sota Persiata wastaan, jonka loppua Katharina eläwillä silmillä ei nähnyt. Franskaa wastaan ei ollenkaan kerrinnyt sotahankkeitansa täyttämään, waikka julkisesti wihasi siellä tapahtuneita wallan muutoksen melskeitä.

Kolmekymmentä ja neljä wuotta oli nyt Katharina hallituksen ohjilla ollut, nähnyt myrskyiset ajat ja miehuullisella woimalla poistanut waarat, joissa moni muu olisi allekäsin käynyt. Melki joka sodassa Katharinan ajalla lewisi waltakunta ja sitä ennen tawalliset sisälliset kapinat häwisiwät peräti. Katharina kartutti oppineuoja ja tietohankkeita maassanssa ja koki sekä opistopaikoilla että muilla yhteisillä kaswatuskeinoilla kansaansa säädyttää. Korkeimpina asioitsioinansa oliwat ensin Orlowa, sitte Polemkino ja Panina, wiimme'aikoina Subowa. Ennenkun kukaan luuli tawotti hänen kuolema. Aamulla oli wiellä terwe ja iloinen kun ennenki, einehti ja meni senjälkeen työhuoneesensa. Kun siellä kauemmin aikaa wiippyi meniwät howinaiset katsomaan ja löysiwät puhumatonna lattialla pitkänänsä. Eikä enää parantajain mitkään kokeet auttaneet, waan loppu tuli hänelle kello 10 aikana ehtoolla samana päiwänä, joka oli se 17 marraskuuta w. 1796. Oli silloin 67 wuoden wanhaksi elänyt.

Nuorempana oli Katharina ihananmuotoinen ja pulska oli wielä wanhemmallaki iällänsä. Oli keskinkertainen pituudeltansa, siewä warreltansa, otsa puhdas ja korkia, kyömänenäinen, nättisuinen, leuka wähän uloskiwerä, hiukset tumman ruskiat, kulmakar-

wat mustat, sakeat, silmät siniset täynnänsä sekä lempeyttä että korkeutta. Waatteissa seurasi Wenäjän tapaa, ja rakasti wehriätä pukua kapeilla pitkillä hihoilla. Hiuksensa häälyiwät hartioilla ja päässänsä oli kalliilla loistokiwosilla kaunistettu huatu. Wiimeisillä wuosillansa piti usein punaisia waatteita. Ruuassaan oli wähätarpeinen: nautti wähän eineeksi, eikä paljon päiwällistä, ehtollista ei ensinkään. Alamaisensa rakastiwat häntä eläiksänsä ja suriwat haikiasti kuoltuansa. Hänestä lauloiwat Suomalaisetki alamaisensa:

Jo nyt kuoli kunnan rouwa,
kaatui Katrina kuningas.
Waan kun kuoli kunnon rouwa,
waipui waltikka Wenäjän,
tuli suru Suomen maalle,
suru Suomen poikaisille,
itku pitkä piikaisille;
tuli wanhoille walitus.
Suri suuret, että pienät,
walitteli wanhat, nuoret,
pitkin suurta Suomen maata,
Moskowan molemmin puolin.

Seitsemästoista Luku.

Paawali I:mäinen.

Äitinsä Katharinan kuoltua tuli Paawali I:mäinen Wenäjän keisariksi. Siihen asti oli Gatsinan howissa asunut erillään hallituksen asioista ja oli nyt 44 wuoden iälle tullut. Ensimäiset työnsä hallitukseen nostua kyllä ilahuttiwat kansan. Hywillä

lupauksilla piti entiset wirkamiehet paikoillansa, hankki wanhimmille pojillensa soweliaita toimituksia, nimitti heidät kummanki oman henkiwartionsa päällykksi ja wanhimman poikansa, perintöruhtinas Aleksanderin sotawäen kupernööriksi Pietarporissa. Toiwoi rauhaa hallituksessansa, jonka tähden myös esti jo Katharinalta määrätyn wäenoton, josta kansa oli iloinen. Katharina oli myös luwannut Englannille apua Franskaa wastaan, mutta Paawali päätti paremmaksi erillään olla heidän wehkeistänsä, kun niihin tarpeettomasti sekautua, jonka tähden särki sen häntä ennen tehdyn liiton. Puolan wiimeisen sotasankarin Kossiuskon, jota tähän asti oli Pietarporissa wartioittu, ei ainoasti lastenut wapaaksi, waan myös taritsi hänelle omaisuuksia Wenäjässä, joista toinen ei kuitenkaan huolinut. Isänsä Pietari III:mas, joka pian kuolemansa jälkeen oli kaikilta unhotettu, lepäsi haudassaan Aleksanderi Neuskin monasterissa. Lapsen rakkaudella läheshyi Paawali isänsä hautaa ja awautti arkun. Toista käsinnettä joka wielä ei ollut mullaksi muuttunut, suuteli monta kertaa itku silmissänsä. Antoi sitte ottaa hänen luunsa ja haudata yhdessä äitinsä Katharinan kanssa keisarien hautaan. Tsesmen woittosankari, Aleksei Orlowa, joka oli sangen toimekas Pietari III:mannen kukistamisessa ollut, eli wielä Pietarporissa. Keisari käski hänen muista erittäin ja murhe'waatteisiin puettuna hautausjoukkoa seurata. Sitte kuulusteli, jos isäwainajansa wanhasta Holosteinin henkiwartiosta wielä ketään eläisi. Eräs parooni, wanha, wakaa ukko sattui wielä elämään. Kenenkään waromatta tehtiin hän kenraaliksi ja keisari kästetti hänen puheillensa. Lempiästi ja hywin wastaan ottain wei Paawali hänen Pietari III:mannen kuwan eteen, suuteli häntä ja lausui: "tuon kuwan pitää olla todistajana

kiitollisuudestani isäni uskollisille puolustajille." Samassa pisti Aleksandiri Neuskin ritariston tähdin hänen rintaansa ja käski hänen wanhoissa wirkawaatteissaan maahanpaniaisiin tulla, jotka waatteet sitte isänsä muistoksi itsellensä lunasti. — Tällä tawalla koki Paawali sydämensä kiitollisuutta wainajalle isällensä osottaa.

Tuskin oliwat nämät juhlallisuudet menneet, kun toinen toisensa peräsi alkoi tulla asetuksia, joilla asiain nykyistä juoksua monessa paikassa muutettiin. Henkiwartiostot, jotka kaikissa sitä-ennellisissä kapinoissa oliwat toimensa näyttäneet, kadottiwat yhtä haawaa moninaiset etunsa. Rikkaimmat ja korkeimmat sukukunnat oliwat siihen asti saaneet henkiwartiowäkeen poikansa kirjoituttaa ennenkun tuskin syntyneetkään oliwat, josta sitte kowin nuorina pääsiwät korkioihin wirkoihin. Tämän waltakunnalle wahingollisen tawan poiskielti Paawali kerrassaan, ja sääsi, että kaikkein paitsi mitään eroitusta, jos oliwat parremmista eli huonommista wanhemmista, piti palwelusluokkain läpi käymän. Samanlaisia muutoksia tehtiin muussakin sotawäessä. Tähän asti oli kullaki sotawäestöllä ollut oma alituinen sotawoitoista eli muista merkillisistä tapauksista saatu kunnianimensä, jonka arwosta wäestöt waan riiteliwät wälillään, usein unhottain päätarkoituksensa, paremmin ansaita, kun riidellä kunniasta. Paawali nimitti ne tästedes pääjohdattajistansa, ja kun näitä usein muuteltiin yhdestä wäestöstä toiseen, niin muuttuiwät nimetki sen jälkeen, ja niin katosiwat turhat riidat entisten sotawehkeitten arwosta. Sotawaatetus, opetus ja muut wirkatoimet oliwat kun Preussiassa ja sotakuri määrättiin pienimmissäki asioissa. Kun usiammat henkiwartioiden päällykset, ei hywillään näistä muutoksista, pyysiwät eron wirastansa, niin tuli käsky

keisarilta, että kaikkein, jotka tahtoiwat eron wirastansa, piti wuorokauden sisässä Pietarpori jättämän. Muutki wirkamiehet pidettiin tarkalla silmällä ja kowassa kurissa. Monta pantiin pois wiralta, kun löyttiin petollisiksi. Keisarillisen korkeutensa piti Paawali sangen suuressa arwossa, ja uudisti wanhan, jo aikaa sitten unhoituksiin joutuneen tawan, että kaikkein piti polwillensa lankeaman, kun tapasiwat keisarin eli jonkun keisarillisesta suwusta. Jos joku ajaen eli ratsastaen sattui wastaan tulemaan, piti hänen heti kohta seisahtaa hewoisensa ja tehdä kunnian osoituksensa, jos tahtoi pian tapahtuwaista rangaistusta wälttää. Franskan wallanhäiriöä wihasi samatekun äitinsäki Katharina, ja kielsi alamaistensa semmoisia waatteitaki pitämästä, jotka wähä ennen oliwat Franskasta Wenäjään tawaksi tulleet, niinkun ymmyrjäisiä hattuja, lyhyitä liiwiä ja pitkiä housuja. Itsekullenki alamaisistansa antoi wallan asiastansa suoraan keisarille kirjoittaa ja lupasi itse wastauksen antaa. Howinsa portaiden wiereen asetti arkun, johon kaikki semmoiset rukouskirjat pantaisiin. Summattomasti tuli siihen anomuksia ja monta suunnatontaki, mutta keisari wastasi kaikkiin julkisessa howi-awiisissa, jolla tawalla monta salaistakin halaamista — ja kyllä wastoin kirjanlaittajan toiwoa — tuli kaikille ilmi. Mutta pian mahdottomaksi nähtyä wastata kaikki, piti keisarin uskollisten palweliain kautta laittaa wastaukset. — Ritoristoja suuressa arwossa pitäen julistutti itsensä Malthan ritariseuran päämestariksi, josta Turkki häntä ei kiittänyt, koska tällä ritariseuralla on peritty wiha Turkkia wastaan.

Paawalin keisariksi tullessa oli Wenäjän maalla rauha, paitsi Persian rajalla, jossa Katharina oli sodan alkanut. Sitä sotaa riensi keisari lopettamaan, ja rauhassa, joka tehtiin w. 1797, sai Persiasta

maata Wenájän alle aina Kurijokeen asti. Franskan asioihin sekausi Paawali aikaa woittain aina enemmin. Sen karkoitetun Ludwigi XVIII otti waltakuntansa suojelukseen ja kun Bonapartti sota retkellánsá Egyptiin waltasi Malthan saaren Wálimeressá, piti Paawali welwollisuutenansa sotia Franskalaisia, kun oli Malthan ritariston páámies. Kiiruusti sen jálkeen teki liiton Englannin, Turkin ja Neapolin kanssa ja láhetti sotawáestón Suworowan johdatuksella auttamaan Itáwaltaa ja Italiata Franskalaisia wastaan. Ilolla kuuli sitten wákensá Italiassa woittaneen ja antoi osan wáestánsá Englannille Hollantia wastaan. Mutta onni sodassa, kun muuallaki, on háálywá. Ja kun Wenájän wáki sitte toisissa paikoissa tuli tappioon, niin tuli Paawali siitá sangen pahoille mielin ja, luullen liittolaistensa ei oikein hántä auttaneen, kutsui wákensá takasin ja koki warustetulla woimalla saada rauhassa pysyá toisten waltain sotiessa. Bonapartti támán muutoksen kuultua ei kauan wiippynyt ennenkun pyysi hántá puolellensa wetáá ja kaikella tawalla Englannista wieroittaa. Wiekas kun olikin laitteli Pietarporiin pilkkakuwia, joita Englantilaiset olisiwat Paawalista tehneet, joiden ohessa toimitti omia kehumisiansa Wenájän keisarin korwiin tulemaan ja takasin láhetti kaikki Wenáläiset sotawangit paitsi lunastusta ja hywin puettuna, irti laskeissa sanoen: "semmoiset urhoolliset sotamiehet owat sen ansainneet." Tállá ja muulla tawalla sai jo Paawalin wáhán taiwutetuksi, niin että laitti láhettiläitá Franskaan ehdottelemaan, mutta pian hawaitsi kuitenki Bonapartin juoneet ja rupesi wihamaan hántá, kun ennenki.

Náin oliwat asiat Wenájässá, koska Paawali yóllá 23 ja 24:jánnen päiwán wálillá maaliskuuta w.

1801 aiwan äkisti kuoli, hallittuansa ainoasti wiisi wuotta ja neljä kuukautta.

Moninaisilla toimillansa näytti keisari Paawali tahtowan kotimaansaja alamaistensa onnellisuutta kartuttaa. Walitettawasti hallitsi waan niin wähän aikaa, että ei kerinnyt hedelmiä, ainoasti waiwan ja monasti nurian mielen töistänsä näkemään. Wäärryyttä ja petollisuutta ei woinut kärsiä missään, ja itse oli suora ja rehellinen kaikilla retkillänsä. Hallitukseen ohjat piti lujasti käsissänsä, eikä peräytynyt matkaltansa, waikka toisinaan wastuksia kohtasi. Hänen äkillinen kuolemansa olisi ollut wielä walitettawampi, jos ei kaikkein toiwo samassa olisi liittäynyt wanhimmaan poikaansa perintöruhtinaan Aleksanderiin, jonka moninaiset kauniimmat luonnon etuisuudet liewittiwät surun isänsä kuolemasta.

Kahdeksastoista Luku.

Aleksanderi I:mäinen.

Hämmästyksellä kuuli perintöruhtinas Aleksanderi sanoman isänsä kuolemasta. Ei ensittäin tahtonut ollenkaan ruweta keisariksi, mutta wihdoin taipui kuitenki siihen, kun muisti waltakunnan suurta tarwetta ja welwollisuuksiansa kotimaata ja alamaisiansa kohtaan.— Niin julistettiin w. 1801, 24 päiwä maaliskuussa Aleksanderi I:mäinen kaikkein Wenäläisten Keisariksi ja itsewaltiaaksi. Heti jälkeen antoi uusi Keisari wakuutuskirjan, jossa lupasi ison äitinsä Katharina II:sen perustuksilla maata hallita. Aleksanderi oli hallitukseen ruwetessansa 24 wuoden wanha, kaikella tawalla huolellisesti kaswatettu tulewaan korkeuteensa, kaunis muodoltansa, ystäwällinen ja laupias kaikkein puhutella.

Katharina oli itse tarkan huolen hänen nuoruuden kaswatukſestanſa pitänyt ja walinnut hänelle opettajakſi eweſti Laharpen, joka taitawaſti iſtutti lempiämpäin aikain neuoja ruhtinalliſen opetuslapſenſa ſydämeen. Paitſi tätä oli Alekſanderilla monta muuta opettajata erityiſiſſä tiedon oſiſſa. Kuudentoiſta wuoden wanhana nai Baadin hertuattaren Lowiſa Maria Auguſtan, joka ſilloin oli waan 14 wuoden iällä, ja jolle Greikan uſkon ottaeſſanſa pantiin nimekſi Eliſabethi Alekſiewna. Kaksi laſta ſyntyi hänelle puoliſoſtanſa, waan jotka kumpiki aiwan nuorella iällä kuoliwat.

Enſimäiſet huolenſa piti Alekſanderi waltakunnan ſiſälliſiſtä aſioiſta. Kun hawaitſi iſänſä Paawalin muutamilla kowilla aſetukſillanſa epätytywäiſyyden kanſaſſa waikuttaneen, niin koki jällen liewittää niitä. Antoi itſekunkin mieltänſä myöten waatepartenſa walita, peruutti käſkyn polwikumarrukſeſta ja kutſui monta pienemmiſtä rikokſiſta Siperiaan tuomittua takaſin. Sen jälle woimaanſa tulleen ſalaiſen kanſlian, joßa kukin ſai nimenſä tietä antamatta kannella toiſen päälle, waikka ſyyttömäſtiki, ja jota kanſa ſyſtä wihaſi, häwitti Alekſanderi perunki. Sitä waſtaan määräſi wakinaiſen oikeuden tutkimaan wanhoja aſetukſia ja uudiſti ſuurelta Pietarilta ſäätyn hallitſewaiſen ſenaatin wälittäjäkſi kaikkinaiſiſſa aſioiſſa kanſan ja Keiſarin wälille. Rauha oli nuoren Keiſarin mieleſſä. Sentähden toimitti hywän ſowinnon Englannin kanſſa ja lähetti kirjan Bonapartille rauhalliſen mielenſä ilmoitukſella. Waltakuntanſa ſiſälliſekſi hyödykſi ſaatti ſelwemmän järjeſtykſen aſiain käytännöiſſä, häwitti liiat wirat, koki wähitellen orjia wapauttaa ja toimitteli opiſtoita uuſien peruſtamiſella ja wanhain ſuurentamiſella eli muulla parantamiſella.

Franſkan ſotawoiman aina enemmin ja enemmin enſimäiſen konſulinſa Bonapartin alla ediſtyeſſä

rupesi Aleksanderiki ulkomaan asioista enemmin huolta pitämään. Kun wastoin Aleksanderin muistutuksia Franskalaiset ottiwat Hanowerin maan, syntyi siitä kylmyys Franskan ja Wenäjän wallan wälillä, ja kun ei aikoja jälkeen, w. 1804, Bonapartti otti keisarin nimen, ja pairsi sitä ilman laillista tutkintoa ammutti Enghienin prinsin, jonka Badenin maasta wastoin kansainwälistä oikeutta oli antanut ryöstää ja luoksensa tuoda, niin rupesi Aleksanderi häntä kauhistumaan, ja ilmoitti julkisesti herrain päiwillä Regenspurißa, samate kun asioitsiansa kautta Parisißakin, kauhistuksensa semmoisesta murhatyöstä. Heti jälkeen lähti Wenäjän asioitsia pois Franskasta ja Franskan asioitsia Pietarporista. Samassa ruwettiin Wenäjällä niin maalla kun merellä tekemään sotawalmistuksia ja koko Eurooppa odotti niiden seurannoita.

Kaiken tämän kanssa piti Aleksanderi alituista huolta waltakuntansa sisällisistä eduista. Henkilulu Pietarporissa lisäysi wähässä siksi, että piti rakentaa 500 uutta taloa ja keisari itse laski perustuskiwen uuden yhteisen kauppiashuoneen alle. Saksasta alkoi niin paljo wieraita asukkaita Wenäjään tukkeuta, että kaikki, joilla ej ollut itsellänsä täysiä elatustarpeita, eli ei tainneet maanwiljelyllä eli muulla tietyllä keinolla waltakuntaa hyödyttää, kiellettiin tulemasta.

Itäwallan, Englannin, Ruotsin ja Wenäjän hallitukset yhtyiwät keskenänsä sota- ja suojelusliittoon, jonka jälkeen Wenäjä ja Itäwalta julistiwat w. 1805 sodan Franskaa wastaan. Hellittämättömällä ahkeruudella ja suurella sotataidolla woitti Bonaparti, eli Napoleoni, niinkun hän nyt keisarina ollen nimitettiin, wei wäkensä Itäwallan pääkaupunkiin Wiennaan, ja Austerlitsan tappelu, 2 päiwä joulukuussa w. 1805, lopetti Itäwallan suureksi wahingoksi sen

tuskin aljetun sodan, ennenkun Wenájän sotawäestö ollenkaan ennätti apuun tulla. Sitä ennen kulki Aleksanderi Preussian howikaupungissa Berliinissä, jossa kansa riemulla ja howi ikäwöimällä hänen wastaan otti. Yhteinen liitto Franskan waltahimoista, onnelta kaimattua keisaria wastaan oli tällä käynnillä pääasiana. Mutta nyt tuli se Preussialle ja koko Saksalle onneton wuosi 1806. Jenan tappelu teki kerrassaan lopun kaikista Preussian sotayrityksistä, ja toiset Napoleonin woitot Eulaussa ja Friedlandissa riennätttiwät Tilsitan rauhantekoa, 9 päiwä heinäkuussa 1807, jossa Preussia tuli kadottamaan puolen maatansa. Kaksi päiwää ennen oli Wenájän ja Franskan wälillä samassa paikassa rauha suostuttu.

Merkillisesti muuttui Aleksanderin mieli, kun tuli tutuksi Napoleonin kanssa. Ennen wihattua rupesi häntä nyt rakastamaan. Yhtäpäätä puhutteliwat toisiansa molemmat keisarit tuo tuostaki hywäyssanoja heitellen. Siitä onnettomasta sodasta Saksassa ei tullut Wenájälle mitään wahinkoa, waan pikemmin woittoa, kun Tilsitan rauhassa tuli saamaan erään sitä ennen Preussian alla olleen maakunnan Lithowiasta, jonka asukasten luku teki 184,000 henkeä. Kaukasian wuorimaan asukkaita oli myös onnellisesti sodittu, niin että Derbentin kaupunki piirinensä tuli Wenájän waltaan. Se sota, jonka Turkki Napoleonin yllytyksestä oli Wenájätä wastaan alkanut, käwi huonosti, ja lopetettiin kaksiwuotisella wälirauhalla. Siinä oli Tserni Georgin Serwiassa nostettu kapina Turkkia wastaan hywäksi awuksi. Mutta nyt lähestyi aika, jona keisarien wälillä Tilsitassa puhutut salaiset suostumukset piti täytettämän. Niiden jälkeen piti Englanti masennettaman sillä keinon, ettei kenkään laskisi sen kauppalai-

woja haminaansa, sillä Englanti elää paraasta päästä kaupalla, ja nähtäwästi olisi siis tämä mannerliitto kowasti siihen koskewa. Aleksanderi oli luwannut ei ainoasti itse sulkea haminansa Englantilaisilta, waan myös Juutin ja Ruotsinki kanssansa yhteen keinoon waatia. Nyt oli sota nähtäwissä Englannin kanssa. Juutti raukka sattui siitä ensiksi kärsimään, kun Englanti estääksensä sitä Wenäjän ja Franskan liittoon yhtymästä syyskuussa w. 1807 purjehti Kyöpenhaminan edustalle ja pyysi Juutin laiwastoa wakuudeksi rauhassa pysymästänsä. Kun toinen hywin mielin ei laiwastoansa antanut, niin rupesi Englantilainen ampumaan Kyöpenhaminaa, otti wäkisin Juutin laiwaston, kaikkinansa 33 sota-alusta ja päälliseksi Helgolandin ja Westindian Juutin alla kuuluwat saaret. Tämmöisestä wäkiwallasta heikompata wastaan suuttui Aleksanderi niin että 28 päiwä lokakuussa 1807 julisti sodan Englannille. Siitä joutui Ruotsiki, jonka yksipäinen kuningas Gustawi IV:jäs Adolphi ei millään muotoa ruwennut toisten kanssa Englantia wastaan, waan järjestänsä wihasi Napoleonia, sotaan Wenäjän kanssa. Tämä sota alkoi tammikuussa w. 1808, ja waikka kyllä Ruotsi yritti wastustella, niin woitti Wenäläinen kuitenki koko Suomen maan, josta Ruotsin iätsi päiwäksi piti luopua Haminan rauhassa 17 päiwä syyskuussa 1809. Wähemmin onnellinen oli Wenäjän laiwasto, jonka Aleksanderi oli antanut Franskalle awuksi. Koko laiwasto, 10 suurta sota-alusta, joutui wihollisen käsiin, wietiin Englantiin ja luwattiin wosta puolen wuoden päästä rauhan jälkeen takasin antaa.

Wielä kerran 17 päiwä syyskuussa 1808 tuliwat Aleksanderi ja Napoleoni yhteen Saksan maalla Erfurtin kaupungissa, johon paljo muitaki hallitsioi-

ta kokousi. Tässä tuumailtiin Euroopan yhteisistä ja itsekunki erityisistä asioista paljon. Ystäwinä erosiwat Aleksanderi ja Napoleoni tästäki kokouksesta. Itäwalta koki sen jälkeen uudesti sotaonneansa Napoleonia wastaan, mutta se ei ollut wielä entisestään parannut. Wiennan rauhassa, 14 päiwä lokakuussa 1809, piti Itäwallan paitsi muuta kadotustansa luopumaan Wenäjälle itäpuoli Galitsian maasta 400,000 hengen kanssa.

Mutta kun haminain suljettua kauppa Englannin kanssa oli häwinnyt, tuli se koskemaan jos Englantia, niin itsiä haminainsa sulkioitaki. Niin ruwettiin Wenäjässäki aina enemmin ja enemmin entisiä maata hyödyttäwäisiä kauppaetuja ikäwöimään ja monessa kohti toimitettiin kauppaa salaa, mitä asetuksilta julkisesti ei saatettu. Siitä Napoleoni ei ollenkaan hywillään ollut. Ja kun Aleksanderiki hawaitsi Napoleonin mahdottomia waatiwan, niin hänen ystäwyyttänsä ei enää niin suuressa arwossa, kun ensin, pitänyt. Wielä enemmin raukesi tämä entinen keisarien wälinen ystäwyys, kun Napoleoni edes wahingon palkkioa tarjoamatta karkoitti Oldenpurin hertuan pois maastansa, jonka itsellensä anasti. Tämä näin wäärytetty hertua tuli poikanensa Aleksanderin turwiin Wenäjälle ja Aleksanderi, joka ei woinut semmoista wäkiwaltaa kärsiä, muhteli siitä Napoleonia. Sitte rupesi kureria ehtimiseen Pietarporin ja Parisin wälillä lentämään ja moni-luuli wielä sowinnon keisarien wälillä saatawan. Mutta kun Franskan sotajoukkoja aina enemmin koottiin Saksaan ja wedettiin likemmäksi Wenäjän rajoja, ja sotahankkeita Wenäjässäki samaan aikaan tehtiin, niin koko Eurooppa pian hawaitsi rauhan ei enää kauan Franskan ja Wenäjän wälillä kestäwän. Tätäpä moni hartaasti oli toiwonutki

ennustaen Napoleonin ei enemmän Wenäjästä kun sata wuotta ennen Kaarle XII woittawan.

Kewäillä w. 1812 syttyi tämä hirmuinen sota kahden niin wäkewän wallan wälillä. Wenäjälle oli Englanti ja Ruotsi apuna, Franskalla Itäwalta, Preussia ja melkein koko Eurooppa. Wenäjän oma sotawoima, meri- ja linnawäestön kanssa, luettiin olewan 899,927 s. o. liki yhdeksän sata tuhatta miestä, Franskalla oli liittolaistensa kanssa wähintäki puolen miljuunaa hywin harjaantunutta sotamiestä ja takawarassa ehkä toinen sen werta, jotka omasta ja liittolaisten maista pian taittiin koota, jos tarwes tulisi. Mutta enemmän kun omaan wäkeensä, Englannin ja Ruotsin apuun luotti Aleksanderi Wenäjän wihollisille tottumattomaan kowaän talween ja äärettömiin kylättömiin laidun laksoihin, joista tiesi wihollisen ei ruokaa saawaan, jos kerran sinne joutuisi. Sodan julistettua lähti Aleksanderi lopulla huhtikuuta Lithowiaan sotawoimiansa kohentelemaan ja pari wiikkoa jälkeen riensi Napoleoni Parisista ja wei jo kesäkuun lopulla sotajoukkonsa rajan yli Wenäjän maahan. Wenäläiset oliwat waan yhtäpäätä wastustamisen nojassa, alinomaa wihollista matkalla pidätellen. Aina walmisna eiwät kuitenkaan koskaan ruwenneet julkiseen tappeluun, waan wetäysiwät takasin kaikki mennessänsä häwittäen, ettei wihollisille jäänyt mitään. Napoleoni aina toiwossa Wenäläisten kerran toki julkitappeluun seisahtawan seurasi heitä, ja kun Wenäläiset Smolenskin luona lewittiwät wäkensä kentälle, riemastui Napoleoni ja sanoi: "aha, jopa kerran taisin tawottaa." Mutta tyhjään meni tämä ilo, sillä Wenäläiset tahtoen waan tyhjentää jywäaitat Smolenskissä ja auttaa asujamia pakoon pääsemään, kun sen oliwat tehneet ja tyhjän kaupunkin tuleen pistäneet, wetäysiwät wie-

läkin takasin. Tällä ajalla käwi Aleksanderi Suomessa, johon oli Ruotsin perintöruhtinan, nykyisen kuninkaan Kaarle XIV Johanin puheillensa kutsunut. Kun wakaasti lausui, ei tahtowansa Napoleonin kanssa rauhasta ehdotella, ennenkun olisi jättänyt Wenäjän maan ja uhkasi aina Siperiaan asti wetäytä ja sieltä tulla uudesti waltakuntaansa perimään, niin wastasi Kaarle Johani ja wakuutti semmoisella lujalla päätöksellä Euroopan Franskan yliwallasta pelastettawan. Nyt oli Franskan sotajoukot jo likellä Moskowata, eikä koskaan wielä, kun ainoastansa jälkijoukkoin kanssa telmänneet. Mutta 7:mänteną päiwänä syyskuuta eiwät enää paenneetkaan Wenäläiset, waan asettuiwat tappelemaan ylikenraalinsa Kutusowan johdolla. Siinä sitte syttyi kauhia, werinen tappelu, jota tawallisesti Moskowan tappeluksi mainitaan. Molemmin puolin surmattiin wäkeä hirwiästi ja päälle 120,000 kertaa ammuttiin tykilläkin. Wenäläiset sanowat kadottaneensa 25,000 henkeä, ja yhtä paljon taisi Franskalaisilta mennä, koska yksin kenraalejakin 43 oli osiksi kuoliaksi ammuttu, osiksi haawoitettu. Kuolletten ja haawoitettuin luku molemmilta puolilta yhteensä on arwattu tekewän sata tuhatta henkeä. Moskowa, Wenäjän tsaarien ikiwanha asunto, joutui nyt wihollisen käsiin ja siinä toiwoi saawansa jonkun ajan lewätä. Mutta tuskin sisälle päästyä näkiwät tulen joka haaralta leimahtelewan, joka lewesi kun oikiaksi tulimereksi, eikä sammunut, ennen kun melkein koko kaupunki makasi tuhkana. Siinä paloi Napoleonin onniki. Rupesi nyt rauhasta ehdottelemaan, mutta waikka odotti päälle kuukauden, niin ei saanut wastausta Aleksanderilta. Hätä käsissä lähti wihdoin 18 päiwä lokakuussa waeltamaan takasin ja nyt tuliwat ne woimallisimmat liittolaiset, joita Aleksanderi

oli odottanut: wilu ja nälkä Wenäjän awuksi. Niin suurta surkeutta ei ole ennen kuultu, kun se johon Wenäjän wiholliset nyt joutuiwat. Ennenkun keskellä joulukuuta pääsiwät ulos Wenäjän piiristä oliwat nälkä, pakkainen ja takaa ajawat Wenäläiset ainoastantansa matkalla surmanneet 170,000 henkeä, jota paitsi 17 eli 18 tuhatta oli wangiksi otettu. Napoleonin onni oli nyt peräti loppunut. Liittolaisensa, joiden pelwosta tähän asti oli pitänyt hänen kopeuttansa kärsimän, nousiwat nyt toinen toisensa perästa ja katkasiwat siteensä, joilla oliwat Napoleoniin yhdistetyt.

Preussia, joka jo seitsemän wuotta oli kowuutta kärsinyt, rikkoi ensiksi sen liiton, johon Napoleonilta oli pakoitettu, ja yhdistyttyä Wenäjän kanssa rupesi, 31 päiwä maaliskuussa 1813, julkisesti Napoleonia wastaan. Pari wiikko jälkeen toi Kaarle Johani Ruotsista wäkensä Saksan rannalle. Siellä wälin oli Napoleoni koonnut uuden sotawoiman ja nähtiin jo huhtikuussa 150,000 miehen kanssa Saksassa. Wähintäki neljäs osa tästä wäestöstä oli Saksalaisia, jotka eiwät mielellään olisi omia maamiehiänsä wastaan sotineet, toinen osa oli wanhemmistansa wäkisin poistemmatuita, sotaan tottumattomia nuorukaisia; wanhaa wäkeä ei ollut paljon, ja hewoswäki wähissä. Mutta kuitenki riisti Napoleoni tällä wäellänsä pari woittoa toukokuussa, ja kun sitte wälirauha sotiwaisten kesken suostuttiin, toiwottiin moneltaki rauhaa, josta toiwosta ei kuitenkaan mitään tullut. Wiha aljettiin uudelleen ja Napoleonin mitään waromatta yhdistyi appensa Itäwallan keisariki Wenäjän ja Preussian kanssa häntä wastaan. Wielä kerran woitti Napoleoni wastustajansa Dresdenin tappelussa lopulla elokuuta, mutta tämä woitto oli wähän hyödyttäwä, kun wastusliitto pääsi hywässä järjestyk-

sessä takasin wetäymään, ja päälliseksi osa Franskan wäestä liian kiiwaasti pakenewan wihollisen jälkeen rientäen otettiin wangiksi. Se suuri tappelu Leipsigissä, 18 päiwä lokakuuta, lopetti wihdoin Napoleonin wallan Saksassa ja rientämistänsä riensi nyt takasin Franskaan. Kun laho huone raukesi nyt se monen miehen hengellä rakettu suuruus. Kaikki wiittomaat meniwät hukkaan, ja päälliseksi piti Franskan omassa maassansa pian kokea niitä waiwoja ja rasituksia muukalaisilta sotajoukoilta, joita muut kansat, erittäinki Saksan, Italian ja Hispanian asukkaat, tähän asti oliwat heiltä kärsineet.

Mutta wieläkin waikka paitsi liittokumpania, näytti Napoleoni kowassa onnessansa werrattomat sotataitonsa. Kaikkiin kerkisi, ja joka jalan lewy maata piti wihollisen tappelulla lunastaman. Tuskin päiwää meni tappelematta. Mutta juuri miettiessänsä, kuinka suurimmalla wahingolla saisi heidät maasta kaiotetuksi, täyttiwät hänen waromattansa suoraan Franskan pääkaupunkia Parisia kohden. Puolentoista sataa tuhatta oli nyt kaupungin portilla, ja 10 tiimaa ryssyttyänsä waltasiwat Parisin ehtoolla 30 päiwä maaliskuuta w. 1814. Puolentoista tiimaa jälkeen tuli Napoleoni kaupungin tykö, mutta myöhän. Seuraawana päiwänä waelsi Aleksanderi ja Preussian kuningas sotawäkinensä Parisiin, ja nyt oli Napoleonin walta lopussa. Toinen päiwä huhtikuussa julisti Franskan senaatti keisarinsa hallituksesta eroitetuksi ja 11 päiwä luopui itseki korkeudestansa, jota wasten Elban saari lähellä Italiata annettiin hänelle omaan waltaansa ja likelle kaksi miljuuna rupla wuotiseksi elakkeeksi. Myös sai keisarin nimensä pitää. Wanha kuningasten suku korotettiin nyt uudelleen Franskan hallitukseen, eikä enää keisarin, waan kuninkaan nimellä.

Ystäwyydellä ja lempeydellä woitti Aleksanderi Franskalaisten rakkauden. "En wihaa Franskalaisia, mutta olen waan Napoleonia sotinut," lausui hän usein. Kun joku sanoi hänen tuloansa Parisissa kauan odotetun ja toiwottun, wastasi Aleksanderi: "Kyllä olisinki jo aikaa ennen tullut, ellei Franskan urhoollisuus olisi estänyt." Monta oppineitten seurakuntaa lähetti walikkonsa hänelle kunniaa osottamaan, joillen oli sangen lempiä. Senaattia puhutellessaan lupasi antaa wapauden kaikille Franskan wangeille, jotka Wenájässä oli. Hywillä mielin näkiwät Parisin asukkaat hänen kunnialla Napoleonin entistä Puolisoa Josephinaa kohtelewan. — Kaksi kuukautta Parisissa oltuansa kulki Aleksanderi Preussian kuninkaan kanssa Englantiin, jossa nämät korkiat wieraat erinomaisilla kunnian osotuksilla wastaan otettiin. Siellä lähes kolme wiikkoa wiiwyttyä matkusti Hollantiin ja meni Saardamin kaupunkia katsomaan, jossa Suuri Pietari aikoinansa oli laiwantekiänä itse työtä tehnyt. Se talo, johon Pietari kaupunkiin tulleessaan ensiksi sisälle astui, oli Aleksanderin tuloksi erittäin kaunistettu ja paraassa huoneessa riippui Suuren Pietarin kuwa seinällä. Sitte käwi keisari sitä pientä huonetta katsomassa, jossa Pietari oloaikansa Saardamissa oli asunut ja jonne seuraawa kirjoitus oli asetettu: "ei suuri mies mitään wähästy". Oranian prinsi, joka Aleksanderia Saardamiin kaimasi, pyysi hänen ennen poislähtöänsä jonkun muistomerkin jälkeensä jättämään. Sitä warten oli jo walmiina neliskulmainen laikka walkiata marmoria, johon oli latinaksi piirustettu: Suurelle Pietarille Aleksanderi. Tämän otti Aleksanderi ja muurasi omin käsin takkaan kiinni, jossa se wieläki seisoo. — Heinäkuussa, 25 päiwä, tuli Aleksanderi jälle Pietarporiin, jo edeltäpäin kiellettyänsä kaikki joutawat juhlallisuudet ja kunnian osoitukset wastaan ottamiseksensa.

Se suuri sota oli nyt loppunut, ja se mies, joka wähä ennen piti itsensä koko Euroopan herrana, oli nyt eräässeen pieneen luotoon Wälimerellä suljettu. Nyt määrättiin suuri ruhtinasten kokous Wiennaan, jossa yhteisesti keskusteltaisi ja päätettäisi Euroopan uudesta järjestyttämisestä. Kokous alkoi 3 päiwä marraskuussa 1814, ja Aleksanderiki oli itse saapuille tullut. Puolan asioista ja Saksenin jaosta ei tahdottu isoon aikaan sopia. Aleksanderi tahtoi Puolan jälle eriwaltakunnaksi auttaa, jonka kuninkaaksi lupasi itse ruweta sillä tawoin, että Wenäjän keisarit ainaki siinä siwussa olisiwat Puolan kuninkaita. Niin päätettiinkin wiimein, tammikuussa 1815, ja Preussian piti luopua melkein kaikista Puolalaisista woittomaistansa, jota wastaan Saksenin maasta tuli palkintoa saamaan. Ruhtinas-kokouksen loppuessa kuultiin Napoleonin Elbasta karanneen ja Franskan manterelle nousseen waltaansa uudelle rakentamaan. Niin tuli nyt tästä tapauksesta uusia neuottelemisia ja pian päätettiin taas yhteisesti sotaan Napoleonia wastaan lähteä, eikä ennen lakata sotimasta, kun perin pohjin woitettaisiin ja wakinainen rauha Euroopaan saataisiin. Samassa pani itse kukin sotajoukkonsa liikkeelle. Wenäjänki wäki kulki neljässä osassa, mutta ennenkun pääsiwät perille, oli Napoleoni Waterloon kauhiassa tappelussa, 18 päiwä kesäkuussa 1815, woitettu ja Englannin wangiksi antaunut. Seuraawassa heinäkuussa käwi Aleksanderi toistamisen Parisissa, ja jo siellä ollessaan rupesi Preussian kuninkaan ja Iträwallan keisarin kanssa ehdottelemaan siitä sitte niin nimitetystä pyhästä liitosta, jolla aikoi rikkomatonta rauhaa Euroopaan toimitetuksi saada, ja jonka asetusten jälkeen kaikki waltakuntain-wäliset asiat sowitettaisiwat ewankeliumillisella rakkaudella ja ruhtinat tähdellisim-

missä tapauksissa olisiwat walmiit keskinäiseen apuun. Tämän liiton wahwistiwat nimensä alla kirjoittamalla, 26 päiwä syyskuussa, ja toisia Euroopan waltiaaita yhdistyi myös siihen liittoon, mutta Franskan uusi kuningas, Ludwigi XVIII ja Englandin kuningas Georgi III nimellisesti eiwät ruwenneet liittoon, jota wastoin muutoin eiwät sanoneet olewansa.

Parisista lähti Aleksanderi Hollantiin, jolla matkalla käwi Waterloon sotakenttääki katsomassa. Samaan aikaan suostui sisarensa Annan naimisesta Oranian prinsin, nykyisen Hollandin kuninkaan kanssa, josta entinen ystäwyys yleni lankoudeksi. Sama tapahtui Preussianki kanssa, koska weljensä, Wenäjän nykyinen keisari, nai Preussian kuninkaan tyttären Charlotan, jolle Wenäjän uskoon ruwetessa tawan mukaan annettiin toinen nimi Aleksandra Feodorouna. Puolan pääkaupungissa wastaanotettiin Aleksanderi suurella juhlallisuudella, niinkun uusi kuninkaansa, jolle waltakunnan uudistamisesta oliwat kaiken kiitoksen welwolliset. Hän sääsi nyt erityisen wapaamielisen hallituksen tälle waltakunnalle ja nimitti kenraali Sajontsekin sen sia-kuninkaaksi. Wihdoin tuli Aleksanderi, 13 päiwä joulukuussa 1815, omaan howikaupunkiinsa Pietarporiin takasin.

Nyt ei enää sodista ollut haittaa, jonka tähden Aleksanderi taisi kaiken huolensa muihin waltakunnan asioihin kääntää. Hänen hallituksensa taitaan soweliaasti kolmeen jatkoon jakaa. Ensimäisina wiitenä wuonna toimitteli enimmiten waltakuntansa sisällisiä asioita, laupiudellansa kaikkein olamaistensa rakkauden woittawa. Toinen jatko wuodesta 1805 wuoteen 1814 kääntti hänen mielensä ja toimensa ulkomaihin päin. Alituiset tällä ajalla sattuwaiset sodat osottiwat hänelle suuren woimansa ja waikuttiwat kansassa kotimaan rakkauden. Ystäwyys ja puheilemiset Napo-

leonin kanssa! herättiwät Aleksanderin mielen suurempiin mietteisiin, ja muistuttiwat hänelle Suuren Pietarin lauseen: "Jumala on luonnut waan yhden Wenáján ja sillá ei ole toista werrallista." Kolmannessa jatkossa, joka kesti loppuunsa asti (1815—1825) káánsi silmánsá kaikkialle ja piti huolen pienimmistáki, tieten hallitukseßa ei mitáán ylenkatsottapaa olewan, koska pienestá kipinástá usein isot maat palawat. Niin piti tarkalla silmállá kaikki oppi- ja kaswatuskeinot, opettajat ja kirjainlaatiat, salaiset seurat ja waltain keskináiset olot. Rauha oli hánelle ainá ja nyt erittáinki mieluinen, ja kun tiesi woiwansa Euroopan ohjat hallita, niin rauhaa páin niitá aina piteliki.

Muiden sisállisten rakennusten seassa oli Aleksanderin asetus sotamieskylistá uusi, waltakunnalle hyödyllinen mietintö. Kun nimittáin sodista páástyánsá mielellään olisi wáhentányt yhteiset kulut sotawáen pidosta, mutta siinä siwussa kuitenki aina mahdollisia sotia wasten tahtoi waralla olla, niin johtui mieleen usiampiin paikkoihin waltakuntaansa rakentaa sotamieskyliá, joissa sotamiehet puoliksi owat maawiljelióitá, puoliksi sotamiehiksi walmiita, jos tarwe tulisi. Nelján sadan paikoilla löytyy támmóisiá kyliá Kersonan, Kharkowan, Katharinaslawan ja Nowogorodin lááneissá ja niistá saadaan koska hywánsá sodan aikana monin kymmenin tuhansin sotamiestá, jotka rauhan aikana ruunulle ei paljo maksa. Huoneet joka kylássá owat raketut järjestykseen ja yhdenmuotoisiksi, awaroilla pihoilla, kauniilla puutarhoilla itsekuta taloa kohden, ja suorat kiwillá lasketut raitit eli kadut juoksewat huonetteen wálillá. Kaikki poikalapset opetetaan lukemaan, kirjoittamaan ja rákinóimään, jonka ohessa myös kahdeksanwuotisesta alkain wáhitellen tawallisiin sotamiehen temppuihin

totutetaan, ei kuitenkaan niin, etteiwät kyllen faisi aikaa maantöihinki.

Muissaki sisällisen hallituksen huolissa oli Aleksanderi erinomaisen uuttera. Itse matkusteli kaukaisimmiin maakuntiinsa, ettei Suuri Pietarikaan, joka paljon liikkui, ollut ajallansa niin ahkerasti ja pitkiä matkoja tehnyt, kun Aleksanderi. Korkia, yläinen henki wallitsi hänessä erittäinki jälkimäisinä aikoinansa. Ne merkilliset, usein kowin waaralliset tapaukset hänen hallitessansa, joissa Jumalan käsi selwästi oli apuna hyörinyt, koski hellästi hänen sydämeheensä, ja teki hänen Jumalata pelkääwäksi ja rakastawaksi ruhtinaksi.

Wuonna 1825 lähti Aleksanderi waltakuntansa eteläisiin maakuntiin, katsomaan Wolhynian, Podolian ja Bessarabian sotawoimia. Puolisonsa Elisabethi oli epäwakaisen terweytensä wuoksi lähtenyt muutamia päiwiä ennen ja odotti Taganrogassa Mustan Meren rannalla, kunnes keisariki yöllä wastaan 25 päiwää syyskuuta tuli sinne. Sieltä käwi hän Tauriassa ja moneßa muussa maakunnassa niille seuduin. Palatessaan ilahutti häntä Sewastopolin ihanat seudut, niin että sanoi: "jos joskus hallituksen huolista eriäisin, niin soisin tässä saawani kuolla." Sen jälkeen meni monasteriin, jossa päälle tiiman aikaa wietti jumalisessa hartaudessa. Takasin tultuansa walitti ei hywästi woiwansa ja lähti Taganrogaan. Luottain lujaan terweyteensä ei kahdessa wiikossa nauttinut lääkkeitä ja kun wiimein lähnäolewaisten rukouksilta siihen taipui, oli se jo myöhäistä. Silmin nähtäwästi tuli huonommaksi ja pian oli kaikki paranemisen toiwo kadonnut. Koko taudin ajalla hoiti häntä puolisonsa sydämellisellä helleydellä. Ensimäisenä päiwänä joulukuuta nousi aurinko kirkkaasti ja loi walonsa huoneeseen, jossa

Aleksanderi makasi. "Woi kaunista päiwää!" lausui keisari — ja ne oliwat wiimeiset sananſa. Hiljalleen waipui puoliſonſa ſyliin 10 minuuttia ennen kello 11 edellä puolen päiwän, elettyänſä 48, hallittuanſa 25 ajastaikaa. Aleksanderin kuolema tapahtui juuri ſata wuotta jälkeen Suuren Pietarin kuolemaa, joka ſattui w. 1725, ja nyt oli wuoſiluku 1825. Puoliſonſa Eliſabethi painoi kiinni wainajan ſilmiluomet ja laski kädet rinnalle ristiin, mutta ſen tehtyi waipui itſeki yllelliſestä murheesta maahan. Siitä toinnuttuanſa kirjoitti leskikeiſarinnalle, anopillenſa: "enkelimme on mennyt taiwaaſeen, ja minä elän wielä! Kenpä oliſi tainnut uskoa, minun heikolla terweydelläni jälkeen jäämän hänestä. Älä hylljää minua, armas äitini, kun olen aiwan yksinäni! Pois muuttaneen ystäwämme katſanto on lempiä. Hänen ikäskun nauruun wetäynyt ſuunſa wakuuttaa minua ſiitä, että nykyiſessä tilaſſaan on onnellinen ja katſelewa paremmpia aineita, kun ennen täällä alahalla taiſi nähdä. Ainoa lohdutus täſſä määrättömäſſä murheeſſa on toiwoni, ſaada pian häntä ſeurata. Pian kaikiteki olen jälle hänen kanſſanſa yhdiſtywä." Niin käwiki, kun ennusti: jo 16 päiwä toukokuuſſa 1826 meni puoliſonſa peräſſä iankaikkiſen rauhan majoihin.

Kun ikään enſimäiſestä hämmäſtyksestä päästiin, julistutti ſuuriruhtinas Nikolai henkiwartioille ja korkeimmille wirkamiehille Aleksanderin kuolleeksi ja oman weljenſä Konstantinin, joka ſilloin oli Warſowaſſa, niinkun lähimmäiſen hallitusperillisen, keiſariksi. Mutta tämä ilmoitti, jo ennen päättäneenſä ei ruweta keiſariksi, waan erillään hallituksesta elää. Niin oli Nikolai itſe lähin perillinen ja julistettiin koko Wenäjän keiſariksi ja itſewaltiaksi, 26 päiwä joulukuuſſa w. 1825, Nikolai I:mäiſen nimellä.

Greikalaiset oliwat jo päälle wiiden wuoden Turkin kanssa wapaudestansa sotineet, eikä kukaan wielä heitä auttamaan tullut. Aleksanderilla kyllä teki mieli heitä auttaa, ja oli siitä Englannin ja Franskan kanssa keskustellut, jotka, erittäinkin Englanti, eiwät kuitenkaan myöntyneet siihen, eiwätkä suoneet toisen yksinäänkään sitä tekewän. Mutta wiimein kuitenki suostuiwat, 4 päiwä huhtikuussa 1826, Wenájá ja Englanti wälillänsä jollain tawalla estämään werenwuodatusta Greikan maalla ja lopettamaan Turkkilaisten hirmuisuutta. Tähän liittoonsa kutsuiwat sitte muitaki waltoja ja saiwat Franskan, 6 päiwä heinäkuussa 1827, yhtymään, mutta Itäwalta, joka aina oli Turkille koko sodan aikana hywää suonut, wastasi nytki ei rupeawansa, eikä ketään muutakaan kehoittawansa Turkin asioihin koskemaan. Preussia waan muutoin pyysi saada erillään olla liitosta, kun hänellä ei kuitenkaan ollut laiwastoa Wälimerellä, eikä maisinkaan Turkin rajalla asunut. — Näin oli suostuttu, mutta ennenkun mihinkään kerittiin, julisti Persian ruhtinas, 16 päiwä syyskuussa 1826, sodan Wenájälle. Tässä sodassa oliwat Wenäläiset niin woitolliset, että rauhassa, joka tehtiin Turkmantsaissa, 22 päiwä helmikuussa 1828, saiwat Persialta koko Eriwanan ja Nahitsewanan läänit, jotka Armenian maan nimellä tuliwat Wenájään yhdisdetyksi. Paitsi sitä piti Persian maksaa 80 miljuunaa ruplaa sodan kuluin palkinnoksi. Wielä tämän Persian sodan kestäessä oliwat Wenájá, Englanti ja Franska lähettäneet laiwaston Wälimereen estelemään Turkkia Greikan maata kokonaan häwittämästä. Tämä laiwasto sattui Nawarinon edustalla tappeluun Turkin ja Egyptin laiwastojen kanssa, ja häwitti ne, 20 päiwä lokakuussaa 1827, perunki. Tästä suuttui Turkki kowasti, erittäinki Wenájälle, jonka tiesi

pääsyyn olewan tähän meteliin, ja lähetti maaherroillensa kirjoja, joilla pahasti herjasi Wenäläisiä. Nikolai, joka ei woinut kauemmin Turkin kopeutta kärsiä, julisti, 14 päiwä huhtikuussa 1828, sodan Turkkia wastaan. Ylipäällykset Diebitsi ja Paskewitsa johdattiwat Wenäjän sotajoukkoja Turkkiin, toinen Euroopasta, toinen Aasian kautta, ottiwat monta läänia ja kaupunkia wihollisiltansa, joka wiimein tuli niin ahdistetuksi, että mielellään olisi suostunut mihin rauhan ehtoihin hywänsä. Mutta Nikolai, joka jo alussa oli sanonut, ei tahtowansa tällä sodalla Wenäjän jo ennestäänkin kyllä suurta piiriä lewittää, näytti koko Euroopan ihmeeksi, että oli luja sanassansa, ja soostui kyllä kohtuullisiin ehtoihin rauhassa, joka 14 päiwä syyskuussa 1829, Adrianopolin kaupungissa Turkin kanssa tehtiin. Tämä Turkin kuritus oli niillen ahdistetuille Greikalaisille suuremmaksi awuksi, kun kaikki muut liitot ja yhteydet, joita ennen ja jälkeenpäinki waltain wälillä heidän hywäksensä neuoteltiin. Turkki oppi siitä myöden antawammaksi, ja ilmanki ei tainnut Wenäjän kanssa sotiessa koko woimallansa Greikalaisia rasittaa.

Wuonna 1830, 29 päiwä marraskuussa nousi kapina Puolan maassa, jolla oli tarkoituksena saada Puola wapaaksi Wenäjän wallasta. Ennenkun Wenäjän sotawäki kerkisi tulla tätä kapinata asettamaan, pääsi se lewiämään yli koko maan. Ylikenraali Diebitsi oli ensin wähemmin onnellinen tässä sodassa, kun ennen Turkkia wastaan. Sitte kuoli äkkiä koleratautiin kesällä w. 1831, ja Keisari määräsi jo ennen nimitetyn Paskewitsin ylikenraaliksi Puolalaisia wastaan. Tawallisella onnellansa ahdisti tämä pian Puolalaiset pääkaupunkiinsa Warsowaan, joka myös, 6 päiwä syyskuussa wiimeksi mainittuna wuonna,

wäkirynnäköllä woitettiin, ja teki lopun tästä Puolalaisille onnettomasta kapinasta. Ainoastaan pari pientä linnaa jäiwät wielä kapinoitsiain haltuun, waan neki woitettiin pian jälkeen. Samoina aikoina ryskysi kolerarutto Wenäjässä ja Puolassaki. Keisarin weliki Konstantini kuoli siihen 28 päiwä kesäkuussa 1831.

Kaukasian rauhattomia wuorikansoja wastaan on Wenäjän monta monituista wuotta pitänyt olla alituisessa sotawarassa. Mainitut monisukuiset kansat karkaawat wälittäin yli rajan ja ryöstäwät mitä saawat Wenäjästä, sitte jällen wuorillensa ja rotkoihinsa paeten, joihin sotawäen on työläs heitä kurittamaan päästä. Tällä tawalla owat jo kauan aikaa rauhattomuutta tehneet ja ken tiesi, kuinka kauan wielä tästedes tekewät.

Näiden sotain alla ja siwussa on Nikolai wäsymättömällä huolella ja ahkeruudella maansa ja alamaistensa hyödytystä kaikin puolin kartuttanut, parannellut wanhoja ja rakentanut uusia opetuspaikkoja, edistänyt kaupankäyntiä, puoltanut ja kehoittanut maawiljelystöitä, eikä mitään laimin lyönyt, josta jollain tawalla tiettäwätä eli toiwottawata hywää alamaisillensa olisi. Tällä isällisellä huolenpidollansa on korkiamuistoisen weljensä, keisari Aleksanderin rinnalla, iänpäiwäisen kiitollisuuden Suomalaisiltakin alamaisiltansa ansainnut. Emmekä ainoasti suulla, waan sydämellä rukoilemme kirkoissa hänelle ja huoneellensa Jumalalta kestäwätä onnea ja siunausta.

Nyt olemme katselleet Wenäjän waltaa taaksi menneen tuhanneen wuoden ajalla, nähneet sen moninaiset onnelliset sekä onnettomat tapaukset, ja kuinka wähästä alusta se on nykyiseen äärettömään woimaansa ja suuruuteensa kaswanut. Pohjaiskansa, sotakas-

ta meriwäkeä, tuli Wareegiläisten nimellä niiden raakain ja keskenänsä eripuraisten Slawonilaisten luoksi. Wapaehtoisesti walitsiwat waltiaansa Slawonilaiset näiden urhoollisten muukalaisten joukosta, jotka ynnä paremman säädyllisyyden kanssa toiwat sen jo kaikissa läntisissä maissa olewan läänihallituksen Wenäjään. Uusia kaupunkia rakettiin maahan, kauppaa käytiin wiriästi ja läheisestä Konstantinopolista saatiin hyödyllisiä tietoja ja oppia. Mutta sitten tuliwat Tatarilaisten eli Monguolein karjakkojoukot ja häwittiwät Wenäläisten pienet ruhtinaskunnat Dona-, Dnieperi- ja Dniesterijokien warsilla. Kun ruhtinat ei yhdestäpuolin wastustaneet Tatarilaisia wastaan, waan kukin omaa etuansa katsoin riiteliwät keskenänsä, niin piti heidän kaikkein wiimein Monguoliruhtinan Batun rasittawaista waltaa kärsimän. Tunnottomat muukalaiset polkiwat armottomasti kaikki nuoren kaswannon taimet jalkainsa alle, ettei kansa päässyt opissa, tiedoissa ja taidoissa edistymään. Kaksi sata wuotta oli Wenäjä sillä lailla kadoksissa Euroopan waltain luwusta. Sillä kuinka taisiwat säädylliset Euroopan kuninkaat ja keisarit pitää yhteyttä senaikuisten Wenäjän ruhtinasten kanssa, jotka makasiwat Tatarikhanin jalkain juuressa! — Iwana III:mas kukisti ne hekumasta ja eripuraisuudesta heikoiksi tulleet muukalaisrasittajat ja särki tämän pitkällisen orjuuden ikeen. Mutta sywälle oli jo orjuus tällä ajalla juurtunut kansan luontoon ja tapoihin. Maamies kynti ei omaksi ja lastensa hywäksi, waan waltamiestensä, joiden kädessä oli henkensä ja omaisuutensa. Wapaata työntekewätä kansaa ei ollut ollenkaan. — Suuri Pietari säädytti kansan ja muutti sen Aasialaisista Euroopan tapoihin. Sodillansan wakuutti myös kansan onnen läntisiä wihollisiansa wastaan, niin että Ruotsin siitä ajasta asti on pitänyt Wenäjätä peljä-

tá, niinkun siihen asti Wenáläiset pelkásiwát Ruotsalaisia. Samalla tawalla muuttui Katharina II:sen hallitessa onni Turkin rajoilla. Támáki ennen peljättáwá wihollinen on siitá ajasta asti aina allakáden ollut. Aleksanderi korotti Wenájan Euroopan suurimmain waltain rinnalle, jonka korkeuden nykyinen keisari Nikolai niin on wahwistanut, että jos nykyaikoina Englanti luetaan herraksi merellá, niin kukaan ei kiellá Wenájállá pááwoiman maalla olewan. Myös on Wenájá jo aikoja sitten awaruudeltansa suurin waltakunta koko maan páállá ollut. — Ne sáádyllisyyden siemenet, jotka Suuri Pietari kylwi, lykkásiwát pian kauniimman laihon. Lempiámmát tawat ja asetukset tuliwat siitá myöden hallituksessa seurattawaksi ja muuttiwat kansan luonnon ja elámán, niin että Wenáläiset nykyjään eiwát ole paljo jäljellá eteläisten ja läntisten maiden kansakuntia. Alituinen ahkeruus kansan-opistoissa ja kaswatuskeinoissa hajottawat aina enemmin ja enemmin taitamattomuuden sumun alamaisenki kansan joukosta ja saattawat sen toiwottawasti tástedes aina suurempaan onnellisuuteen.

Hallitsia-Taulu.

Ruurikki ja weljensä Sineus ja Truwori, wuonna 862
Ruurikki yksin hallitsiana, wuodesta 864 wuoteen 879
Igori alaikäinen; Olegi hoitohallitsia . . wuoteen 912

Kiijoki howikaupungi.

Igori 945
Olga, Igorin leski 957
Swietoslawa I. 972
Jaropolkka I. 980
Wladimiri I. 1015
Swietopolkka I. 1019
Jaroslawa I. 1054
Isiaslawa I. 1078
Wsewoloda I. 1093
Swietopolkka II. 1113
Wladimiri II. 1125
Mistislawa I. 1132
Jaropolkka II. 1139
Wsewoloda II. 1146
Isiaslawa II. 1154
Yrjä I. (Jyri) 1157
Isiaslawa III. 1161
Rostislawa I. 1167
Mistislawa II. 1169

Suuriruhtinaskunta Wladimiri eroituksen Kiijoesta.

Glieba 1170
Wladimiri III. 1171
Romana 1173
Swietoslawa III. 1195
Ruurikki II. 1211
Wsewoloda III. 1214
Mistislawa III.*) 1224

Wenäjä Tatarilaisten alla (1224--1480.)

Jaroslawa II. 1246
Swietoslawa I. 1249
Andreas II. 1252
Aleksanderi I. Neuskoi 1263

*) Rämät seitsemän wiimein mainittua oliwat ruhtinoina Kiijoessa, mutta samalla ajalla oliwat Wladimirissa seurawaiset Suuret-ruhtinat: Andreas I. (1169—1174); Mikaeli I. (1174—1176); Wsewoloda III. (1176--1212); Yrjä II. (1212—1216;) Konstantini (1216—1219); Yrjä II. toisen kerran (1219—1238).

Jaroslawa III. . . . . wuoteen 1271
Wasilia I. 1276
Demetrio I. 1294
Andreas III. 1304
Mikaeli II. 1319
Yrjä III 1325
Demetrio II. 1326
Aleksanderi II. 1328
Iwana I. Kalita (Moskowa howikaupunki). . . 1340
Simana I. 1353
Iwana II. 1359
Demetrio III. 1362
Demetrio IV. Donskoi 1389
Wasilia II. 1425
Wasilia III. 1462
Iwana III. 1505
Wasilia IV. 1533
Iwana IV. Hirmuinen 1584
Huotari I. wiimeinen Ruurikin suwusta . . . 1598
Borisa Godunowa 1606
Wasilia Shuiskoi 1610

Romanowan suku.

Mikaeli III. Huotarin poika 1645
Aleksei Mikaelin poika 1676
Huotari II. 1682
Iwana V. Pietari I.; sisar Sophia hallitsee heidän nimessä wuoteen 1689, jonka jälkeen Suuri Pietari . . . . . wuoteen 1725

Pietarpori raketaan 1703.

Katharina I. 1727
Pietari II. 1730
Anna Iwanan tytär, Kuurin hertuan leski . . 1740
Iwana, alaikäinen lapsi; äitinsä Anna puolisonensa hoitohallitsioina 1741
Elisabethi, Suuren Pietarin tytär 1762

Oldenpurin eli Holosteini-Gottorpin suku.

Pietari III. 1762
Katharina II. 1796
Paawali I. 1801
Aleksanderi I. 1825
Nikolai I. nykyinen keisari.

Osote Wenäjän Wallan Kaswusta.

Wuonna.	Kaswanta.	Sarka penikuormissa.
	Suuriruhtinan Iwana III: mannen Wasiliawitsan walta. w. 1462—1505.	
1476	Iwanan III:mas Rurikin suwusta hallitsee Moskowassa, johon silloin kuului Susdalin ja Nishegorodan ruhtinakunnat taikka kaikki ne maat, joita nykyään nimitetään Moskowan, Waltamiiran, Nishegorodan, Tuulan, Kalugan, Jaroslawan, Kurskin, Woronesan, Aunuksen, Kostroman ja Wologdan läänei ksi	18,208
	Samassa kun Iwana näki waltansa lujaksi wapautti itsensä Tatarilaisten yliwallasta ja pakotti Kasanin khanin ei ainoasti tunnustamaan wapautensa waan myös weronalaiseksi itsellensä.	
1478	Nowogoroda, joka siihen asti oli ollut wapa woimallinen waltakunta, woitetaan ja tehdään osaksi Wenäjän yhteisestä wallasta	2,578
	Twerin ruhtinakunta yhdistääksen Wenäjän waltaan	1,135
	Samate Pleskowan ruhtinakunta	1,045

Wuonna.	Kaswanta.	Sarka penikuormissa.
	Samate Tsernigowan ja Sewerskin ruhtinakunnnat	1,117
1505	Wenájá kunnioittaa Iwanata waltansa ja wapautensa uudistajaksi. Koko Wenájän yhteisen wallan awaruus tekee silloin	24,238
	Suuriruhtinan Wasilia IV:jännen Iwanowitsan walta. w. 1505--1533.	
	Kasanin khani lakkaa weroa maksamasta. Wenáläiset waltaawat Arhangelin ja Jäämeri tulee wallan rajaksi sillä ilmalla	11,971
	Puolalaisten pitää antaa Wenáläisille Smolenskin ruhtinakunta	1,009
1535	Wasilian kuollessa on Wenájän walta leweyttánsá	37,217
	Tsaari Iwana IV:jännen Wassiliawitsan walta. w. 1533—1584.	
1552	Kasanin maa tulee Wenäjän alle. Tähän awaraan maahan luettiin silloin nykyiset Kasanin, Pensan, Simbirskon, Permian ja Wiatkan läänit	11,402
1553	Arhangelissa alkaa merikauppa	
1554	Astrakani, osa Kaukasosta ja Saratowasta, Kaptsakan ja Astrakanin khanin wiimeinen omaisuus woitetaan Wenájän alle . .	10,034

Wuonna.	Kaswanta.	Sarka penikuormissa.
1559	Iwana IV:jás ottaa tsaarin nimen	
1581	Kasakkain päälikkö Jermakko Timoteuksen poika ilmestää ja woittaa Wenájálle suuren osan Siperian maata Irtis, Obi ja Ambara jokein wálillá	85,387
1584	Iwanan kuollessa on koko Wenájän maan ala leweyttánsá . .	144,040
	Tsaari Huotari (Theodori) I:máisen walta. w. 1584—1598.	
1594	Huotari I:máinen luopuu Wiron maasta ja saapi siaan Inkerin ja Karjalan maan	848
	Wenáján walta lewiää Siperiassa Baikalin järween ja Jeniseian kymeen asti. Orenpuri ja Tuuranin maa tuliwat yhdistetyksi Wenáján waltaan	5,626
1598	Ruurikin suku loppuu Huotarin kuolessa. Wenáján wallan ala tekee.	150,514
	Tsaari Borisa Godunowan walta. w. 1598—1605.	
	Walet-Mitrein walta. w. 1605—1606.	
	Tsaari Wasilia Shuiskoin walta. w. 1606—1610.	

Wuonna.	Kaswanta.	Sarka penikuormissa.
	Toisen ja kolmannen walet-Mitrein ja Uladislain walta. w. 1610--1611.	
1610	Näiden sekannusten aikana waltasiwat Puolalaiset Smolenskin ja Ruotsi Nowogorodan.	
1613	Wenäläiset walitsewat Mikaeli Romanowan tsaariksensa. Maan ja wallan ala	147,936
	Mikaeli I:mäisen Romanowan walta. w. 1613--1645.	
1617	Mikaeli sopii Ruotsin kanssa ja saapi Nougorodan takasin . . .	2,578
	Antaa Ruotsille Inkerin maan, Karjalan ja Käkisalmen	848
	Puolan kanssa sowitussa rauhassa tulewat Smolensko, Tsernigowa ja Sewersko jäämään Puolalle, jota wastaan Uladislai ei lupaa hallitusoikeudestansa Wenäjässä riidellä	
1634	Usiammat Siperian kansat antautuwat Wenäjän turwiin ja koko Siperia paitsi maan pohjaisimmia ääriä ja Kamsatkan saarentoa tule Wenäjän yhteyteen	108,267
1645	Tsaari Mikaeli kuolee ja jättää pojallensa Wenäjän wallan piirin alaa	257,933

Wuonna.	Kaswanta.	Sarka penikuormissa.
	Tsaari Aleksein walta. w. 1645—1676.	
1654	Kasakat yhteytywát jálle Wenáján waltaan. Koko Wáhá Wenájá ja Karkowan, Tambowan, Orelin, Riesanan ja Ukrainan (eli Katharinaslawan) warakkaat maat tulewat Wenáján lááneiksi.	5,474
1667	Tsaari tekee Puolan kanssa woitollisen rauhan ja kiskoo siltá takasin Kiijoen, Smolenskon, Sewerskon ja Tsernigowan láánit	3,709
1676	Aleksein kuollessa on Wenáján walta alaltansa	267,116
	Huotari II:sen walta. w. 1676—1682.	
	Wenáláiset ottawat Nowa Semlian saaren allensa	4,255
1682	Huotarin kuollessa Wenáján maan ala	271,371
	Iwana V:dennen ja Pietari I:sen walta. w. 1689—1725.	
1696	Kamsatkan saarento otetaan Wenáján nimeen	4,014
1699	Asowa lááninensá saadaan Turkilta Passarowitsan rauhasuostossa	179
1710	Aleutan ja Kurilan saaristot tehdáán weronalaisiksi	627
1711	Wenáján táytyy takasin antaa Turkille Asowa lááninensá.	

Wuonna.	Kaswanta.	Sarka penikuormissa.
1721	Uuden kaupungin rauhasuostossa saapi Wenájá Ruotsilta Inkerin, Wiron ja Liwon maat ynná osan Suomesta	2,827
1723	Pietari woittaa usiampia paikkakuntia Persian hallitsialta . . .	1,540
1725	Kuollessansa jättää Pietari Wenájan wallan alaltansa	280,379
	Keisarinna Katharina I:máisen walta. w. 1725--1727. Pietari II:sen walta. w. 1727—1730. Keisarinna Annan walta. w. 1730--1740.	
1731	Osa Kirgisiläisistä antautuu Wenájan waltaan	31,681
1732	Persiasta Pietarilta wallatut paikkakunnat annetaan takasin . . .	
1738	Itápää pohjais-Siperiasta tehdään weronalaiseksi	15,045
1740	Annan kuollessa Wenájan maata.	325,567
	Keisari Iwana I:máisen walta. w. 1740--1741. Keisarinna Elisabethin walta. w. 1741--1762.	
1743	Ruotsilta woitetaan Suomen maata Kymenjokeen asti	42
1762	Elisabethin kuollessa maan alaa.	325,609

Wuonna.	Kaswanta.	Sarka penikuormissa.
	Pietari III:mannen walta. w. 1762. Keisarinna Katharina II:sen walta. w. 1762--1796.	
1773	Puolan maan ensimäinen jako tuottaa Wenäjälle osan Lithowiasta ynnä Mohilewan ja Witepskan läänit	1,162
1774	Kainardin rauhassa antaa Turkki Wenäjälle Asowan ynnä kaupunkien Kinburni, Kertsi, Jenikali ja laiwakulku-oikeuden Mustalla Merellä	1,017
1783	Georgian tsaari Heraklio lahjoittaa maansa Wenäjälle . .	832
	Taurian saarento ja itäpuoli Nogaian kasakkain maasta ja Kubani tulewat Wenäjän läänei ksi	1,464
	Jassin rauhasuostossa saapi Wenäjä Turkilta Otsakowan ynnä Buga- ja Dniesterijokien wälimaan	938
1793	Puolan toisessa jaossa tulee Wolhynia, Podolia, Kiiowa ja osa Lithowiasta Wenäjän alle	4,156
	Keisarina Katharina saapi perinnöllisesti Jewerin herranmaan .	6
1795	Kuurin maa, Semigallia ja Piltenin lääni antautuwat Wenäjälle	335

Wuonna.	Kaswanta.	Sarka penikuormissa.
	Puolan wiimeinen jako tuottaa Wenájálle Wilnan, Grodnon ynnä muita paikkakuntia	1,959
1796	Katharinan kuollessa on Wenájän alaa	337,478
	Keisari Paawali I:mäisen walta. w. 1796—1801.	
1797	Kurijoki määrätään rajaksi Persiata wastaan, jossa Wenájä saapi maata	60
1801	Paawali jättää kuollessansa Wenájän maan alaa	337,538
	Keisari Alekſanderi I:mäisen walta. w. 1801—1825.	
1801	Georgia liitetään Wenájään .	872
1806	Derbentin kaupunki piirinensä tulee Wenájálle	6
1807	Bielostokan piiri Lithowiassa, joka sitä ennen oli Preussialla, tulee Tilsitin suostumuksessa Wenájálle	286
1809	Suomi Haminan suostumuksessa.	6,060
1815	Wiennan ruhtinaskokouksessa tulee loppu Puolan maata (paitsi Posenin läänia, joka jää Preussialle ja Krakowan kaupunkipiiriä) Wenájälle, alaltansa . . .	2,293
1824	Wenájän osa Amerikassa . .	24,000

Wuonna.	Kaswanta.	Sarka penikuormissa.
1825	Aleksanderi jättää Wenäjän wallan suuruus-alaa	381,055
	Keisari Nikolai I:mäisen walta.	
1828	Persian pitää luopua Eriwan ja Nahitsewan läänit eli sen niin kutsutun Armenian maan Wenäjälle .	400
	Wenäjän wallan nykyinen suuruus	381,455

55. Mikaeli III. Huotarin poika Romanowa, walittu tsaariksi w. 1613, kuollut w. 1645.
56. Alekſei Mikaelinen, tsaari 1645, k. 1676; puoliſonſa I. Maria Iliatar II. Natalia Kirilätär Nariskina.

I.
57. Huotari III. Alekſeinen, tsaari 1676, k. 1682.

I.
58. Sophia Alekſeitar kerahallitſia ja itſewalt. 1682, eroitettu 1689, k. 1704.

I.
58. Iwana V. Alekſeinen, tsaari 1682, k. 1696.

II.
58. Pietari I. Alekſeinen (Suuri Pietari) ſynt. 1672, kerahallitſia 1682, yksinhallitſia 1689, keiſari 1721, k. 1725. — Puoliſonſa: I. Eudokſia Huotaritar Lapukhina; II.
59. Katharina I. Alekſeitar, hallitſia keiſarinna 1725, k. 1727.

Katharina Iwanatar, Meklenpurin hertuan Kaarle Leopoldin puoliſo, naitu 1716, k. 1747. Tyttärenſä:
Katharina Kriſtina, muuttonimellä Anna, hoitohallitſia 1740, eroitettu 1741 k. 1746. Naituna 1739 Brunswiikin hertuan pojan, Antoni Ulcikin kanſſa, joka k. 1776. Poikanſa:
62. Iwana VI. Antoninen, ſynt. 23 elokuuſſa 1740, keiſari 18 lokak. 1740, eroitettu äitinenſä 1741, k. 1764.

61. Anna Iwanatar, ſynt. 1693, Wenäjän keiſarinna 1730, k. 1740. Naituna 1710 Kuurin maan hertuan Fredrikki Wilhelmin kanſſa, joka kuoli 1711.

I.
Alekſei Pietarinen, ſynt. 1690, k. 1718; puoliſonſa Charlotta Brunswiiki Blankenpuriſta k. 1715. Poikanſa:
60. Pietari II. Alekſeinen, ſynt. 1715, keiſari 1727, k. 1730.

II.
Anna Pietaritar, ſynt. 1708, k. 1728. Naituna 1725 Holoſteini Gottorpin hertuan Kaarle Fredrikin kanſſa.
II. Osote.

II.
63. Eliſabethi Pietaritar, ſynt. 1709, Wenäjän keiſarinna Iwana VI:dennen eroitettua 5 p. joulukuuſſa 1741, k. 1762.

II. Osote — Wenäjän hallitsiat Oldenpurin eli Holosteini-Gottorpin suwusta.

Anna Pietaritar, Suuren Pietarin tytär Katharina I:mäisestä, synt. 1708, k. 1728 naituna 1725 Holosteini Gottorpin Kaarle Fredrikin kanssa, joka kuoli 1739. Poikansa:

64 Pietari III. Huotarinen, synt. 1728, suuriruhtinas ja wallanperillinen 1742, keisari 5 tammikuussa 1762, eroitettu 9 heinäkuussa, k. 14 heinäkuussa 1762. Puolisonsa:

65 Katharina II. Alekseitar, Anhalti Serbstistä, synt. 1729, naitu 1745, keisarinna 9 heinäk. 1762, k. 17 marrask. 1796.

66 Paawali I. Pietarinen, Pietari III:mannen ja Katharina II:sen poika, synt. 1754, keisari 17 marrask. 1796, k. 24 maalisk. 1801 Puolisonsa: I. Natalia Alekseitar Heßen-Darmstatista, naitu 1773, k. 1776. II. Maria Huotaritar Wyrtemperi Montbeliardista, synt. 1759, naitu 1776, k. 1828 Lapsensa:

II. 67 Aleksanderi I. Paawalinen, synt. 1777 keis. 1801, k. 1825. Puolisonsa Elisabethi Alekseitar Badenista, synt. 1779 naitu 1799, k. 1826 Tyttärensä Elisabethi synt. 1806, k. 1808.	II. Konstantini Paawalinen, synt. 1779, luopui wallan perinnästä 1822, k. 1831. Puolisonsa I. Anna Huotaritar Saksen Kopuristaa II. Johanna Lowitsan prinsessa k. 1831.	II. Aleksandra Paawalitar, synt. 1783, k. 1801. Puolisonsa Arkkiherttua Josephi Itäwallasta.	II. Helena Paawalitar, synt. 1784, k. 1803 Puolisonsa perintöruhtinas Meklenpuri Swerinistä.	II. Maria Paawalitar synt. 1786. Puolisonsa suuriherttua Kaarle Fredrikki Saksen Weimarista ja Eisenakista.	II. Katharina Paawalitar, synt. 1788, k. 1819. Puolisonsa I. Holosteini Oldenpurin perintöruhtinas Pietari Fredrikki. II. Wilhelmi I. Wyrtemperin kuningas.	II. Anna Paawalitar, synt. 1795. Puolisonsa Nederlandin kuningas Wilhelmi Fredrikki.	II. 68 Nikolai I. Paawalinen synt. 1796, keisari 1825. Puolisonsa Aleksandra Huotaritar, Preußian prinsessa, synt. 1798, naitu 1817	II. Mikaeli Paawalinen synt. 1798. Puolisonsa Helena Paawalitar Wyrtemperin kuninkaan tytär.
Aleksanderi Nikolainen, perintöruhtinas, synt. 29 huhtikuussa 1818. Puolisonsa Maria prinsessa Heßen Darmstatista.	Maria Nikolaitar, synt. 18 elokuussa 1819. Puolisonsa hertua Maksimiliani Leuhtenperistä, synt. 1817.	Olga Nikolaitar, synt. 11 syyskuussa 1822.	Aleksandra Nikolaitar, synt. 24 kesäkuussa 1825.	Konstantini Nikolainen, synt 21 syyskuussa 1827.	Nikolai Nikolainen, synt. 8 elokuussa 1831.	Mikaeli Nikolainen synt. 25 lokakuussa 1832.		

Yl. aikakausk.

MB 146-147
DK 56